

A TÁRSADALMI MARGÓN TÚL

az átmeneti hajléktalanszállók építészeti-rehabilitációs lehetőségeinek vizsgálata

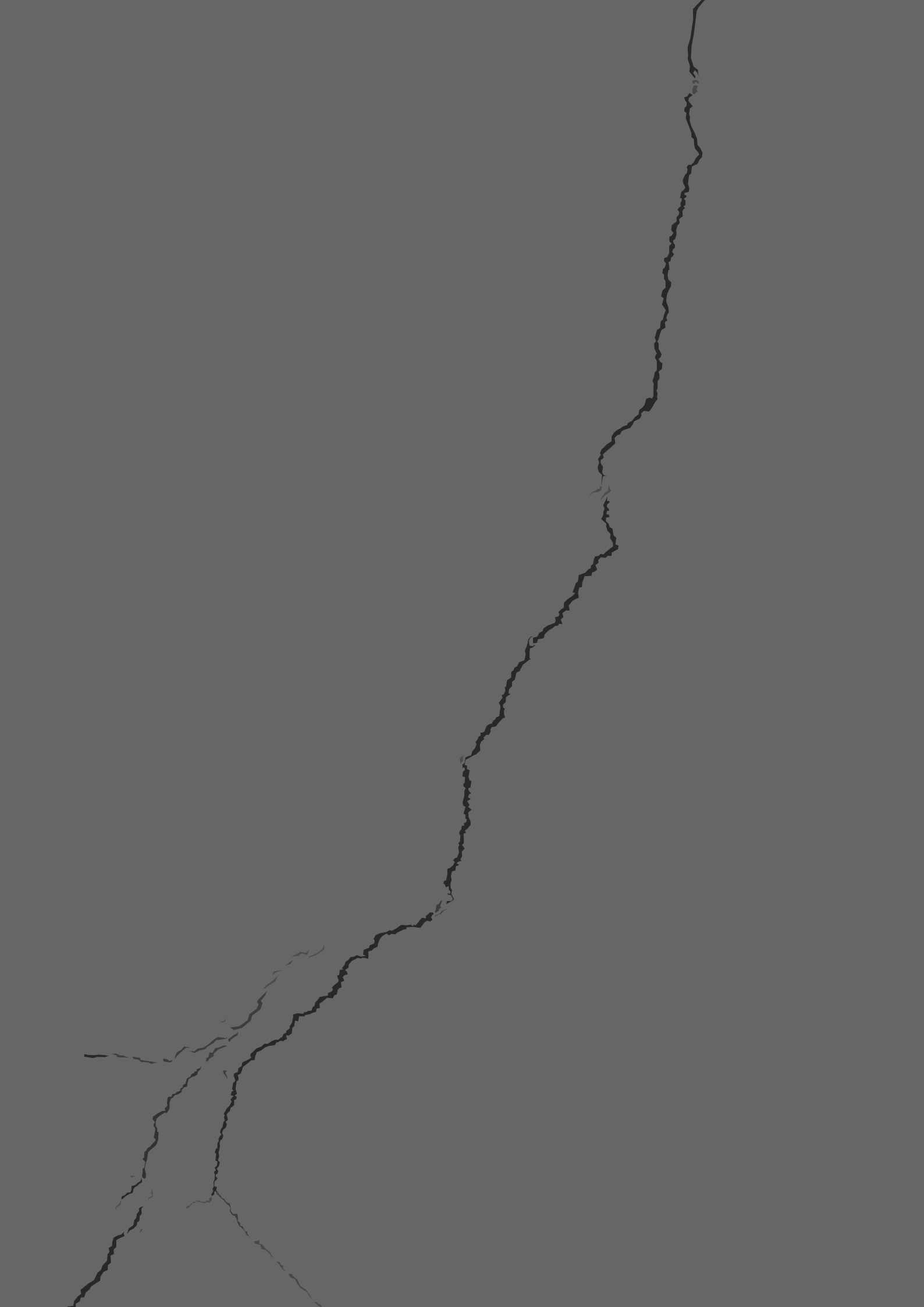
Öcsi Gabriella

Témavezető: Vincze László DLA

Mestermunka:
White House irodaház meglévő épületrész rehabilitációja
Budapest, Váci út 47.

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Építésztechnológiai Kar
Építőművészeti Doktori Iskola

DLA értekezés 2023

A TÁRSADALMI MARGÓN TÚL

az átmeneti hajléktalanszállók építészeti-rehabilitációs lehetőségeinek vizsgálata

Öcsi Gabriella

Témavezető: Vincze László DLA

Mestermunka:
White House irodaház meglévő épületrész rehabilitációja
Budapest, Váci út 47.

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Építésztechnológiai Kar
Építőművészeti Doktori Iskola

DLA értekezés 2023

köszönöm

témavezetőmnek Vincze Lászlónak - nem csak a doktori képzés, hanem már az egyetem kezdete óta tartó segítségét, az értő kritikákat és támogatást.

Kerékgyártó Bélának a tudást és meghatározó szemléletmódot, amivel a doktori képzés elején útnak indított.

Wettstein Domonkosnak, Vasáros Zsoltnak, Szabó Leventének, Szabó Árpádnak, Borsos Melindának, Dankó Zsófiának, Somogyi Krisztinának és Vukoszávlyev Zoránnak a mindenkori opponensi munkát és építő javaslatokat, amelyekkel végig kísérték a disszertációm fejlődését.

a BME Építőművészeti Doktori Iskola tanárainak és doktorandusz társaimnak a sok közös gondolkodást és élményekkel teli doktori éveket, a BME Lakóépülettervezési Tanszéknek a támogató közeget, illetve Sugár Péter, Nagy Márton és Dankó Zsófia a Reload pályázat kapcsán vállalt segítő munkáját.

Győri Péternek, Dúll Andreának és Alföldi Györgynek a szakmai beszélgetéseket, javaslatokat.

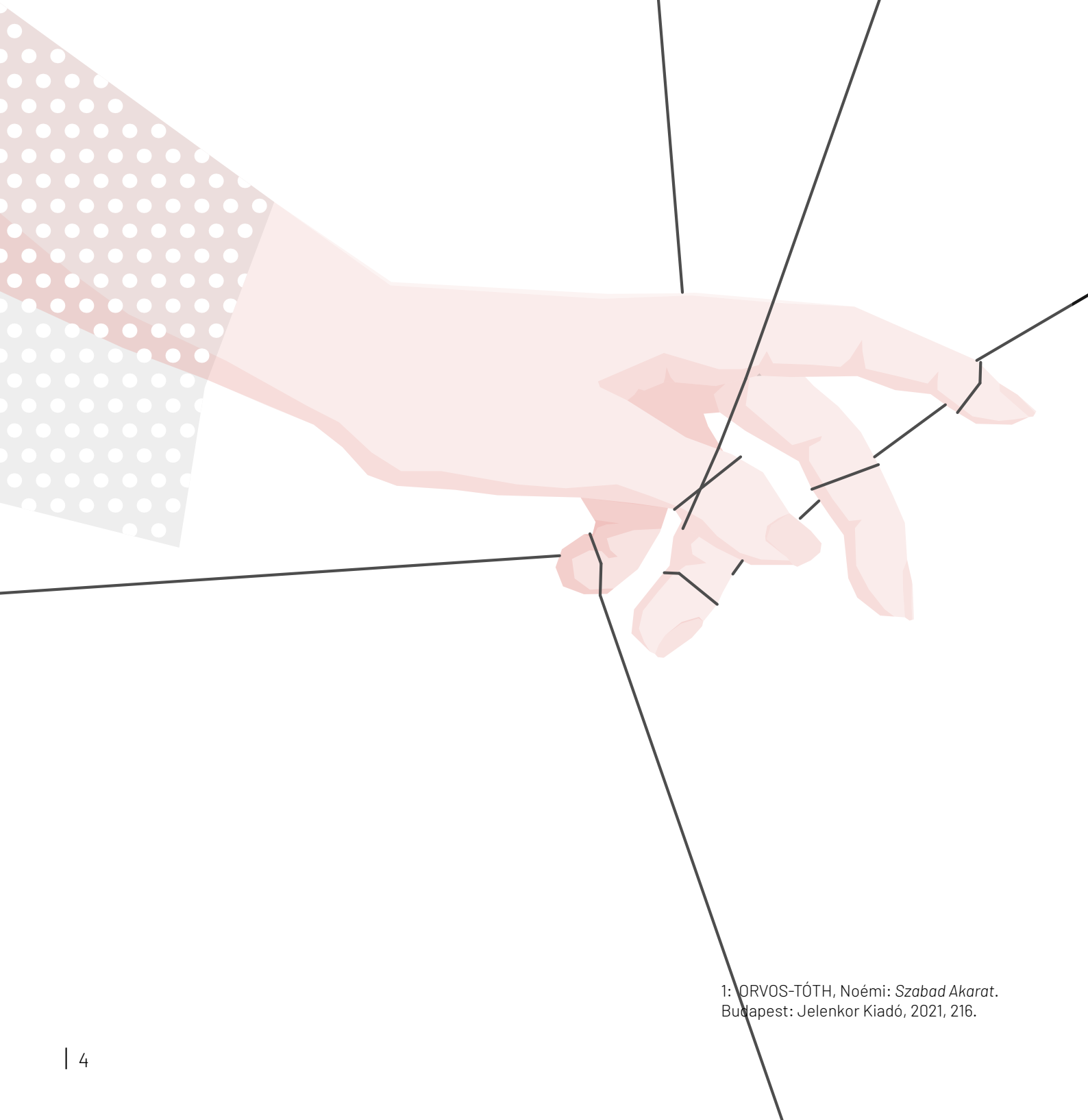
a Reload pályázat további zsűritagjainak: Alföldi Györgynek, Golda Jánosnak, Csomay Zsófiának, Barta Ferencnek, és a pályázaton részt vevő hallgatóknak.

a Közti Zrt-nek, kiemelten Tima Zoltánnak, aki mindig támogatta a doktori munkásságomat, illetve Marosi Miklósnak †, aki segítette az említett pályázat elindítását.

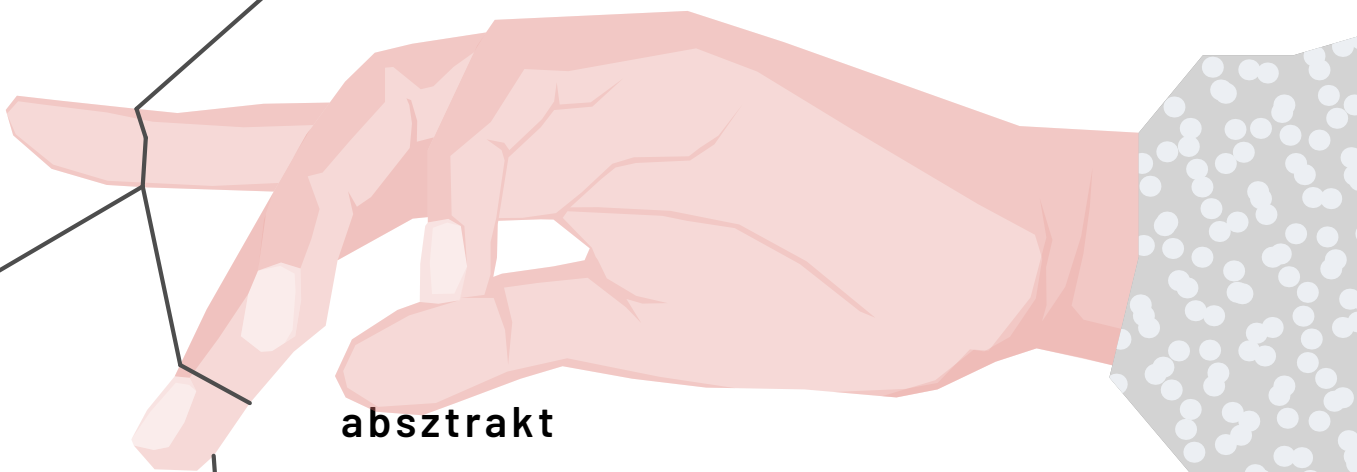
végül, de nem utolsó sorban hálás köszönettel tartozom a családomnak és a barátaimnak a sok lelkesítő támogatásért, és kiemelten köszönöm férjemnek, Ladjánszky Istvánnak a rengeteg biztatást, türelmet és szeretetet.

„A szolidaritás az egyik legbecselesebb érték. Abban a pillanatban,
amikor elindul az eróziója, mindannyian a vesztes oldalra kerülünk.”

Orvos-Tóth Noémi¹

1: ORVOS-TÓTH, Noémi: *Szabad Akarat*.
Budapest: Jelenkor Kiadó, 2021, 216.

absztrakt

Kutatásom során a hajléktalanság problémakörének építészeti kapcsolódásait vizsgáltam, ebben a viszonyban a hajléktalanságot mint hiányállapotú rendszert értelmeztem. A választott példákat Maslow szükséglethierarchia-modelljének szintjeivel analóg csoportokra bontottam, és vizsgáltam őket aszerint, mennyiben elégítik ki az adott hiányszükségletet. Arra kerestem a választ, hogy az építész milyen szerepet tölthet be az átmeneti hajléktalanszállók építészetében, hogyan artikulálhatja az adott projektet a jelenléte. Egy általánosabb, nemzetközi merítésből láthatóvá vált számomra, hogy az építész szerepvállalása érdekesen tagolja a példákat. Az építészetnek, az építésznek is felelőségük van a kérdés kezelésében, a térbeli keretek és a lehetséges megoldások vizsgálatában. Szükség van a gondoskodó építészet eszközeire.

Ezzel a szemlélettel ellentétes képet mutatott a magyarországi infrastruktúra kialakítása, amiben az érdemi építészeti jelenlét hiánya mutatkozott. A megrendelői szemlélet elmaradására utal, hogy a cél még mindig a minimumra való törekvés, amivel nehezen egyeztethető össze a gondolatiság és a minőségi építészet. **A szükséghelyzet ma már nem szabad, hogy szükségmegoldásokat vonjon maga után.** Mivel az elmúlt harminc évben Budapesten nem épült hajléktalanszálló, és a jelenleg működő átmeneti szállások jelentős többsége is elfogadhatatlan állapotú, a meglévő állomány átfogó szemléletű rehabilitációja égetően fontos feladat. Sokan még a kriminalizáltság ellenére is inkább az utcát választják a rossz állapotú szállók helyett. A meglévő infrastruktúra rehabilitálása nagy mértékben befolyásolni tudná az egyén visszailleszkedésre való motivációját. Az emberi és építészeti rehabilitáció a hazai helyzetkép alapján szorosan összekapcsolható.

TARTALOMJEGYZÉK

absztrakt	5
tartalomjegyzék	7
bevezetés	8
a disszertáció felépítése	9
I. hajléktalanság	10
I.1.1 a hajléktalanság definíciója	10
I.1.2 statisztikai-szociológiai háttér	11
I.1.3 hajléktalanság a Maslow-elmélet értelmezésében	14
I.2. a Maslow-piramis analógiája a hajléktalanszállók építészetében	15
tézis 01	18
I.2.1 nemzetközi minták - az építész jelenléte	19
tézis 02	26
I.2.2. hazai helyzetkép - tervező nélkül	27
tézis 03	34
II. rehabilitáció	35
II.1 az ember és az épület rehabilitációja	35
tézis 04	38
II.2. rehabilitált szállók	39
tézis 05	45
III. becsatornázás a magyar gyakorlatba	46
III.1 az alföldi utcai átmeneti hajléktalanszálló újragondolása egy hallgatói pályázat keretében	46
III.2 a térbeliség hármassága	47
III.3 az építészeti eszközök	48
tézis 06	53
utószó	54
tézis 07	56
irodalomjegyzék	58
képek jegyzéke	62
mestermunka	64

bevezetés

Napjaink egyre égetőbb problémájává válik a hajléktalanság megoldatlan helyzete. A XXI. századi normák szerint nem elfogadott, hogy emberek az utcán éljenek, fedél nélkül. Az országok, kormányok, nagyvárosok számos különböző eszközt és programot alkalmazva küzdenek, hogy minden ember számára elérhetővé válhasson az, ami az ember alapvető joga lenne – elfogadható lakhatási körülmények között élni. Magyarország problémához való hozzáállása sajátos. Példátlan módon kétszer is módosítottak alaptörvényt,² hogy jogi eszközökkel szüntethessék meg a látható hajléktalanságot.³ A téma nem kap elég nyilvánosságot, tabuként kezelik, sőt kriminalizálják a jelenséget.⁴ Nyilvánvalóan ez nem lehet megoldás.

A doktori értekezésem témaválasztása bizonyos szempontból talán nem megszokott. Többnyire, gyakorló építészekként, az építészeti tervezési gyakorlathoz kapcsolódó témákban mélyedünk el szívesen. Ez alól természetesen én sem vagyok kivétel, de úgy tűnik a gyakorlatban megvalósítható rész itt még várat magára, így én az elméleti oldalról indítottam a kutatásomat. A BME Építőművészeti Doktori Iskola egyik tematikus évében a globális építészet kérdéseit vizsgáltuk. Itt kerültem először mélyebben kapcsolatba a társadalom peremén élőket érintő szállásproblémákkal, és ekkor tűnt fel igazán, hogy **Magyarországon sem az építészeti diskurzusnak, sem a tervezési gyakorlatnak nem része a probléma feltárása. A disszertáció elsődleges célkitűzése, hogy beszélgetést kezdeményezzen** Magyarországon. Az építész szakmán belül is beszélünk kell erről, ugyanakkor fontos lenne az építészek és a szociális szakma képviselői közötti párbeszéd megteremtése is.

Az értekezésben a témát az építészet aspektusából vizsgáltam, felvállalva, hogy a megoldás elsősorban nem építészeti jellegű, azonban a társadalom aktív tagjaként kötelességünknek és felelősségünknek érzem a szakmai alapú segítségnyújtást is. Számos diszciplína foglalkozik a kérdéskörrel és kutatja azt a saját perspektívájából. Az építészeti aspektus hiánya szembeötlő – Magyarországon sajnos kiemelkedően. Nem egyszerűen lakhatási problémával vagy tervezési problémával állunk szemben, ez annál sokkal összetettebb. Ha az embernek van hol laknia, az mindent meghatároz az életében: hogyan eszik, hogyan alszik, hogyan mos, hogyan dolgozik, azaz hogyan él.⁵

Kutatásom során ismertem meg Győri Pétert⁶, a BMSZKI hosszú éveikig volt szakmai vezetőjét. Beszélgetéseink alatt megerősítette feltételezésemet, miszerint egyértelműen szükség van az építészek munkájára a szállók kialakításában. Ennek okait és hatásait fogom kifejteni a továbbiakban. Ezzel arra szeretnék rávilágítani, hogy építészként miként lehetünk tevékeny részesei egy nem egyértelműen építészeti problémának. Az építészet, az építészek támogatni tudják ezeket a segítő szándékú szociális törekvéseket, támogató térbeli feltételeket hozhatnak létre, megteremthetik a lehetőséget a társadalmi szerepvállaláshoz. Szeretném bebizonyítani az építész jelenlétének létjogosultságát ezeknél a projekteknél, függetlenül az anyagi ráfordítás mértékétől, hiszen a tervezettség a legkisebb léptéktől a legnagyobbig pozitív hatással lehet ezekre az épületekre.

2: A Szabálysértési törvény szerint az egész országban büntethető a közterületen életvitelszerű lakhatás: / 2012. április 15-től, ha a helyi önkormányzat erről rendeletet alkot, 2012 novemberében ezt az Alkotmány Bizottság hatályon kívül helyezi, 2013. március 11-én Alaptörvény-módosítás. / 2013. október 15-től, meghatározott területeken, ha a helyi önkormányzat erről rendeletet alkot, 2018. június 20-án Alaptörvény-módosítás. / 2018. október 15-től, mindenhol, nincs szükség helyi rendeletalkotásra.

Február Harmadika Munkacsoport: Gyorsjelentés a 2019. évi hajléktalan-adat-felvételről. 2019.02.03. (utolsó elérés: 2023.07.20.)

3: GYŐRI, Péter: Kevesebb hajléktalan? Hogyan? Népszava.hu, 2019.07.17. (utolsó elérés: 2023.07.20.)

4: 2018. október 15-én lépett hatályba a szabálysértési törvény módosítása, amely tiltja a közterületen való életvitelszerű tartózkodást. A hatóság három felszólítást követően, a negyedik alkalommal megindítja a szabálysértési eljárást, így 72 órára őrizetbe vehető az illető, majd a bíróság dönt az elzárásról. A rendőrség 2018-ban október 15-től április 1-jéig országosan 351 esetben alkalmazott figyelmeztetést, szabálysértési eljárást 15 esetben indítottak. Ezek közül tíz esetben került sor bíróság elé állításra.

CZINKÓCZI, Sándor: A tavalyi szigorítás óta a rendőrök 351 esetben figyelmeztettek hajléktalanokat, tíz embert állítottak bíróság elé. 444.hu, 2019.04.16. (utolsó elérés: 2023.07.20.)

5: DAVIS, Sam: *Designing for the Homeless. Architecture that works.* Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press, 2004, ix.

6: Dr. Győri Péter közgazdász-szociológus, a BMSZKI volt szakmai vezetője (utolsó elérés: 2023.07.20.)

„Úgy gondoljuk, hogy a térbeli feltételeket nagyban meghatározza a társadalom és a kultúra, és ezzel összefüggésben az építészet megteremtheti a lehetőséget a társadalmi tevékenységhez és szerepvállaláshoz.”

Peter Barber⁷

Hasonló véleményt fogalmaz meg Peter Barber londoni építész is a téma kapcsán. Több szociális, köztük hajléktalanoknak is tervezett munkája után fontosnak érzi, hogy építészként olyan terek létrehozását is feladatunknak tekintsük, amelyek befogadó környezetet teremthetnek ezeknek a segítő szándékú szociális törekvéseknek. **A megfelelő szemléletmódhoz nagyon fontos a megfelelő partnerek fellelése is, mert velük közösen érhetünk el látható eredményeket a konkrét lépések megtétele után. Nagyfokú társadalmi, állami és civil támogatás szükséges hozzá.** Magyarországon ez még nem teljesen így működik. Szerencsére pozitív törekvések is jelen vannak, néhányan a meglévő mérsékelt infrastruktúrával igyekeznek helytállni és a marginalizált csoportokat segíteni. Tanulmányomban számomra inspiráló példákat veszek számba és megvizsgálom, melyek azok, amelyek építészetileg leginkább támogatják a reintegrációs programokat.

a disszertáció felépítése

7: *„We think that space conditions, and is in turn conditioned by, society and culture and that architecture can create the potential for social action and activity.”*

Peter Barber szakmai hitvallása
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

8: Abraham Maslow (1943) elméletének alapja, hogy az embereket cselekvésre sarkallja bizonyos szükségleteik kielégítése. Ezeket a szükségleteket hierarchikus sorrendbe állíthatjuk, amely sorrend öt szükségleti szintből áll.

DR. ROÓZ, József – DR. HEIDRICH, Balázs: *Vállalati gazdaságtan és menedzsment alapjai*. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola, 2013.
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

9: *Lakatlan projekt: A Lakatlan programot 2012-ben indította a KÉK (Kortárs Építészeti Központ) Polyák Levente, Oravecz Júlia és Schanz Judit vezetésével a céllal, hogy innovatív megoldásokat találjanak az üres budapesti ingatlanok közösségi alapú hasznosítására. Olyan kezdeményezéseket támogatnak, amelyek javítják a város társadalmi kohézióját, életminőségét és hozzájárulnak a helyi gazdaság élénkítéséhez.*

POLYÁK, Levente – ORAVECZ, Júlia: *Lakatlan! – Adaptív város: Az üres ingatlanok problémái és lehetőségei*. KÉK – Hungarian Contemporary Architecture Centre, 2014.
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

Az értekezést három nagyobb részre osztottam. Az első rész a hajléktalanságot, mint hiányállapotot rendszert tekinti át. **Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a tanulmány kifejezetten az átmeneti hajléktalanszállókra, tehát az olyan intézményekre fókuszál, amelyek jó esetben állandó bevétellel rendelkező emberek huzamosabb ideig történő szállásolására alkalmasak.** Példáimat Maslow szükséglet-hierarchia elmélete⁸ alapján csoportosítottam. A különféle megoldások különféle szinteken tudják kielégíteni a bizonyos emberi szükségleteket. Az alapvető fiziológiai szükségletektől az „önmegvalósításig” eljutva találunk működő példákat. Ennek kapcsán végig követhető minden stációnál az építész jelenléte vagy éppen hiánya. A magyarországi és nemzetközi eseteknél ez a leginkább szembeütő különbség. Számomra inspiratív példákkal szemléltettem, hogy megfelelő támogatottsági rendszer mellett a „tervezettség” itthon is könnyebben elérhetővé válhatna a piramis fentebbi szintjeit megütő színvonalú átmeneti hajléktalanszállás. A Maslow szükséglet-hierarchia-modelljének szintjeivel analóg csoportosítás átfogóan értelmezi a problémát, megadta a tanulmány makró-hátterét.

Ebbe belenagyítva és ebben elhelyezve, a tanulmány második részében a rehabilitáció hazai és nemzetközi alkalmazását vizsgáltam a szállók esetében. Jól illeszthető ide az Alföldi utcai átmeneti hajléktalanszálló hallgatóknak kiírt ötletpályázata is, aminek tapasztalatait értékeltem a dolgozatban. Hazai keretekről beszélve leginkább más funkciókból átalakított szállókkal találkozunk. Budapesten tucatszámra találunk a város átalakulása folyamán megüresedett ingatlanokat.⁹ A BMSZKI is több alkalommal jutott így kihasználatlan épülethez, amit aztán lakhatóvá tettek. A jövő ez: használni a használatlant. A jól használáshoz pedig az építész közreműködésére is szükség van.

A disszertáció harmadik fejezetében arra kerestem a választ, hogy milyen új tervezői szempontoknak kell beépülni a gyakorlatba ahhoz, hogy a fizikai terek kialakításával létrejöhessen a párbeszéd mind a hajléktalanságban rekedt egyénnel, mind pedig a társadalommal. A terek egyénekenként, társadalmi csoportonként eltérő szociális-kulturális jelentéseket hordozhatnak. Érdekes volt azt vizsgálni, hogy egy szociális

irányú tervezési folyamat során miként viszonyul egymáshoz az érzékelt, az elgondolt és a megélt tér hármassága. Egyik a másiktól nem elválasztható, egyik a másikra erős hatással bír. Ebből következik, hogy az ideális eszköztár sem lehet egy objektívnek nevezhető építészeti készlet, amit bármikor alkalmazhatunk egy-egy hajléktalan embereknek szánt projektnél. A harmadik rész célja egy olyan építészeti-rehabilitációs eszközrendszer megállapítása volt, amely ebbe a hármas térszemléleti rendszerbe illesztve a jövőben segítségül szolgálhat a hazai átmeneti hajléktalanszállók meglévő épületállományának megfelelő helyreállításában.

A zárszó értékeli a kutatás fordulatait és eredményeit. Fontosnak tartom kihangsúlyozni, hogy nem általános érvényű megoldást szeretnék kínálni, ilyen nem is hiszem, hogy létezik, hiszen egy ilyen projekt előfeltétele az a fajta társadalmi-, állami szerepvállalás, amely jelenleg ilyen módon nem létezik, de legalábbis erősen fragmentált.

I. A HAJLÉKTALANSÁG

I.1.1 a hajléktalanság¹⁰ definíciója

A hajléktalanság nem kizárólag egyéni vagy strukturális okok következménye, talán jobban leírható hiányállapotok rendszereként.¹¹ Az egyértelmű definiálást a hely és az idő tényezői is bonyolítják. A hely dimenzióját felfoghatjuk egyfajta kontinuumként: a rossz minőségű lakástól a szállókon át a közterületeken alvásig feszül a skála. Az időbeli lefutás alapján megkülönböztethetünk krónikus (hosszú ideje utcán élő), epizodikus (többszörösen visszakerülő) és szituatív (krízishelyzet fennállása alatti) hajléktalanságot. Társadalmi margónak¹² azt az egyén rendelkezésére álló teret nevezzük, amelyen belül hibázhat komoly következmények nélkül. Olyan attribútum, amelyet mások tulajdonítanak neki, de cselekedetei által saját maga is képes manipulálni azt. Ha már nem rendelkezik ezzel, nincs mit veszítenie. A hajléktalan ember elszakad a társadalomtól, „kiilleszkedik.”¹³ Ennek ellenére a társadalomban él tovább, amelynek kötelessége lenne a „kilépett” emberek alá védőhálót feszíteni. **„A hajléktalanság nem az érintett ember magánügye, hanem a társadalom működési elégtelenségének tünete.”**¹⁴

„Mit jelent védetten élni?

Védelmekről szólván, két fajtájukat szoktuk megkülönböztetni. Az állampolgárt megillető védelmek az alapvető szabadságjogokat biztosítják, a jogállam keretei között szavatolva a személyek és javaik biztonságát. A társadalmi védőrendszerek az egyének helyzetének tartós megromlását okozó alapvető kockázatokkal szemben (betegség, baleset, nélkülözésekkel teli öregkor) jelentenek „fedezetet” – mivel az élet előreláthatatlan viszontagságainak következménye szélsőséges esetben akár a társadalmi lecsúszás is lehet. E két nézőpont felől valószínűleg joggal mondhatjuk – legalábbis a fejlett országokban –, hogy olyan biztonságban élünk, amilyenhez hasonlót soha társadalom még nem tudott biztosítani tagjainak.”¹⁵

10: A hajléktalanság fogalmának meghatározása nem egyértelmű. Gyuris Tamás szerint erre nincs egy általánosan elfogadott definíciónk. Ha a jogszabályok szerint értelmezzük, az többnyire nem fedí a valóságot, ezek a valóságosnál szűkebb értelemben vizsgálják a problémát, így a hajléktalanság nagy része figyelmen kívül veszik.

GYURIS, Tamás: Hajléktalanság nálunk és az Unió országaiiban. *Kapocs*, 2013/2. évf./V., 2013, 1-2.

11: ALBERT, Fruzsina – DÁVID, Beáta: *Ha elszakad a háló*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2001, 38.

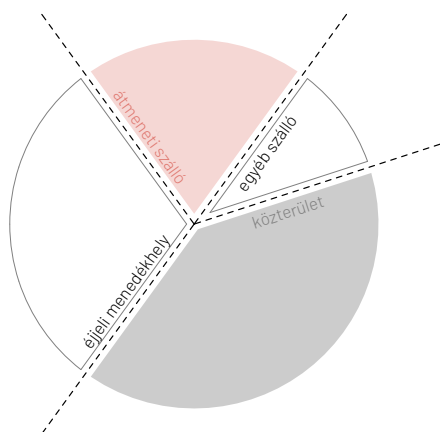
12: WISEMAN, J.: *Stations of the Lost: The treatment of skid row alcoholics*. Chicago: University of Chicago Press, 1970, 223. Idézi: ALBERT, Fruzsina – DÁVID, Beáta: *Ha elszakad a háló*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2001, 20.

13: CASTEL, Robert: *Lés métamorphoses de la question sociale*. Előszó. Paris: Fayard, 1995. In: *Esély*, 2005/4, 3-15.

A kirekesztés kifejezés helyett Castel inkább a kiilleszkedés szót használja, amely szerinte jobban leírja a folyamat beteljesülését. A kirekesztettek különböző csoportjai nem alkotnak közös kultúrát. A kiilleszkedés valójában inkább annyit jelent, mint leszakadás, társadalmi ellehetetlenülés.

14: LEVENDEL, László: *A hajléktalan ember*. Budapest: OAI, 1993. In: ALBERT, Fruzsina – DÁVID, Beáta: *Ha elszakad a háló*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2001, 35.

15: CASTEL, Robert: A társadalmi biztonság elvesztése. *Esély*, 2005/4, 42-65.

↑01 Hol aludtak a 2019. február 3-i héten azok a válaszadók, akik 2018. szeptember-októberében (október 15-e előtt) legalább 5 éjszakán át közterületen aludtak?

16: Az otthon olyan kiemelt környezet, amelyet több szinten értelmezhetünk. Jelenthet egy helyet, amely azonban nem egyenlő a lakással, hiszen a lakás érzelmileg nem feltétlenül jelenti az otthont. Az otthon egy olyan tudatosan kialakított környezet, ahol a személy és környezete között leginkább megvalósul az illeszkedés. Harmadik a territorialitás, a privát szféra, a személyes tér szintje, amelynek legfontosabb szerepe a személyes identitás kezelése és ennek kommunikálása.

DÜLL, Andrea: *Helyek, tárgyak, viselkedés – Környezetpszichológiai tanulmányok*. Budapest: L'Harmattan, 2009, 96-98.

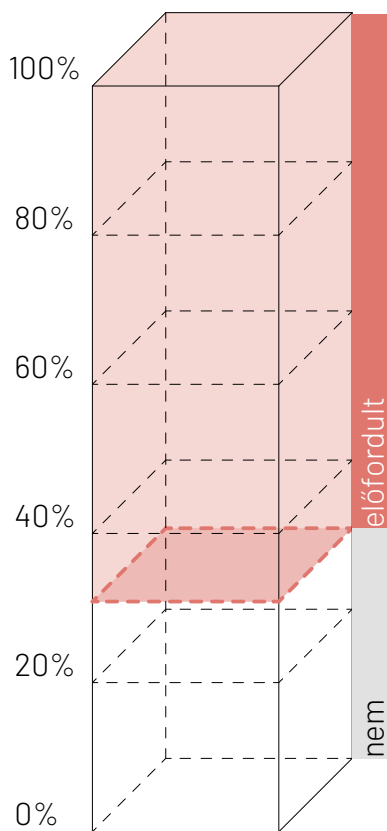
17: „A „Február harmadika” adatfelvétel keretében 1999. óta minden év február 3-án kérdőíves adatfelvétel zajlik a hajléktalan emberek körében. Az anonim kérdőíven alapadatokra, a hajléktalanná válásra, a hajléktalanként eltöltött időre, a jövedelemre, munkavállalásra, és az életmódra vonatkozó kérdések szerepelnek. A kérdések egy része minden évben azonos, míg bizonyos specifikus kérdéscsoportok évről évre változnak. Évente 8.000 - 10.000 hajléktalan ember válaszol a kérdéseinkre országszerte.” (utolsó elérés: 2023.07.20.)

→02 2018. október 15. előtt közterületen élt és utána előfordult-e, hogy azért nem aludt köztéren, mert félt, hogy megbüntetik?

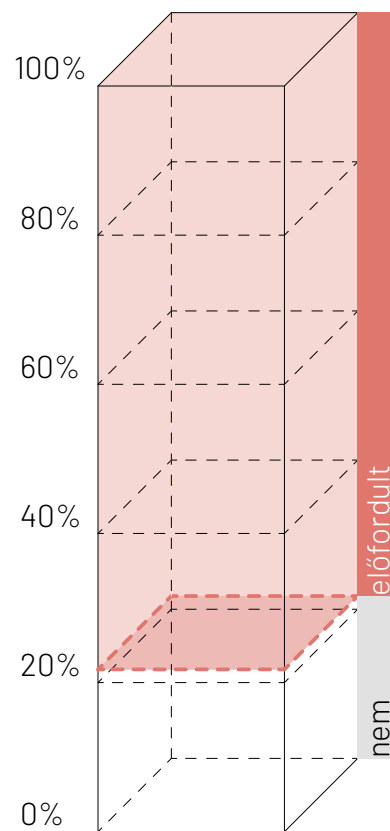
Ha a hajléktalanságot mint hiányállapotot vizsgáljuk, sorra kell vennünk a különböző hiányokat. Ilyen lehet a munka hiánya, a pénz hiánya, a személyes kapcsolatok hiánya, az egészség (lelki és/vagy testi) hiánya, illetve a lakás- vagy hajlékhiány, amely tulajdonképpen jelen tanulmány gerincének alapja. Az otthon¹⁶ elvesztésével a személyes szféra és az ezzel kapcsolatos territoriális viselkedés lehetősége is eltűnik – tehát a hajléktalan elveszti annak a lehetőségét is, hogy tárgyakat és helyeket magához tartozónak éljen meg, ez pedig nagymértékű identitásvesztéssel jár.

I.1.2 statisztikai-szociológiai háttér

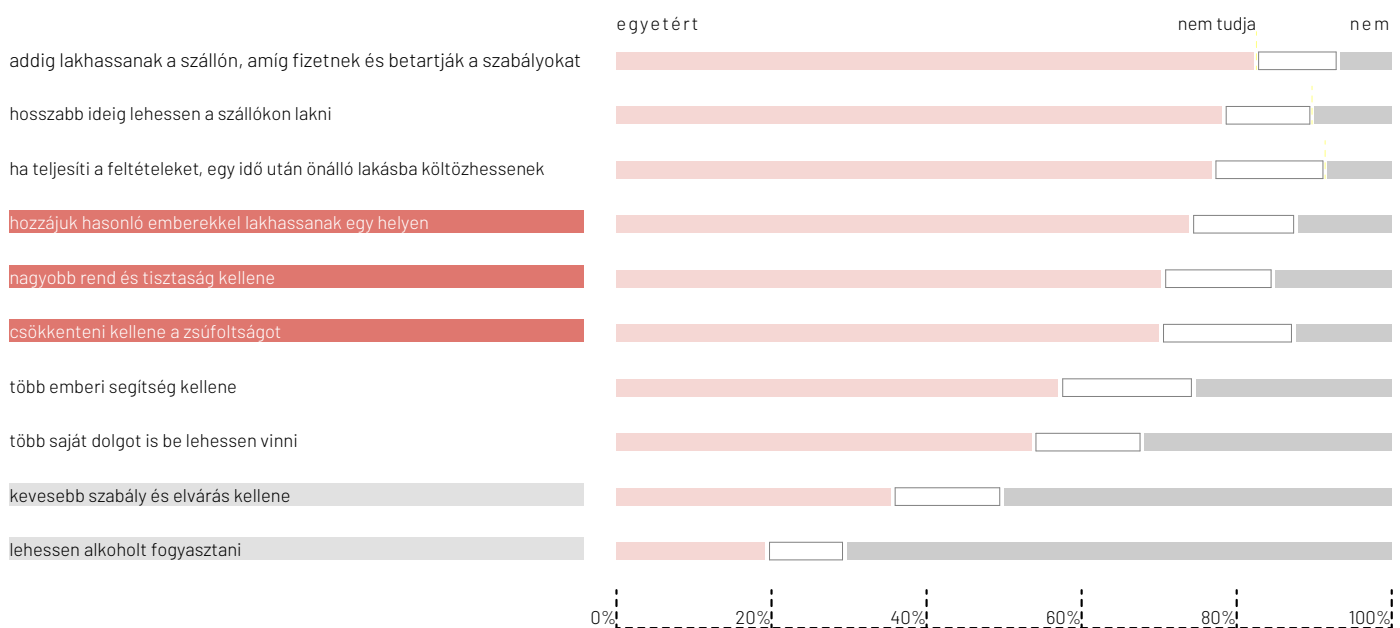
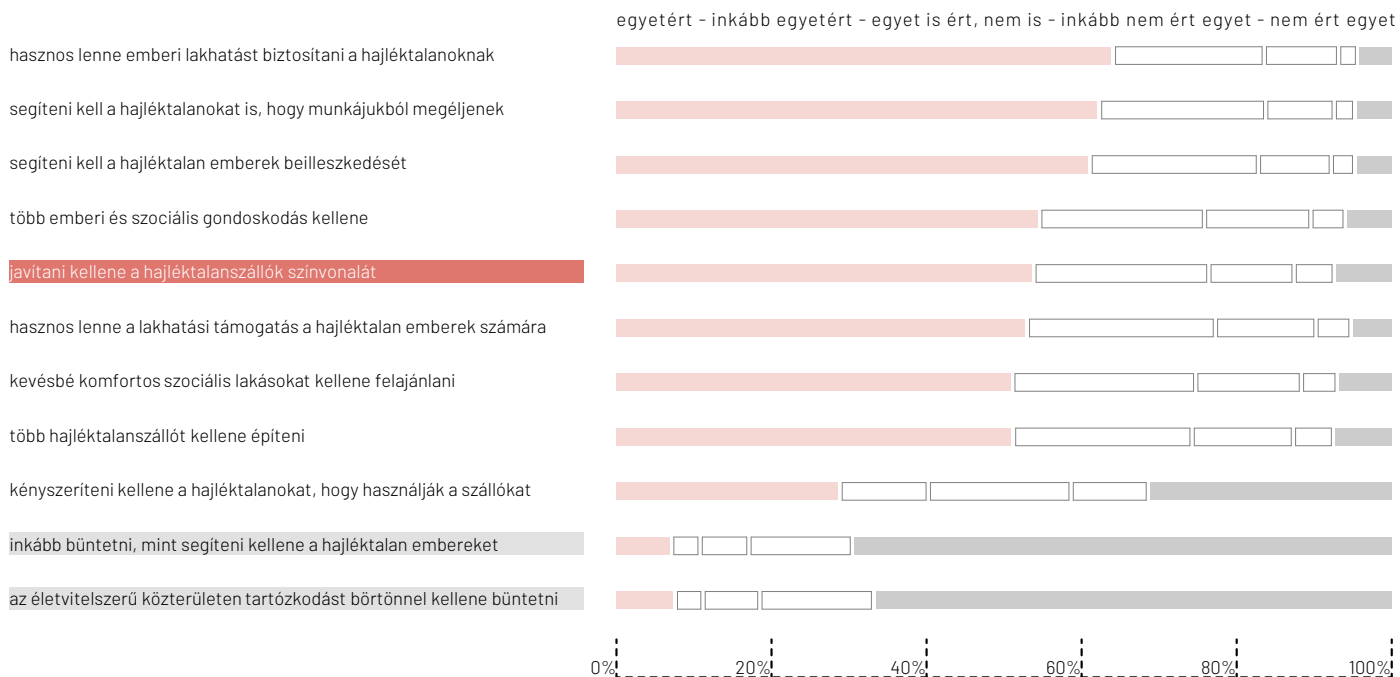
A Február Harmadika Munkacsoport¹⁷ éves adatfelvételéből átfogó képet kaphatunk a hajléktalan helyzetben lévők körülményeiről. A munkacsoport kiemeli, hogy az adatfelvételek nem hajléktalanszámlálások. A felmérés azokra az emberekre terjed ki, akik a szállókkal vagy az utcai szolgálatokkal kapcsolatban vannak. A legfrissebb adatelemzések során többek között arra a kérdésre keresték a választ, hogy milyen hatást gyakorolt az érintettekre a 2018-as Szabálysértési törvény hatályba lépése. A megkérdezettek kis részét érintette közvetlenül a jogszabály módosítás. Akik közterületen éltek, közülük sokat figyelmeztettek erre. A közterületen élők közül sokan mentek hajléktalanszállásra a módosítás utáni időszakban (október lévén a hőmérséklet jelentősen csökkent), de csak csekély számmal a módosítás hatására. A gyakorlati hatás nem igazán, **a félelem azonban nőtt az érintettek körében.**

éjjeli menedékhely

átmeneti szálló

↑03 2019-es éves adatelemzés: a hajléktalan emberek szerint mi lehetne a megoldás a helyzetükre?

2022-es éves elemzés: a használók szerint hogyan kellene leginkább változtatni a mai átmeneti hajléktalanszállókon?

↗04 A megélhetés forrása bizonytalan - fedél nélkül élők:

- 1 / nincs pénze - 15 %
- 2 / rendszeres munka - 4 %
- 3 / alkalmi munka - 19 %
- 4 / közmunka - 2 %
- 5 / gyűjtögetés, kukázás - 20 %
- 6 / kéregetés, koldulás - 17 %
- 7 / öregségi nyugdíj - 5 %
- 8 / rokkantsági nyugdíj - 8 %
- 9 / önkormányzati segély - 8 %
- 10 / munkanélküli ellátás - 2 %

↘05 A megélhetés forrása rendszeres jövedelem - átmeneti szállókon élők:

- 1 / nincs pénze - 4 %
- 2 / rendszeres munka - 22 %
- 3 / alkalmi munka - 15 %
- 4 / közmunka - 5 %
- 5 / gyűjtögetés, kukázás - 2 %
- 6 / kéregetés, koldulás - 2 %
- 7 / öregségi nyugdíj - 21 %
- 8 / rokkantsági nyugdíj - 17 %
- 9 / önkormányzati segély - 10 %
- 10 / munkanélküli ellátás - 2 %

18: A legfrissebb adatfelvétel szerint 2022-ben ez a szám csökkent, legalább 1649 ember aludt fedél nélkül február 3-án az országban.
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

19: A tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó szociális intézményekben ellátottak száma. 2018-ban hajléktalan-szállókon, éjjeli menedékhelyeken 9.931 férőhelyet számoltak össze.
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

20: GYURIS, Tamás: Hajléktalanság nálunk és az Unió országában. *Kapocs*, 2013/2. évf./V., 2013. október.
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

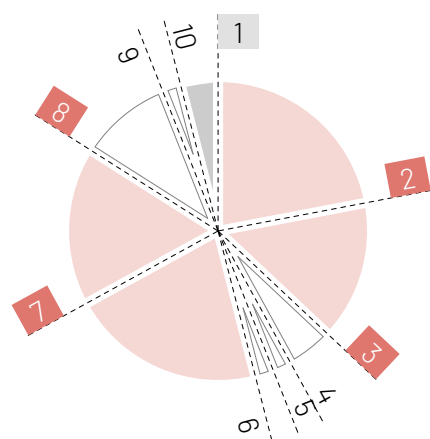
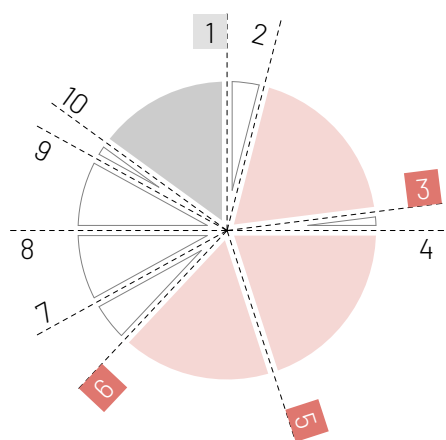
A 2019-es éves adatelemzés érdekes kérdése volt, hogy a hajléktalan emberek szerint mi lenne a megoldás a helyzetükre. A válaszok többségében az emberi lakhatás biztosítását, munkában és visszailleszkedésben való segítséget, lakhatási támogatást, szociális gondoskodást emelték ki. Közel ugyanilyen százalékban feleltek a kérdésre azzal, hogy fontos lenne szerintük **a hajléktalanszállók színvonalának javítása**, és több szálló, több férőhely létesítése.

Ehhez képest a 2022-es éves elemzésben már azt a kérdést is feltették, hogy a mai átmeneti hajléktalan szállókat használók szerint miket kellene leginkább változtatni a szállókon. A válaszok között kiemelten magasnak mutatkozott az az igény, hogy a szabályok betartása és a bérleti díj megfizetése mellett vagy használhassák hosszabb ideig a szállót, vagy ezt követően valamilyen önálló lakhatási lehetőséghez juthassanak. **A potenciális lakók elsősorban nyugalomra, biztonságra, rendre és rendezett lakhatási körülményekre vágnak.**

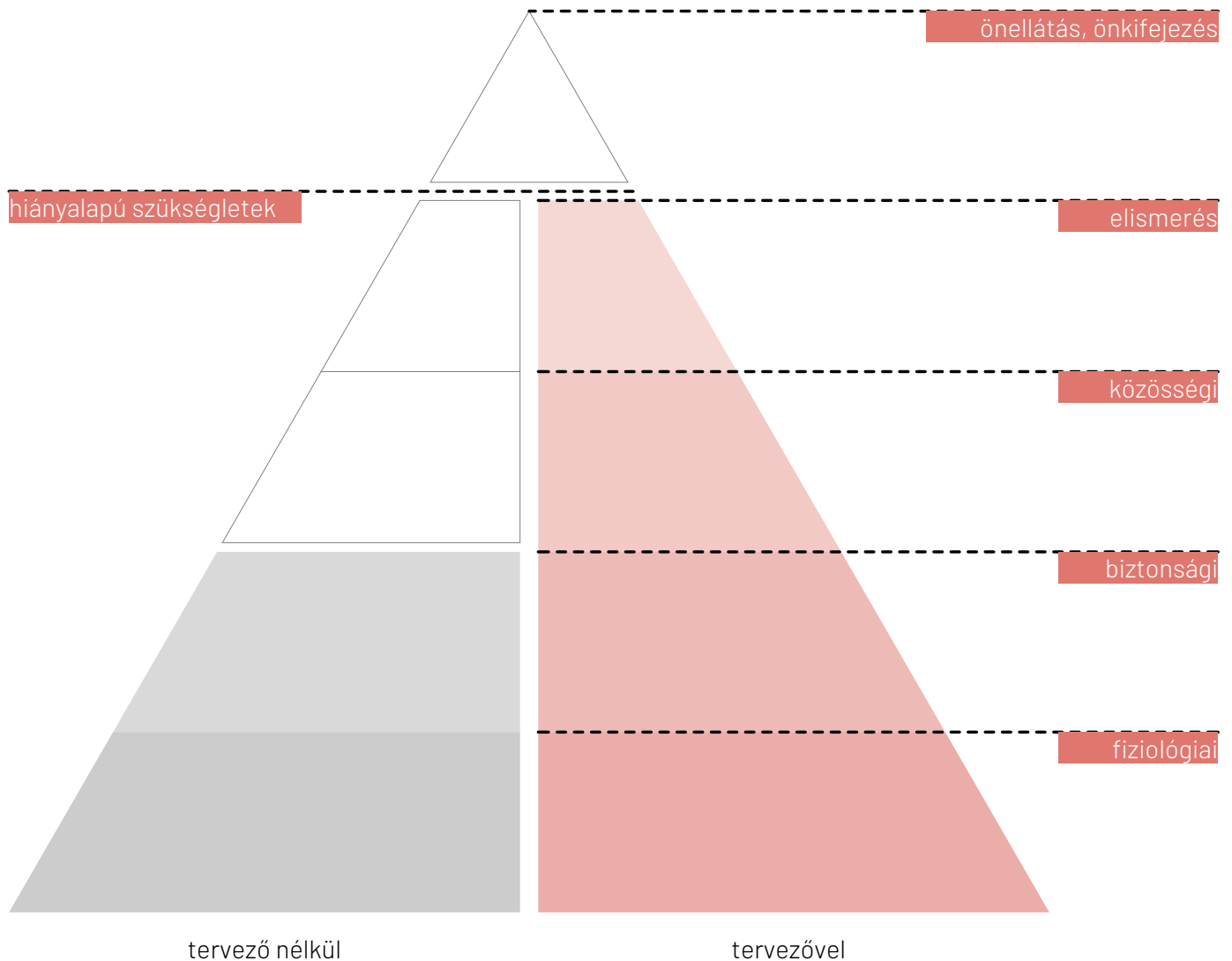
A harmadik fontos kérdéskör a fedél nélkül élő és az átmeneti szállókon lakó hajléktalan emberek megélhetési forrásait veti össze. A szállókon lakó emberek jóval kisebb része szerzi kéregetésből, koldulásból, gyűjtögetésből a pénzt, nagyobb százalékban rendszeres- vagy alkalmi munkákból tartják fent magukat. Nem nehéz levonni a következtetést, hogy ha a megfelelő támogatási rendszer mellett több ember jutna színvonalas férőhelyhez – ahova hajlandó bemenni, mert tiszta, mert biztonságos, mert nem elképesztően embertelen –, kis lépésekben, de talán egyre többen tudnának újra öngondoskodóvá válni, visszailleszkedni.

A Gyorsjelentés összegzése szerint (a válaszadók száma alapján) 2019. február 3-án legalább 2300 ember aludt az utcán Magyarországon, a 2022-es felmérés szerint azonban ez a szám csökkent.¹⁸ **A csökkenő tendencia azonban nem általános javulásnak köszönhető.** A pandémia következtében egyrészt magasabbá vált a mortalitás aránya, bár ennek a pontos mértékét nem lehet tudni. Másrészt változott a munkaerő- és lakáspiac, hiszen az elmúlt években sok vendégmunkás hazaköltözni kényszerült, így a munkaképes hajléktalan emberek munkaerőpiaci pozíciója javulni tudott. Ezzel együtt az addig többnyire foglalt munkásszállók, olcsóbb szálláshelyek is részben kiürültek, ezáltal több fizetőképese ember jutott szálláshoz. A felmérés során arra is rákérdeztek, hogy ha a válaszadó **tudna olyan munkát vállalni, amely szálláshelyet is biztosít**, élnének-e a lehetőséggel. Minden hetedik válaszadó igennel válaszolt erre a kérdésre, ami az idős, inaktív hajléktalan emberek arányát figyelembe véve nagyon magas válaszadói arány.

A legfrissebb bejövő adatok alapján a becslések valamivel több, mint 10.000 ember lehet jelenleg hajléktalan helyzetben. Ehhez képest a KSH statisztikái szerint kevesebb, mint 10.000 férőhely áll rendelkezésre itthon¹⁹, ami egyrészt csak nagyjából fedi le a szükséges férőhelyek számát, másrészt ezek állapota sokszor a legalapvetőbb kritériumokat sem teljesíti. Fontos megjegyezni, hogy nem folynak konkrét, átfogó kutatások erre vonatkozóan, így az adatok régiek és részlegesek lehetnek.²⁰

I.1.3 hajléktalanság a Maslow elmélet értelmezésében

Hazánkban a rendszerváltás után tömegesen jelentek meg a hajléktalan emberek. Ez jogosan sokkolt mindenkit, a közvéleményt szintúgy, mint a döntéshozókat. Hirtelen, tűzoltás szerű megoldást alkalmazva hozták létre az újabb és újabb szálláshelyeket. Elsődleges céljuk az volt, hogy senki se fagyjon meg az utcán. Ezek az intézmények az építész lényegi szerepvállalása nélkül születtek. Szociális lakáspolitikára nem volt, és most sincs. Pedig ma már a helyzet nem kezelhető „vészhelyzetként”. Krónikus, több évtizede fennálló, és erősödő problémával állunk szemben. Nincs megelőzés, nincs megépítve a kiút, és a rendészeti eszközök is csak igyekeznek elkendőzni a valódi problémát, ezáltal rontva a helyzetet. Átfogó, rendszerszerű lépésekre, szociális lakáspolitikára, központi támogatási eszközökre van szükség. Határozott politikai programok mellett szükség van a megfelelő építészeti eszköztárra. **A jó építészet motiválhat.** Azokat, akik félnek, akik nem szeretnék bezárva egy börtönszerű erődben rettegni attól, hogy bántják, vagy kirabolják őket. Azokat, akiknek a mogorva épületek csak fokozzák a depressziójukat, és még inkább szoronganak bent, mint a nyílt utcákon. Másrészt a társadalmat, a környezetet is motiválhatja abban, hogy ellen megy a sztereotípiáknak. A cél ne az olcsó és ezzel együtt sokszor a minőségtelen megoldás legyen. Ezekhez a kompromisszumokhoz igazán

↑06 Maslow-piramis szintjei

szükség van az építészekre. Gazdaságos, de minőségi építészetre van szükség, ami a környezetében sem kelt félelmet, visszatetszést.

A gondoskodó építészet eszközeit kell használni, tanulmányomban arra kerestem a választ, hogy melyek lehetnek ezek.

21: DR. ROÓZ, József – DR. HEIDRICH,
Balázs: *Vállalati gazdaságtan és
menedzsment alapjai*. Budapest: Budapesti
Gazdasági Főiskola, 2010.
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

Nézzük, elméletben milyen lehetőségek állhatnak a hajléktalan emberek rendelkezésére. **Maslow szükséglet-piramisa szerint öt szükséglet szintet különböztetünk meg.**²¹ Az első négy, úgynevezett hiány- vagy deficit-szükséglet. A piramis alján a fiziológiai szükségletek vannak, amelyek a fennmaradás alapvető feltételeit jelentik, mint az étel megszerzése, a fajfenntartás, vagy egy alapszintű védelem az időjárás viszontagságai elől. A hajléktalan lét legsúlyosabb esete, amikor ez a szükséglet nincs kielégítve, tartóssá válik. Az utcán, közterületen való létharc a mindennapi ételért, a teljes lemondásban való létezés. Ennek megoldására való törekvésként értelmezhetjük az aluljárókban való menedék-keresést, a parkokban sátrazást, a külterületeken történő kunyhók tákolását. Intézményes keretek között ide sorolhatjuk a zsúfolt nappali melegedőket, az éjjeli menedékhelyeket – ahova legtöbbször a lopások és testi bántalmazások miatt félnek bemenni az emberek. Ezek egyike sem tekinthető megoldásként. A piramis első szintjének kielégítésére adott válaszként értelmezem a különböző tömegszállásokat, amelyek tartósabb menedéket jelentenek. A piramis második foka a biztonsági szükségletek szintje, ahol a kiszámítható körülmények, a rend, a saját tér biztonsága érvényesül. A hajléktalanok számára az egyik legnagyobb probléma a nehezen megszerzett saját tulajdon védelme. A harmadik szint a közösségi hovatartozás szintje, ahol a másokkal való kapcsolat kialakításának lehetősége, a szociális háló megléte, a társadalmi kapocs szükséglete a fontos. A negyedik lépcső az elismerés iránti szükséglet, ahol az első három kielégítése után már a pozitív énkép építése, tehát a társadalom általi elismerés, a hasznosság érzése, a pozitív visszacsatolás jelentőségének felerősödése a megvalósítandó cél. Az ötödik szint az önmegvalósítás, önreprezentáció szintje, amely a hajléktalan állapotból való kilépés, tehát a sikeres visszaintegrálódásnak feleltethető meg. **Tanulmányomban az első négy hiányállapot szinttel azonosítható példát vizsgáltam,** mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban.

I.2 a Maslow piramis analógiája a hajléktalanszállók építészetében

A választott eseteket a szükséglet-hierarchia-piramis szintjeihez rendeltem, és elemeztem aszerint, mennyiben elégítik ki az egyes szükségleteket. A kutatásom során folytatott beszélgetések, interjúk, helyszíni szemlék mind azt támasztották alá, hogy az építész (építészet) jelenléte előre mozdítja a folyamatot, többletminőséget jelent a funkcionalitás és az esztétika kifejtésében. Mit tud a tervezés ezeken túl hozzáadni? Segítheti a hajléktalan ember és szociális segítője közötti bizalom kialakítását. Segítheti a „valahova tartozás” érzését. Egy jó épület befolyásolhatja a fizikai és lelki élet minőségét, ez a hajléktalan emberek esetében fokozottan így van. Természetesen nem csak a lakók szempontjából fontos a megfelelő épített környezet kialakítása. A dolgozóknak nagy könnyebbséget ad, ha olyan helyen végezhetik a munkájukat, amely támogatja, segíti azt; nem pedig hátráltatja. Nem

utolsó szempont pedig, hogy a tervezettség a környezetbe való integrálódást is előre mozdíthatja, felszabadíthat a stigmák alól.²² **Egy épület reflektálja a társadalom szociális hozzáállását** – nem szerencsés, ha azt az attitűdöt tükrözi, hogy a társadalmi/gazdasági létra alján lévők kevesebbet érdemelnek. Sam Davis véleménye szerint érzékeny határvonal húzódik aközött, hogy egy épület progresszív, újszerű és kísérleti – és erre a lakói és a környezete egyaránt büszke lehet, vagy ha pont fordítva sül el, és még inkább megbélyegzi őket, stigmatizál.²³

1 _ a piramis 1. szintje – „fapad” jellegű tömegszállások

A piramis alsó szintjén a legalapvetőbb emberi szükségletek kielégítése a cél. Az abszolút minimumra való törekvés annyit jelent, hogy fedél kerül a fejek fölé. Jellemzően ezek inkább „talált”, utólag „belakott” épületek, amelyeket ritka esetekben terveztek a valódi funkcióra. Eleinte gyakran vészhelyzetre reagálva, menedékként alakították ki ezeket pincékben, középületekben, folyosókon. Mintegy kettős céllal: nem csak szállást biztosítottak a hajléktalan emberek számára, de így felügyelet alatt is tarthatták őket.²⁴ Mára ez egy speciális épülettípussá fejlődött, amelynek elsőszámú feltétele, hogy védjen a természeti elemektől. A biztonság elérése már tervezést igényelhet. Ezek a nagyterű szállók épp az ellenkezőjét érik el. A dehumanizáló környezet sokszor azzal a szándékkal épül, hogy ne ösztönözzék a lakókat a maradásra. A privát zóna létrehozása abszolút nem szempont. A fizikai falak helyett pszichikai falakat húznak fel az emberek, ami a helyzetből történő kimozdítást alapvetően megnehezíti az eltérő eszközök egyéni alkalmazásának nehézsége miatt. Ennek egy érdekes fajtájával találkoztam az Egyesült Államokban 2010-ben. New Yorkba érkeztünk előtt igyekeztünk minél kedvezőbb árú szállásokat foglalni, így történt, hogy a csoport tagjai közül ketten egy ún. „flophouse-ba” kerültek, ami mellest hostelként is működött. A nagy csarnokszerű tér cellákra volt osztva, azonban felül csak egy ráccsal zárták (így küszöbölik ki a szellőzés és a sprinkler problémáját), tehát a teljes szint egy légtérben volt.

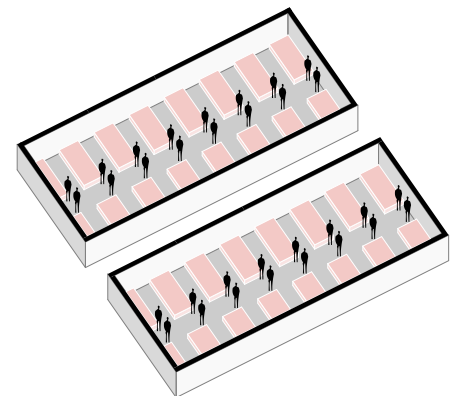
Ehhez a hiányszükségleti szinthez a privát tér minimális kielégítését rendelem. Jellemzően tömegszállásokról beszélhetünk, mint a legalapvetőbb védelmi funkciót ellátó intézményekről. A továbbiakban

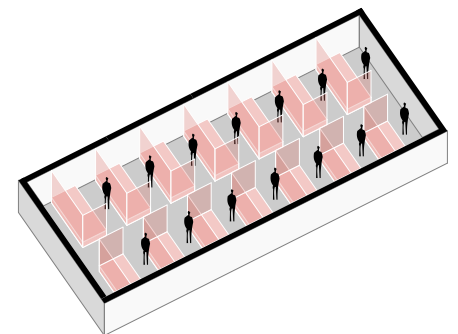
22: DAVIS, Sam: *Designing for the Homeless. Architecture that works.* Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press, 2004, ix.

23: DAVIS, Sam: i.m, 54.

24: „contain and control” - DAVIS, Sam: *Designing for the Homeless. Architecture that works.* Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press, 2004, 25.

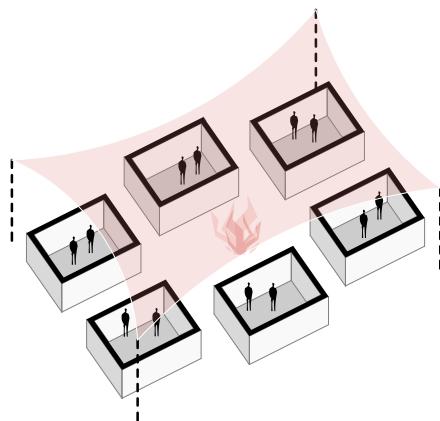
↑07 tömegszállás axonometrikus ábrázolása, megfigyelhető a privát tér teljes hiánya - Maslow 1

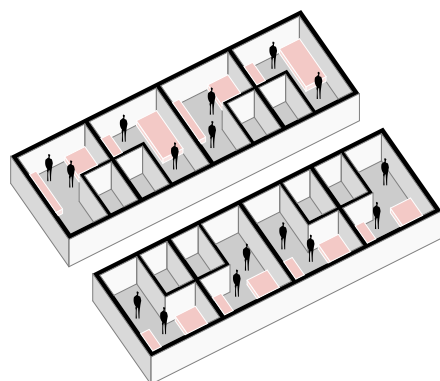
↑08 tömegszállás axonometrikus ábrázolása, privát tér minimális létesítése - Maslow 1

←09 Flophouse - USA, New York, 2010.

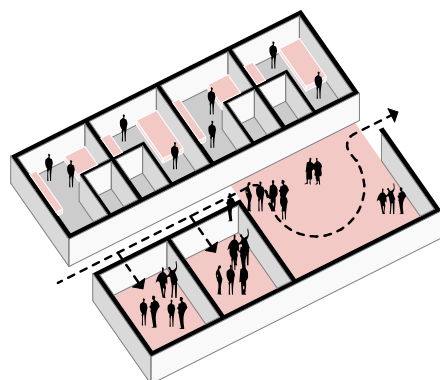
25: BORGES, Sofia – MITCHELL, R. Scott (szerk.): *Give me shelter. Architecture Takes on the Homeless Crisis*. ORO Editions, 2018.

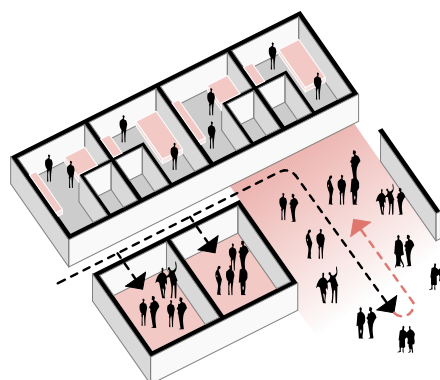
↑10 kempingszerű csoportosulás axonometrikus ábrázolása - Maslow 2

↑11 kisebb, saját fürdőszobás, cellás egységek axonometrikus ábrázolása - Maslow 2

↑12 privát- és közösségi terek egyensúlyának axonometrikus ábrázolása - Maslow 3

↑13 nyitás a köztér felé, integrálás Maslow 4-5

példákon keresztül azt fogom vizsgálni, miként működnek ezek a szállók, és hogyan lehet enyhíteni az általánosnak mondható problémán – a privát tér abszolút hiányán. **Látszólag nehezen tud ebbe bekapcsolódni egy építész.**

2 – a piramis 2. szintje – hajléktalanszállók, kempingek

A biztonság szükségletének szintjét többféle módon ki lehet elégíteni. Vannak kollégium- vagy munkásszállószerű megoldások, és vannak a lakókabinok, miniházak alkotta kempingszerű csoportosulások. A munkásszállók mintájára épült hajléktalanszállók képlete általánosnak mondható: folyosóra felfűzött egy- vagy több, de kevés ágyas szobák, közös vizesblokk, közös konyha. Ugyan itt már falak választják el egymástól a lakókat, mégis a hangszigetelés minősége sokszor csekély, a közös fürdő- és konyhasználat pedig gyakori konfliktusforrás. A kempingszerű csoportosulások legjellemzőbben Amerikában fordulnak elő. Adott esetben ezekben **a programokban már részt vesznek az építészek, akár aktivistaként**. Erre példa a Los Angeles-i Domed Village.²⁵ Ez a megoldás sem feltétlenül praktikus, mivel nem integrálni próbálja a lakókat a társadalomba, hanem inkább egy izolált, belső közösséget hoz létre. Nem látszik a kiút ebből, nincs motiváció.

3 – a piramis 3. szintje – privát- és közösségi terek

A Maslow-piramis következő szintje, a közösségi hovatartozás, társasági kapcsolatok szükségének szintje. Ezek a projektek a fókusz az emberi kapcsolatokra, a szociális segítségre helyezik. Az interakció kialakulásának lehetőségét a megfelelő környezettel lehet megteremteni. A privát szférán kívül fontossá válnak a közösségi terek, kis- és nagyobb csoportok befogadására alkalmas termek. A legfontosabb az emberi kapcsolatok újrateremtése, a szociális háló megerősítése. Ezen a szinten szorosabbá válik a lakók és a segítők közötti kapcsolat, hangsúlyt kapnak a magasabb szintű dolgozói igények is. **Az építésznek, vagyis a tervezésnek már komoly szerep juthat, a fókusz a térkapcsolatok megteremtésén van.**

4 – a piramis 4. szintje – „munkatér”

Az elismerés iránti szükségletek szintjén a foglalkoztatás tevékenysége kerül a fókuszba. A munka által a lakók nem pusztán a közösségüket erősítik, hanem pozitív visszacsatolásokat is kapnak, önértékelésüket visszanyerik. Ehhez természetesen speciális terek, térrendszerek kialakítására van szükség az adott tevékenységeknek megfelelően. Szempont a flexibilis kialakítás, a variabilitás és a tartósság kielégítése. **Az építész nem kizárólag tervezőként, hanem a társszakmák szempontjait beemelő koordinátorként is részt vállal.**

5 – a piramis 5. szintje – integrálás

Az alsóbb szinteken tehát az építész jelenléte kisebb mértékben érvényesül, de a kezdetektől befolyásolni tudják az adott szálló funkcionális és esztétikai minőségét. A piramis csúcsa felé közeledve pedig már szorosan hozzátartozik a tervezés a folyamathoz. Komplex tervezési feladat a tereket a legjobb használhatóság szerint kialakítani. A kilépést, vagyis a visszaintegrálódást, csakis a megfelelő környezet biztosításával lehet esetenként elérni. Amennyiben ez sikerül, a hajléktalan ember eléri a „piramis csúcsát”, vagyis visszailleszkedik a társadalomba. Szociális bérlakások esetén az építésznek nyilvánvalóan továbbra is van szerepe – ez azonban már egy másik kutatás témája lehetne.

a szükséglet-hierarchia elmélet analógiája az építészetben

Az átmeneti hajléktalan szállók építészetét a szükséglet-hierarchia elmélettel összefüggésben vizsgáltam. A kutatás során, a Maslow-piramis analógiája szerint csoportosítva a különböző igényszinteket kielégítő épületeket, bebizonyosodott, hogy az elméleti szintek adaptálhatók az építészeti térhasználatra, amely ezáltal az egyén, az intézmény és a környezet privát- és közösségi tereinek kapcsolati rendszereit, hierarchiáját, minőségeit tematizálja.

A kutatás során a térhasználat szerint az alábbi, Maslow-elmélettel analóg szinteket állapítottam meg:

- 1/ fiziológiai szükségletek szintje - alapvető védelmi funkció tere
- 2/ biztonsági szükségletek szintje - privát szféra tere
- 3/ közösségi hovatartozás szükségletének szintje - differenciált közösségi terek
- 4/ elismerés iránti szükséglet szintje - foglalkoztatás terei

26: Eredetileg hajléktalanszállóként tervezett az Alföldi utcai épület. Ezen kívül azonban nagyon kevés ilyen működik Budapesten, a legtöbb szálló más funkcióból lett átalakítva.

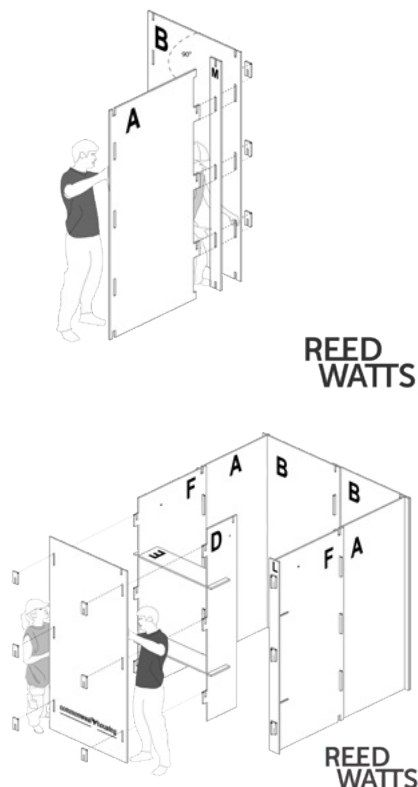
27: ReedWatts - Commonweal Pods utolsó elérés: 2023.07.20.)

28: ReedWatts, Starter for 10 pályázat (utolsó elérés: 2023.07.20.)

A következőkben vizsgált minták alapján a piramis-modell azonban kettéválik. Az egyik modell esetén különböző mértékben, de az építész is érzékelhető résztvevője a folyamatnak. Jellemzően ez a nemzetközi példákra érvényes. Elsőként ezeket vettem sorra. A másik modell, ahol az építész érdemben nem vesz részt a tervezési folyamatban, vagy csak igen csekély mértékben. Magyarországon sajnos leginkább ez a helyzet jellemző az infrastruktúrára, hiszen még ha régen erre a funkcióra is tervezték őket,²⁶ ma már egyáltalán nem felelnek meg az igényeknek. Építészeti beavatkozás pedig jellemzően nem történik, esetleg pontszerű, kisebb „barkácmegoldásokról” beszélhetünk. A két piramis összevetésekor jól kirajzolódott az a többlet, amelyet az építészeti tervezés hozzátehet a projektekhez – bármelyik szintről is legyen szó. Ezeket az építészeti többleteket, illetve hiányokat vizsgáltam. **A disszertációm céljaként azt fogalmazhatom meg, hogy a külföldi mintákból, és a hazai helyzetkép vizsgálatából leszűrhetővé válik egy reális javaslat arra, miként kellene a hazai szállókkal érdemben foglalkozni, milyen célkitűzéseket tehetünk a magyar környezetre megfelelően.**

I.2.1. nemzetközi minták – az építész jelenléte

Ezeken a választott példákon keresztül vizsgáltam, milyen plusz értéket tud hozzáadni az építész a projektekhez. A Maslow-piramis szintjeinek megfelelően elemeztem az egyes épületeket, építményeket. Szükséges megjegyezni, hogy az egyes példák legtöbbször nem kizárólagosan csak az adott igény szintet elégítik ki. Főképp a piramis magasabb szintjein árnyaltabb rendszerű szállókról beszélhetnénk, de jelen tanulmány mérete és érthetősége érdekében egy-egy fontos jellemzőjüket helyeztem az elemzés fókuszába. Az így kirajzolódó kép adja az írás elméleti hátterét, amelybe a későbbiek folyamán bármilyen szálló beleilleszhető. Fontos megjegyezni, hogy bár éles az ellentét a nemzetközi és hazai esetek között, a valóság természetesen ennél sokkal árnyaltabb képet mutat. Magyarországon kívül sem minden esetben érvényesülnek a megfelelő irányelvek, és az értekezés kiméretéből adódóan nem is volt célom a teljes európai kép feltérképezése.

1 – fiziológiai szükségletek szintje

Reed Watts Architects: Commonweal Pods²⁷

A régebbi berögződések szerint a legalapvetőbb szükségletek kielégítésére elég lehet egyfajta tömegszállás, ahol a rászorulóknak csak egy ágyat kapnak. Tulajdonképpen ez eleget tesz a követelménynek, miszerint az időjárás viszontagságai ellen védelmet tud nyújtani. De miért ne lehetne ebből egy kicsit többet kihozni? Erre példaként a Reed Watts Architects iroda projektjét választottam, amely remekül alátámasztja azt a feltételezésemet, hogy már kis tervezéssel is jelentős térbeli minőségi javulás érhető el.

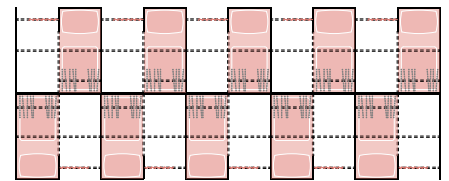
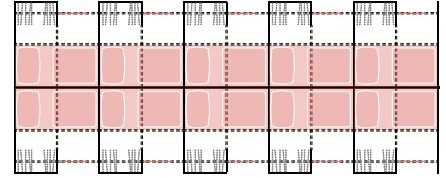
Az iroda 2017-ben a Commonweal Housing által kiírt „Starter for 10 Competition” pályázatán első díjat nyert ezzel a tervvel.²⁸ A kiírás szerint ötleteket kerestek a román bevándorló munkások elszállásolására, akik parkokban és aluljárókban voltak kénytelenek meghúzni magukat. Az alvóhelyek nagyjából 2x2 méteren elhelyezhetők, nyolc darab rétegelt

↑14 Commonweal Pods szerelési útmutatója

nyírfa lemezből, csavar és ragasztó használata nélkül összeállíthatók. Akár egyesével, akár anyagtakarékossági okokból soroltan összeépítve használhatók bárki által, akinek van egy matracra. Az ágy tulajdonképpen egy platformként kialakított rész, amely ülőhelyként és tároló felületként is funkcionál. A fülkék segítik a minimális privát hely kialakulását és a kevés saját tulajdon biztonságosabb tárolását. Nagy különbség van a zsúfolt szállókban általánosan alkalmazott emeletes ágyas megoldásokhoz képest. Nyilván nem hagyható figyelmen kívül, hogy így jóval kevesebb ember befogadására kapacitálható egy-egy szálló. Nemzetközi viszonylatban számos szervezet nem keres állandó helyet a fülkéknek, hanem a könnyű és gyors szerelésnek köszönhetően bárhol, ahol éppen van szabad hely, felépíti azokat, így iskolák tornatermeiben, használaton kívüli épületekben, sportcsarnokokban vagy időszakos használatú nagyobb terekben.

A fülkék prototípusait két helyen építették fel, így az építészek tesztelhetették a működést. Az itt levont következtetések után, a pályázat óta továbbfejlesztett formulát már több helyen használják, mivel jótékonyági szervezetek, közösségek számára a tervezési és szerelési instrukciókat szabadon felhasználhatóvá (Creative Commons License) tették. Ez, akár megmaradt építőanyagokból, akár faipari cégek felajánlásából, olcsón, és gyorsan adaptálható megoldás lehet bárhol. Már a legalacsonyabb kényelmi- és igény szinten is jelentős változást tud eredményezni az építész hajléktalanság ügyében kifejtett munkája. Tulajdonképpen a szemlélet a lényeges.²⁹ Megelégszünk-e azzal, hogy az embereket bemenekítjük a hidegről egy zárt térbe összeeresztve, vagy megpróbálunk egyszerű eszközökkel, olcsón egy minőségibb, minimumot nyújtani?

29: ÖCSI, Gabriella: A hajléktalanszállások építészete – Öcsi Gabriella interjúja Dr. Gyóri Péterrel. *Építészfórum.hu*, 2020.04.27. (utolsó elérés: 2023.07.20.)

↑15 Commonweal Pods lehetséges alaprajzi sémái

↓16 Commonweal Pods - alvómodulok

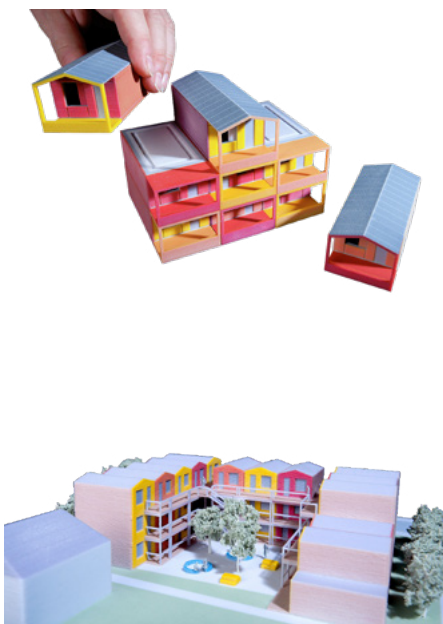
30: Rogers Stirk Harbour + Partners iroda honlapja
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

31: Több, mint negyven éve működő, nagymúltú, ma már nemzetközi, de londoni alapítású építésziroda. Névadó építészek: Richard Rogers, Graham Stirk és Ivan Harbour.
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

↑17 Y:Cube házak Dél-Londonban

→18 Y:Cube konténer apartmanok alaprajzi elrendezése

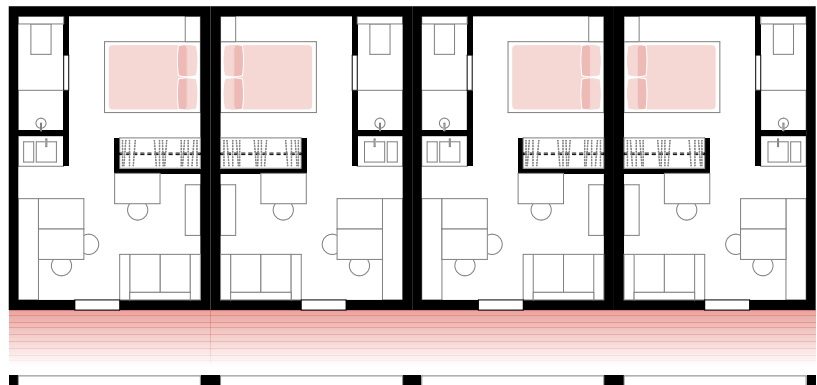
↑19 Y:Cube házak moduláris egységeit bemutató makett

Ugyanakkor kiemelendő, hogy ez a rendszer önmagában a minimumot célozza. Az effektívnek tekinthető átmeneti szállások esetén ez hosszútávra nem helytálló megoldás, gyakorlatilag inkább egy sürgős kényszerhelyzetre adott válaszként értelmezhető.

2 – biztonsági szükségletek szintje

Rogers Stirk Harbour + Partners: Y:Cube Housing³⁰

A következő szinthez választott példám a Rogers Stirk Harbour + Partners iroda³¹ által tervezett, Y:Cube Housing. A Dél-Londonban megvalósult projektnél (2013–2015) az építészek célja egy fenntartható, olcsón és gyorsan előállítható lakóépület létrehozása volt. Ennek köszönhetően a bérleti díj töredéke a Londonra jellemző albérléteknek. Alapegységként egy 26 m²-es konténert használ, ami egy egyszemélyes, önmagában is teljesen működőképes egység, ám sorolva elhelyezett lakóterek összessége, amelyek 36 apartmanból álló „többlakásos lakóházat” alkotnak. Olyan moduláris egységekben gondolkodtak, amelyek előállítása előre gyártva történik, így nagyfokú méretpontosság és precizitás jellemzi, így biztosítva a jó hőszigetelést, és az egyszerű, gyors építést. A közműkiállások, és a vezetékezés már a gyárban elkészül, így az építéskor ezeket már csak rá kell kötni a hálózatra. A tervezők „plug & play” rendszernek nevezték ezt, mivel a helyszínen egy hét elegendő az összerakásra és a belső befejező munkálatokra. Emellett a szállítás is egyszerű, könnyedén áthelyezhető az épület más, időszakos használatra átadott telekre, vagy bővíthető, bontható az aktuális igényeknek megfelelően.

A privát lakóegység biztosítása mellett kifejezetten közösségi tevékenységre tervezett terek nincsenek a házon belül, a tervezés során nem volt szempont a szocializációt ösztönző terek létrehozása. A társasház rendszerből adódóan van esély a kapcsolatteremtésre, de ez itt a külső közlekedő terekre korlátozódik csak. A privát élettér, a saját használatra készült lakóegység maximálisan kielégíti a biztonsági szükségletet. A bérlők felét a YMCA jótékonyági szervezet ügyfelei közül választják ki, a másik felét pedig a merton-i önkormányzathoz benyújtott pályázat nyertesei teszik ki. Alapvetően háromtól öt évig van lehetőségük bérelni ezeket a lakásokat.

A funkcionalitás, a gazdaságosság, a fenntarthatóság mellett helyet kap az esztétikai minőség is. Egységes képet alkotnak a konténerek, bármilyen városrészben elképzelhető az elhelyezésük. Anglia más területein azóta már hét helyen tervben van új lakóegyüttes építése, 15-től 36 apartmanos kivitelezésben. Úgy tűnik, ez a séma egy újfajta házépítési modellként is működhet a jövőben, ugyanakkor nem feltétlenül a Vtársadalomból már korábban kiszakadt emberek visszaintegrálására, hanem sokkal inkább **egyes perifériális csoportok leszakadását megelőző modellként válhat alkalmazhatóvá.**

3 – közösségi hovatartozás szükségletének szintje gaupenraub +/-: VinziRast Mittendrin³²

A bécsi szálló azt példázza, milyen az, amikor már a projekt kezdetétől kifejezetten a közösségi együttélésre tervezik az épületet. A tervezők szándéka volt úgy tekinteni erre a projektre, mint ami erősíteni tudja a város diverzitását, és tulajdonképpen egy újfajta perspektívát is mutat.

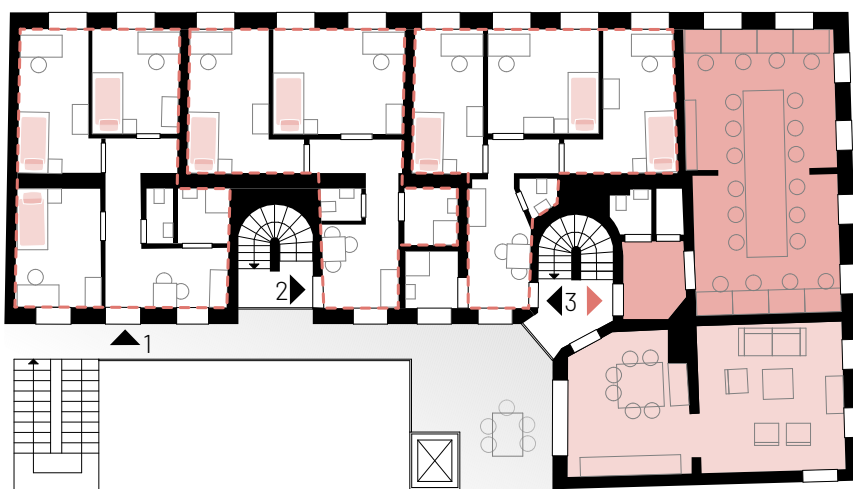
A gaupenlaub +/- iroda a bécsi egyetemmel és a Vinzengemeinschaft St. Stephan nevű szervezettel együttműködve tervezte a szállót. A projekt a közösségben lakás első, izgalmas próbája, ahol egyetemi hallgatók laknak együtt hajléktalan emberekkel.³³ A Biedermeier épület újrahasznosítása és bővítése 2013-ban ért véget, azóta működik a szállás és az étterem. Az épület maga központi elhelyezkedésű, ezzel is erősíti az integráció igényét a városi szövetbe és a városi életbe egyaránt. A teljes építés adományokból és önkéntesek segítségével valósult meg. Az elbontott tetőszerkezet anyagát burkolatként hasznosították újra az épület belső tereiben, ezáltal csökkentve a hulladék mennyiségét, és egyben az építés költségét is. Az építészek hosszasan tanulmányozták, hol és hogyan keresnek maguknak menedéket a hajléktalanok. Ezekből a tapasztalatokból kiindulva alkották meg a koncepciót, miszerint három féle típusba sorolható tereket hoztak létre. **Vannak privát, félpublikus és publikus terek, amelyek kellő méretűek ahhoz, hogy a közösségi lét különféle variációi mind helyet találjanak maguknak.** De nem szorul háttérbe az sem, hogy minden lakónak biztosított legyen a saját privát zónája, ahová elvonulhat, ahol biztonságban érezheti magát és a személyes dolgait. A szállóban tíz lakóegység kap helyet, mindegyik három szobából, és minimálisra méretezett kiszolgálóhelyiségekből áll. A nagyobb közösségi funkciók, mint a tágas konyha, a közös étkező, a közös nappali, vagy a tanulószoba minden szinten megtalálható az apartmanokon kívül. Ezeket bárki használhatja, nagy hangsúlyt fektettek a közösség építésére, a társas kapcsolatok kialakítására és fenntartására. A lakók maguk dönthetik

↑20 az újraépítés utáni állapot -
VinziRast Mittendrin szálló

↑21 lakóegységen belüli közös konyha

általános emelet

↑22 közös használatú műhely

←23 VinziRast Mittendrin általános
emeleti alaprajza

↑24 lakószoba újrahasznosított burkolóanyagokkal

32: *gaupenraub +/- iroda honlapja*
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

33: *rövid bemutató videó az együttlakásról*
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

34: *Február Harmadika Munkacsoport: Jelentés a 2022. évi hajléktalan-adatfelvételetről*
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

35: TÖRÖKNÉ HORVÁTH, Éva: *Recycling építőanyagok, avagy újrahasznosítás az építőipar fenntartható jövőjéért.* Építésügyi Minőségellenőrző Innovációs Nonprofit Kft. 2013.11.13.
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

el, hogy kedvük szerint melyik típust használják. A közösségi létet nem erőltetik, ugyanannyira fontos a személyes tér is, kiegyensúlyozott a kettő viszonya.

Az iroda azóta már több közös projektet vitt végig a szervezettel, hasonló témakörben. Ennél a munkánál kuriózumként kiemelhető az egyetemi hallgatókkal való együttműködés, akik tulajdonképpen nem csak mint tervezők, hanem mint leendő lakók is résztvevőkké váltak. Érdekes kísérleti modellként értelmezhető a lakók heterogén összetétele, ugyanakkor ez bizonyára sok lépéses előszűrést igényel mindkét oldalról. Egy itthon készült friss felmérés szerint a megkérdezett hajléktalan emberek 74%-a egyetért azzal, hogy magához hasonló emberekkel szeretne együtt lakni.³⁴ A közösségi lét megteremtése fontos és példaértékű, ugyanakkor a projekt egyik legnagyobb erőssége, hogy egy kihasználatlan épületet hasznosított újra. Ez Magyarországon is követendő minta lehetne, hiszen akár csak Budapestet tekintve is számottevő az üresen álló, és közben amortizálódó épületállomány. Az újrahasznosítás sem lehetetlen, de szigorú szabályrendszer szerint, felkészült laboratóriumi háttérrel minősíteni és vizsgálatni kell a bontásból eredő, de még használható építőanyagokat.³⁵

4 _ elismerés iránti szükséglet szintje

Holmes Road Studios – Peter Barber Architects Ltd.³⁶

A következő példa a koncepció központi kérdésévé tette a privát- és közösségi terek megalkotását, azonban a közösségi tér egyfajta közösségi cselekvésként, munkaként is értelmezhető. Alkalmam nyílt egy telefonos beszélgetésre az építésszel,³⁷ amelynek során számos kérdésemre választ kaptam. Az iroda gyakran foglalkozik szociális építészettel, érzékenyen és nyitottan állnak a problémához. Ezt tükrözte Peter Barber válasza is arra, miként kezelhető a probléma. Radikális lépésekre lenne szükség a kormány részéről: több szociális bérház építésre, lakbér-korlátozásra a magánszektorban, az önkormányzati bérlakások vásárlási jogának megszüntetésére.

Barber és kollégái nem először terveztek szociális szállásépületet, talán ennek is köszönhető, hogy ez a projekt a camden-i önkormányzat megbízásából került hozzájuk. Elmondása szerint, mint a témában már tapasztalt irodának nem volt szükségük különböző szociális szakterületek bevonására. Emellett a megbízó volt tulajdonképpen a szakértő, az intézmény majdani igazgatójával sokat konzultáltak, sok hasznos tanácsot kaptak. Felelős vezető tervezőként a megrendelői részről konkrét igényeknek megfelelően kellett a megbízást teljesíteni. **A cél az volt, hogy egy olyan átmeneti kiléptető otthont hozzanak létre, amely inspiráló környezetével segíti a lakók társadalomba való visszailleszkedését.** A kert a beépítés centrumában az elsődleges közösségi hely, amely a rehabilitáció, a munkavégzés és a közösségi tevékenységek színtere. A munka terápiaként, önfejlesztésként is értelmezhető, amely nagy szerepet játszik a pozitív énkép kialakításában, egyéni sikerek megélésében. A kertben a lakók saját fogyasztásra és eladásra is termelnek növényeket, illetve a szállóhoz kapcsolódó kisebb bisztró üzemeltetésében is tevékenyen részt vállalhatnak. Magát a szállást a megbízó egy sokkal hagyományosabb épületként képzelte el, a kis lakások ötlete az építész sajátja. A lakrészeket egymás mellé sorolva, a kertre irányítva helyezte el. Szerencsére a megrendelő pozitívan fogadta az újszerű koncepciót, egyetértettek abban, hogy így még inkább érvényesül a független, privát tér.

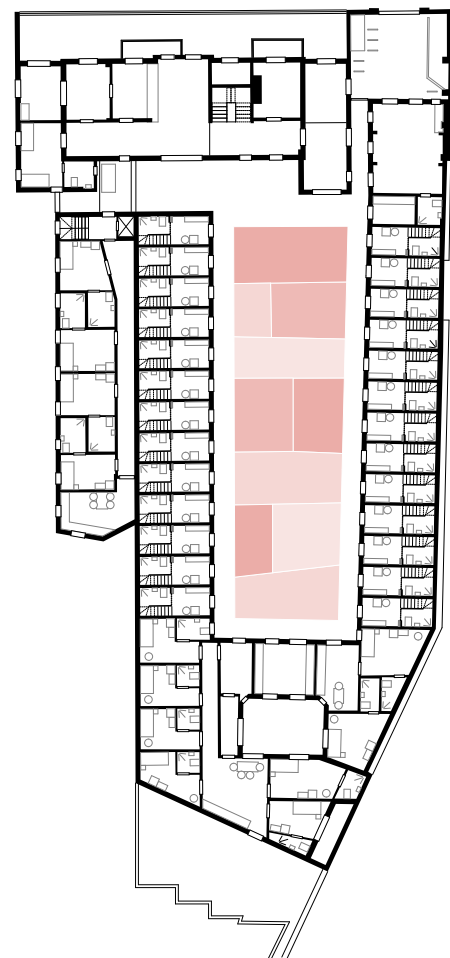
A közösségi- és a privát rész tehát azonos súllyal jelenik meg a projektben. A kis lakóegységek teljesen egyformák, mindegyik saját fürdőszobával, lakótérrel és egy kis konyharésszel rendelkezik. Jóllehet ezek abszolút minimális terek, a bérlője mégis joggal érezheti otthon magát. Az építészek szándéka volt minél kedvesebb, otthonosabb megjelenést létrehozni, hogy a legkevésbé se egy intézmény hangulatát sugározza a használók felé. Méltó környezetet kapnak ahhoz, hogy saját lábukra álljanak. A lakásba a saját tárgyaik, akár a saját bútoraik kerülhetnek. A rászoruló emberek nagyjából hat hónapot tölthetnek az

↖25 a stúdiólakások belső udvar felőli homlokzata

↑26 a megtartott Holmes Road-i fejépület

↓27 földszinti alaprajzi elrendezés

↑28 Peter Barber víziója a stúdiók által közrefogott udvarról

→29 a belső udvar átadásakor

36: az iroda honlapja
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

37: ÖCSI, Gabriella: „Az emberek kezdenek beszélni a problémáról” – Interjú Peter Barber építésszel. *Octogon.hu*, 2019. 02. 18. (utolsó elérés: 2023.07.20.)

38: ÖCSI, i.m.
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

39: *Február Harmadika Munkacsoport: Jelentés a 2022. évi hajléktalan-adatfelvételtől*
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

intézményben, melynek során tréningeken, szakkonzultációkon is részt vesznek. Így ezekkel a tapasztalatokkal felvértezve kezdik újra az életüket ezután.

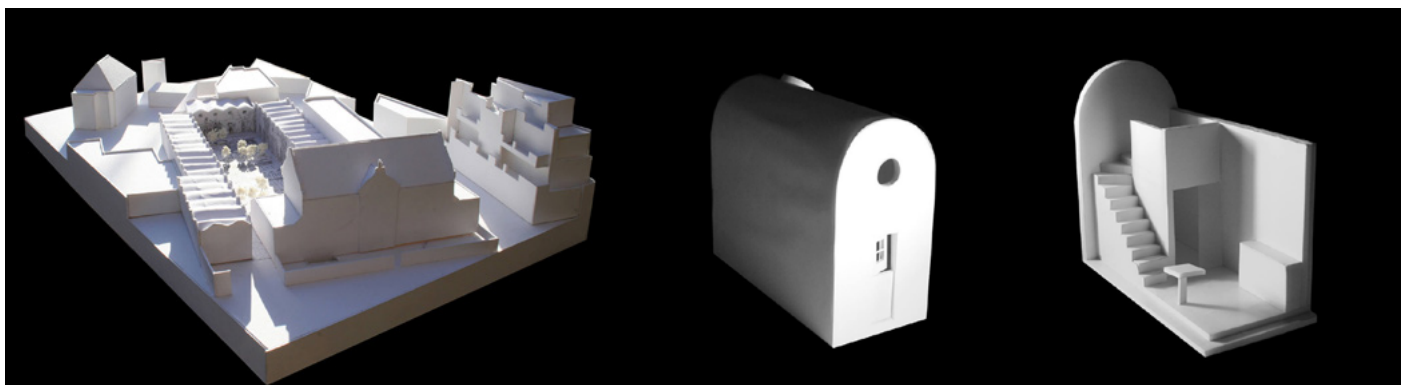
Nagyon szimpatikus számomra, hogy az építész egy lépéssel mert továbbmenni, és nem a már bevált hostel-szerű, folyosós szállásépület hozta létre. Ehhez elengedhetetlen egy támogató megbízói háttér, amely nem ragaszkodik mindenáron a berögzült mintákhoz és formavilághoz. Igazán jó példának tartom **az építész és a megrendelő között lehetséges együttműködést, amely a közösség érdekében jön létre, és a folyamat során sem téveszti azt szem elől.**

Az építészeti megjelenésnek, az utcával és a szomszédos épületekkel való kapcsolatnak és a térbeliségnek fontos szerepe van. Mindez nagyon erős hatással van arra, hogyan érezzük magunkat, illetve milyen megítéléssel fogadják az épületet. A legfontosabb a kontextus – vélekedik Peter Barber.³⁸

Itt fontosnak tartom megjegyezni, hogy az utóbbi példák láthatóan már nem a szükségleti minimum kielégítésére törekednek. A spektrum bemutatása ezekkel együtt válik teljessé, ugyanakkor szeretném kihangsúlyozni, hogy ez utóbbi megoldás valójában már inkább kiléptető otthonnak számít. Erre egyébként itthon is mutatkozik igény, ugyanakkor jóval kevésbé, mint egy biztonságot nyújtó, rendesen felszerelt átmeneti szállás meglétére.³⁹

↓30 makettek a beépítésről és a stúdiólakásról

A projekt sikerességét mutatja, hogy a 2019-es átadás óta a pandémiát is átvészelve, 2021 elejére az intézmény összes stúdiója lakóra talált.

építészeti szerepvállalás

A nemzetközi példák elemzésével megállapítható, hogy akár a minimum szükségleteket kielégítő szinteken is tetten érhető az átfogó szemléletű tervezés.

A megfelelő téri elrendezés és az egyszerű, de színvonalas épített környezet pozitív befolyással bír a használóira. Az átgondolt, tervezett megoldások korszerű, tartósabb és gazdaságosabb körülményeket biztosítanak. Az építész szerepe abban rejlik, hogy az adott téri szituációkon miként tud javítani, vagy hogyan tud a különböző igényszinteknek megfelelően egy támogató épített környezetet létrehozni, hogyan tudja az egyén, az intézmény és a környezet privát- és közösségi tereinek kapcsolati rendszereit, hierarchiáját, minőségeit tematizálni, artikulálni.

I.2.2 hazai helyzetkép – tervező nélkül

40: KUND, Iván Patrik: Szálló, hajléktalan urak számára. *Építészforum.hu*, 2007. október 26. (utolsó elérés: 2023.07.20.)

41: GYŐRI, Péter, TATÁR, Babett (szerk.): *Otthontalanul...Tégy az emberért!* Budapest: Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei, Menhely Alapítvány, 2003.

42: *Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei.* (utolsó elérés: 2023.07.20.)

A Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei (BMSZKI) a Fővárosi Önkormányzat hajléktalanellátó szervezete. 1993-ban jött létre, akkor még „csak” nyolc telephelyen nyújtott ellátást. Azóta új intézmények születtek, régiek szűntek meg, alakultak át, bővültek. Szakmai tevékenységük is változó, a hajléktalan emberek szükségleteihez igazodva differenciálták az intézmények profilját.

A BMSZKI napjainkban Budapest és egész Közép-Európa egyik legnagyobb hajléktalanellátó szervezete: 22 telephelyen nyújt szociális ellátást. Az átmeneti szállásokon 1470 állandó, éjjeli menedék-helyeken további 891 állandó, a családok átmeneti otthonaiban 80, az anya-gyerek krízisszálláson 14 férőhely áll a rászorulóknak rendelkezésére. Az Orvosi Krízis Szolgálat 73 ágyas krónikus fekvőbeteg-ellátó részleget, továbbá házi orvosi és szakorvosi ellátást működtet. A nappali melegedőkben átlagosan több mint 500 ember fordul meg naponta.

43: Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei prospektus

Az itthoni helyzetet vizsgálva többnyire hajdani kórházakból, raktárakból, iskolákból vagy munkásszállókból átalakított hajléktalanszállókat találunk. Kevés kivétel van, amelyeket eredetileg is erre a funkcióra terveztek. De az idők során még e kivételek átalakulása is inkább organikus folyamatává vált, mint tervezetté. Belenőttek az aktuálisan szükséges funkciók az épületekbe. A jelen állapotok pedig nem felelnek meg a jelenlegi szükségleteknek. Létezik részben tervezettnek tűnő projekt – ilyen a Mobilház (Utcáról Lakásba Egyesület). Ám az építész jelenléte ennél annyira elenyésző, hogy az épület tulajdonképpen inkább egy spontán fejlődés eredményeként fogható fel.

Itt el is érünk egy határt, amely után a hazai merítésből nem találunk működő példákat. Ennek okai összetettek, de ezek a projektek kormányzati koncepció nélkül igen ritkán tudnak megvalósulni, emiatt tulajdonképpen valós tervek sem születnek. Az erről való gondolkodásnak azért vannak jelei, például egyetemi tervezési feladatok, diplomatervek között. Kund Iván Patrik Hauszmann-díjjal jutalmazott diplomatervében⁴⁰ a szerző egy olyan szállót képzel el, amelynek térbeli szintjein a különböző szükségleteket kielégítő szállástípusok kapnak helyet. Nagyjából ugyanez a határvonala annak is, amikor már nem csak egyszerűen a lakhatásra adnak valamilyen megoldást, hanem az egyértelműen társul a fizikai szociális támogató háttérrel. A lakhatáson túl felmerül az igény különböző foglalkoztatókra, közösségi terekre, műhelyekre. Esetleg olyan funkciók is helyet érdemelnek, amelyek kifelé is dolgoznak. Ha valamilyen funkcióval megnyílik a ház a köz felé: ez kontaktot jelent, a megítélést javítja. Az emberek találkozhatnak a lakókkal, megismerhetik őket. Kulcs a stigmák lerombolásához.

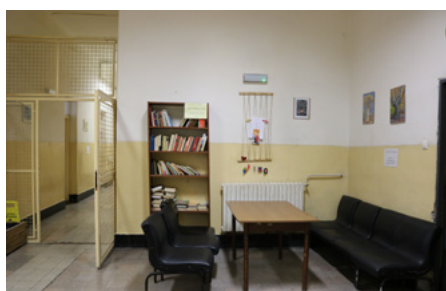
1 _ fiziológiai szükségletek szintje Alföldi utcai hajléktalanszálló

1888-ban az Alföldi utca 6-8. szám alatt 380 férőhelyes menhely épült a rászorulóknak. Az idők folyamán az eredeti állapothoz képest egy emeletráépítéssel bővült az épület. A jelenlegi átmeneti szálló 1997 óta üzemel ott, előtte különböző kórházak elfekvő részlegeként használták a menhely épületét.⁴¹ Ennek nyomait még most is láthatjuk, a pincszinten megmaradt pár kórházi ágy, hullamosó asztal, vagy a holttestek hűtésére és tárolására kialakított beépített szekrényrendszer. Az épület, a publikus terek kivételével, átfogó felújításon nem esett át.

A szállót ma a BMSZKI⁴² üzemelteti. Jelenleg a szállás 221 férőhelyet biztosít főleg alacsony jövedelmű, inaktív nők és férfiak számára.⁴³ Van akadálymentesített részlegük, az épület túlnyomó részében sokágyas szobákban helyezik el az embereket. Az épület maximálisan ki van használva, a szó negatív értelmében. A privát tér senkinek sem biztosított, a szobákban emeletes ágyakon alszanak. Nincs lehetőség arra, hogy personalizálják a környezetüket. Sajnos ez egy ördögi kör: minél többen kapnak férőhelyet, annál kevésbé jut tér egyénenként.

A telephely vezetőjének segítségével bepillantottam a szálló működésébe. Egyik munkatársa, Kalmár Szilárd szociálpolitikus, szociális munkás vezetett körbe az épületben, amelyet ő maga nagyon jól ismer, hiszen már több, mint tizennyolc éve ott dolgozik. Kalmár véleménye szerint a személyes tér, illetve a közösségi terek hiánya jelenti a legnagyobb problémát. Ez az építés idején még nem merült fel ennyire

↓31 lépcsőházi „közösségi tér”

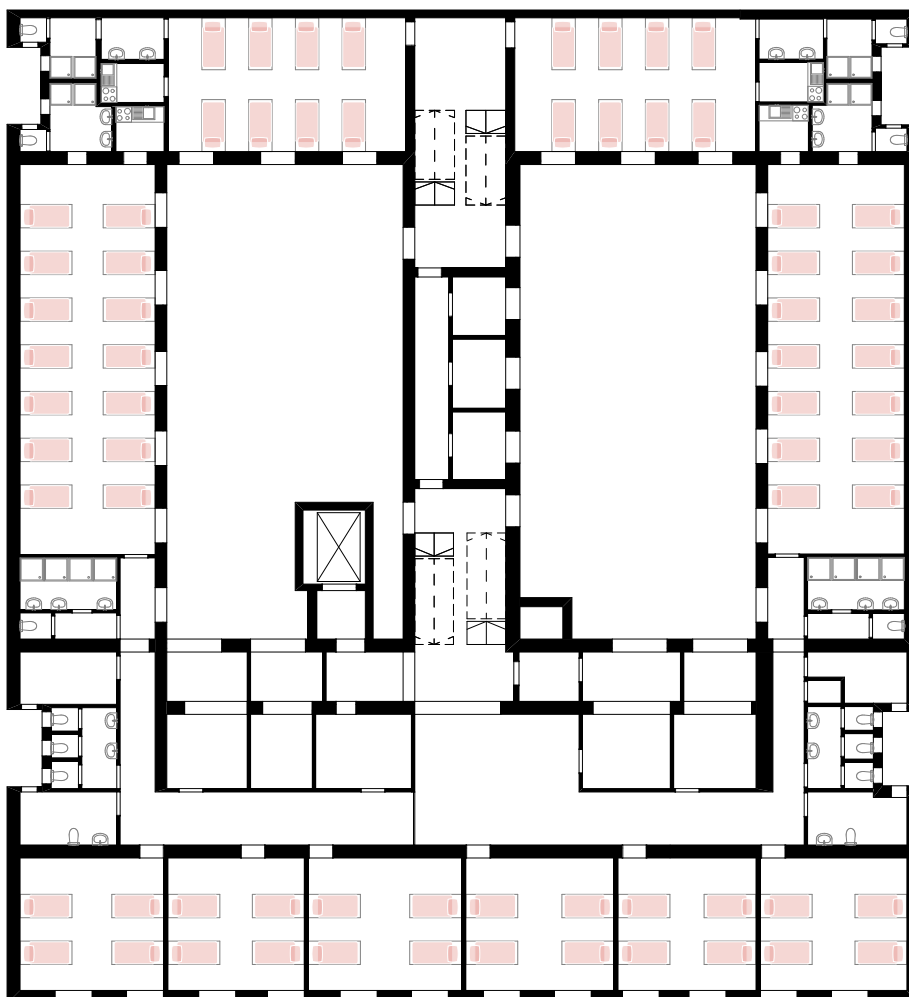

fontos igényként, most pedig annyira maximált a létszám, hogy ennek kielégítésére nem marad lehetőség. A nagy számú lakó természetesen nagy számú szociális munkást, ápolót, szakembert indukál. Számukra kialakított irodablokk sincs az épületben, Kalmár ezt emelte ki a másik fő problémaként. Ezek a helyiségek elszórtan kapnak helyet a szobákkal azonos folyosókon. Ez a pozíció sem nekik, sem az ott lakóknak nem szerencsés.

Annak ellenére, hogy az épület azonos funkcióval épült, az idő előrehaladtával már nem tudja kielégíteni a jelenkor igényeit. A terek differenciált átstrukturálásában és az épület bővítésében rejlik a helyzet javításának lehetősége. Jelentős anyagi vonzata miatt erre csekély az esély, de addig is a szobák zsúfoltságát belsőépítészeti megoldásokkal lehetne oldani. Ugyan ez nem átfogó megoldás az összes problémára, de jelentősen javíthatja az emberek komfortérzetét. Ilyen esetben egy tervezett építészeti megoldás, mint a Commonweal Pods alvőfülkés projektje, nagy segítség lehet.

↑32 az Alföldi szálló túlszűfolt szobája

←33 az Alföldi utcai átmeneti hajléktalanszálló általános emeleti alaprajza

2 – biztonsági szükségletek szintje

A biztonság szükségletének szintjére két, egymástól nagyban eltérő, de működőképes esetet választottam. Az egyik a Dózsa úti átmeneti szálló, amely egy hagyományosnak mondható megoldás, személyenként külön szobával biztosítja a lakhatást. Ez eredetileg is szállónak épült, de a fennállása óta az igények változását nem követte építészeti változás, legalábbis nem átgondoltan, tervezetten. Leginkább kényezermegoldásokkal igyekeztek megoldani a növekvő kapacitás befogadását. A másik példa az Utcáról Lakásba! Egyesület Mobilház projektje, amely itthon ma egyedülálló kezdeményezés. Bár a Mobilház is tervezett, de az építés inkább spontán megoldások sorozataként fogható fel.

↑34 Népszálló – ma: Dózsa úti átmeneti haléktalanszálló

44: A Dózsa szállót Tatár Babett, az intézmény vezetője társaságában ismerhettem meg.

45: A Rowton rendszerű szálló sikerét mutatta, hogy a londoni hat szállón kívül hasonlókat építettek Liverpoolban, Milánóban, Párizsban és Bécsben is. Sikerét abban látták, hogy egészséges lakhatást és bizonyos fokú kényelmet biztosít viszonylag olcsón, hiszen a nagyszámú férőhely miatt a költségek megoszlanak a lakók között, illetve a fenntartás-üzemeltetés sem veszteséges. A Rowton-féle szálló egy olyan civilizált tömegszállás, ahol az „otthon” egyes funkciói külön-külön, üzemszerű formában mind megtalálhatóak, a tömeges hálóterem pedig embermagasságig fölfalazott, szinte teljesen szeparált fülkékre vannak osztva.

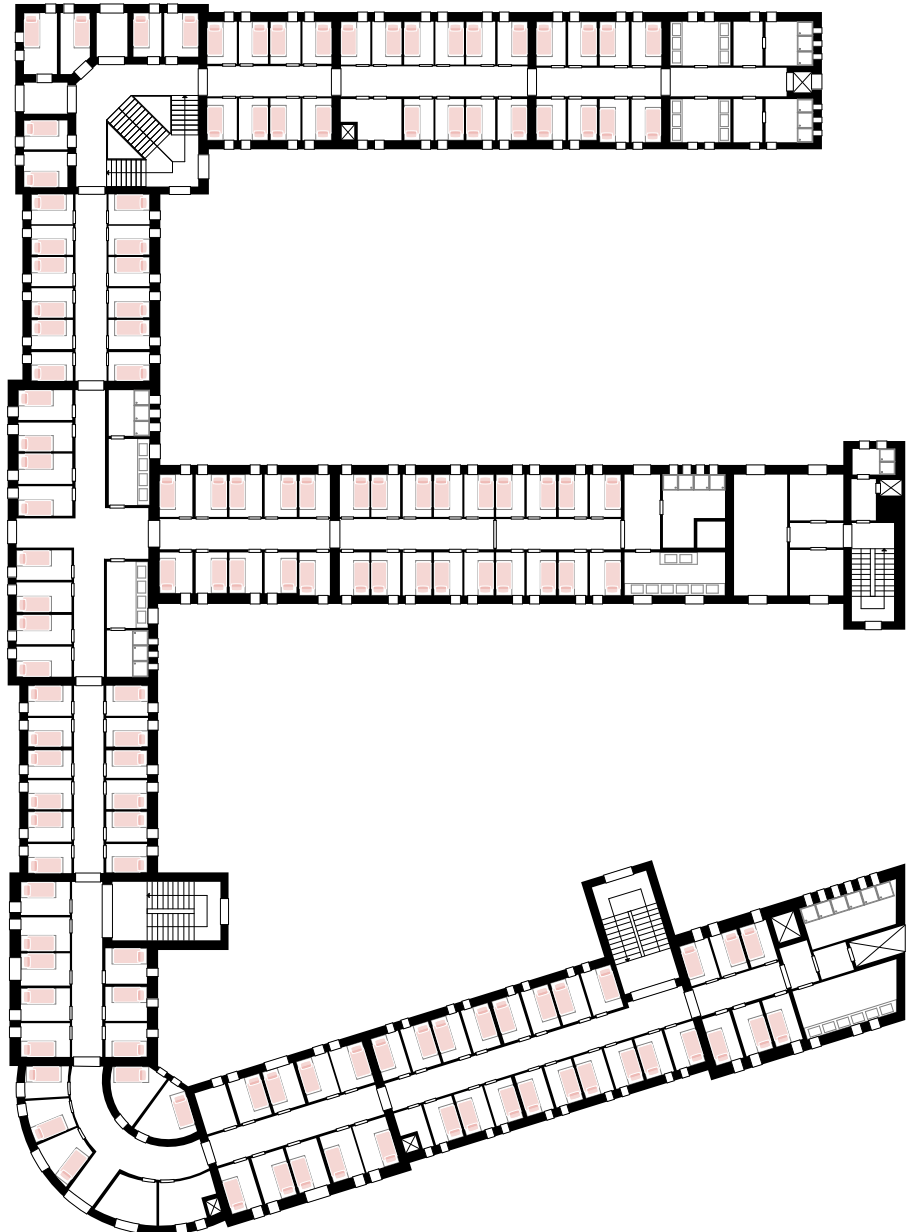
GYŐRI, Péter, TATÁR, Babett (szerk.):
Otthontalanul... Tégy az emberért!
Népszálló.

Budapest: Budapesti Módszertani
Szociális Központ és Intézményei, Menhely
Alapítvány, 2003.

→35 a Dózsa úti hajléktalanszálló általános emeleti alaprajza

Dózsa hajléktalanszálló⁴⁴

Az eredeti nevén Népszállót Schoditsch Lajos és Eberling Béla építészek tervei alapján építették a sikeres angol példa, a Rowton-féle szálló mintájára.⁴⁵

Ugyanakkor jelentősen el is tértek a külföldi szállótól, ahhoz képest magasabb kényelmi szintet céloztak meg a tervezők. A beruházás költsége jóval meghaladta az előzetesen kalkulált összeget, de a baljós jelek ellenére 1912-ben megnyitották a Népszállót. A megcélzott használói rétegnek, az úgynevezett „ágyrajáró” munkásoknak azonban túl drágának bizonyult egy olyan bérleti díj, amely egyensúlyban tarthatta volna a szálló költségvetését. Ennek legfőbb oka az volt, hogy relatíve kevés fürkét terveztek, viszont túl nagy közös és díszes helyiségeket. Így hiába működött teljes létszámmal, az alacsony bérleti díjakkal nem térült meg a fenntartás költsége sem. A háborúk alatt és a válság idején az eredeti elképzelésektől eltérően inkább hajléktalan menhelyként működött. Az ezután következő évtizedekben munkásszállóként funkcionált. Az emberek előszeretettel választották ezt szállásuknak, hiszen a többi munkásszállóhoz képest itt egy személyes alvófülkét bérelhettek.

1990-től beszélhetünk róla úgy, mint a jelenleg is működő hajléktalanszállóról. A Dózsa a BMSZKI egyik legnagyobb intézménye. Nem csak átmeneti szállás működik az épületben, hanem az Origó nappali melegedő, álláskereső-, lakhatási információs- és tanácsadó iroda, szociális információs központ, éjjeli menedékhely⁴⁶ is. Tekintve, hogy ilyen sokféle funkció sűrűsödik egy helyen, az évek során történt pár szükségyszerű átalakítás. A régi reprezentatív előcsarnokba idegen testként épült be egy portaszolgálat és információs fülke. Másik igen szembetűnő beavatkozás a nagyterem (régii étkezdé) egy traktusának lefalazása. Az újonnan leválasztott térben kapott helyet az éjjeli menedékhely, a megmaradt nagyterem azonban elvesztette nagyvonalú szimmetriáját.

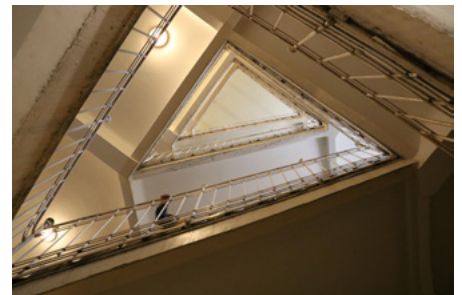
Az értekezés szempontjából az itt működő átmeneti szállás a legérdekesebb. 296 egyágyas és tizenöt kétágyas szobában fogadnak nőket, férfiakat, párokat két évig terjedő időtartamra. Eredetileg ezek a fürkék nem voltak födémig felfalazva, de ezt az évek során megtették, így – bár a szobák épphogy egy ágy és szekrény elhelyezésére elegendők – a lakók rendelkeznek egy saját, privát térrel, amelyet úgy alakítanak, díszítenek, rendeznek be, ahogy csak szeretnék. Szembetűnő különbség volt ez az Alföldi szállóhoz képest. A lakók törődtek a saját lakrészükkel, belakták, növényeket gondoztak, perszonalizálták a rendelkezésre álló teret. A szobák cellás elrendezésben, folyosókra felfűzve sorakoznak, a folyosók végén konyhával és kis közösségi térrel kiegészülve. Bár ezek nem alkalmasak túl sok mindenre, mégis használják őket, és viszonylag rendben is tartják – sajátjuknak érezhetik a lakók.

Talán ennél a példánál érhető tetten leglátványosabban az itthoni szállókra oly jellemző sors. Ha elképzelünk egy 19-20. század eleji piramis ábrát, ez az épület a felsőbb kategóriák valamelyikében kapott volna helyet. Magas igényszintre tervezték, korát meghaladva szinte több közösségi funkciót látott el, mint hogy egyszerűen a lakhatást biztosította. Az egyágyas szobák még ma sem jellemzőek. Az épület már akkor sem bizonyult rentábilisnak, tele volt túlzásokkal. Az elmúlt száz év alatt azonban a nagy tereket kitöltötték, kisebb részekre osztották, belakták. Az igények változtak az idők során, az épület megragadt az építéskori szintjén. Minden kritika ellenére azonban ez a szálló még így is a hazai legjobbak egyike. Bizonyára lehetne javítani a körülményeken, de az adottságokhoz és lehetőségekhez mérten ez a szállástípus működőképesnek tűnik. A lakóknak van egy saját minimális tere az alváshoz. Közös konyha, közös fürdőhelyiség áll rendelkezésükre, és szintén minimális, kevésbé jól használható közösségi tér.

46: Budapesten három éjjeli menedékhely fogad nőket, ezek egyike a 161 férőhelyes „Dózsa női fapad”. Többlépcsős részlegekből áll. Első részlege a Krízis éjjeli menedékhely, ami az utcáról közvetlenül érkezőket fogadja egy éjszakára. Ennek hatalmas termeiben rengeteg emeletes ágyat helyeztek el, huzamos tartózkodásra teljesen alkalmatlanok. A 24 órás speciális menhely a következő szint, ahol várandósok, veszélyeztetett nők, idősek, vagy aktívan dolgozó ügyfelek kapnak elhelyezést. A harmadik szint a BMSZKI által üzemeltetett átmeneti szállásra várakozók részlege, ahol egyágyas szobákban kapnak férőhelyet.

↑37 ázás nyomok, málló vakolat

↑38 Dózsa szálló háromszögletű lépcsőháza

Utcáról Lakásba Egyesület – Mobilház

Magyarországon az Utcáról Lakásba Egyesület⁴⁷ több fronton tevékenyen vállal részt az otthontalan emberek lakáshoz juttatásában. Az általuk indított Mobilház-program egy olyan társadalmi vállalkozási koncepció, ahol az egyesület hajléktalan embereket, önkormányzatokat és magánbefektetőket kapcsol össze. A program a Housing First koncepcióján⁴⁸ alapszik, miszerint elsődleges céljuk a hajléktalan személyek bérlakáshoz juttatása. A cél a telkekre telepített, összkomfortos és szigetelt, de alacsony fenntartású és ezáltal kis bérleti díjú otthonok kialakítása. Ezeket a rászorulókat az egyesületen keresztül azoktól a befektetőktől bérelhetik, akik a programba kapcsolódva mobilház-tulajdonosokká válnak.⁴⁹ A bérlőket a kiválasztásuk és beköltöztetésük során komoly szociális háló segíti, a program nem segélyezésen alapszik. A projekt társadalmi vállalkozás és közösségi munka keretein belül valósult meg, például a BME Építészmérnöki Kar hallgatói közül is érkeztek az önkéntes építkezésre.

Hogyan is képzeljük el ezeket a mobilotthonokat? 2017 végén született meg a koncepció,⁵⁰ 2018 tavaszán már meg is volt az engedély az építésre, amit az egyesület telkén, Soroksáron (Kelep utca) terveztek megvalósítani. Vegyünk egy berendezett lakóautót: kicsi, bútorozott, első ránézésre minden megvan benne, ami a minimális kényelmi igényeket kielégíti az otthon megteremtéséhez. Az első probléma, hogy egyáltalán nem felel meg sem a magyar klímának, sem pedig a szabályozásnak. A koncepciótervben ezek a lakóegységek sorolva alkotják a beépítést, így kialakítható egy kis privát terasz. Ezek nem tekinthetők külön épületeknek, hiszen a szabályozás ezt megköti. A teraszok fölé árnyékoló elem kerül, amely megteremti az egységes építészeti megjelenést és a kapcsolódást az egyes kabinok között.

A kivitelezés során lehetőségem nyílt személyesen is megtekinteni a helyszínt. Az ott tapasztaltak alapján jelentős eltérésekkel folyik az építés. Egyik leginkább szembetűnő különbség, hogy nem a mobilházak sorolásával hozták létre a beépítést. Két lakóautót sikerült beszerezni, ezeket egymásnak forgatva helyezték el a telken. A termikus burokkal pedig a két mobilotthont együtt vették körbe, gyakorlatilag egy ikerbeépítést hozva létre ezzel. A nyílászárók cseréje, a tetőszerkezet és az egész épület hőszigetelése után maximum az ablakok helyének

47: Az egyesületet 2012-ben alapították. Első sikeres kezdeményezésük a Kunyhóból lakásba program volt, amely keretein belül ma már több mint harminc ember lakhatása oldódott meg – többnyire önkormányzati együttműködéseknek köszönhetően. Az egyesület üres, leromlott állapotú önkormányzati bérlakásokat újít fel önkéntesek és hajléktalanok bevonásával. 2015-ben Lakhatást Most néven lakásügynökséget indítottak, így már néhány ügyfelük magántulajdonú lakásban élhet.

Utcáról Lakásba! Egyesület honlapja (utolsó elérés: 2023.07.20.)

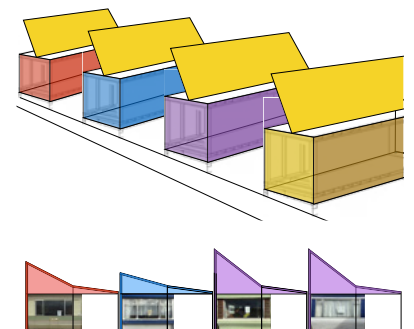
48: A program az Egyesült Államokból ered, de ma már Európa számos országában nagy sikerrel alkalmazzák. Lényege, hogy mindenféle feltételtől mentesen segítik a hajléktalanokat lakhatáshoz jutni, ezután pedig szociális munkások és más szakemberek igény szerint segítik őket a boldogulásban. A statisztikák szerint nagy százalékban sikerült a programban résztvevő embereknek a visszailleszkedés és a saját lábukra állás.

PLEASE, Nicholas: Elsőként Lakhatás Útmutató – Európa. Fordította: BAKOS, Péter szakmailag lektorálta: FEHÉR, Boróka és TELLER, Nóra (utolsó elérés: 2023.07.20.)

49: A befektető megvásárolja a mobilházat, amit az egyesületen keresztül bére vesznek. A bérleti díj pedig fedezi a szerződés részleteit, a befektető éves hozamként jut hozzá ehhez. Így az évek során ez teljes mértékben, sőt nyereséggel megtérül számára. A legnagyobb garancia az egyesület által végzett szociális munka.

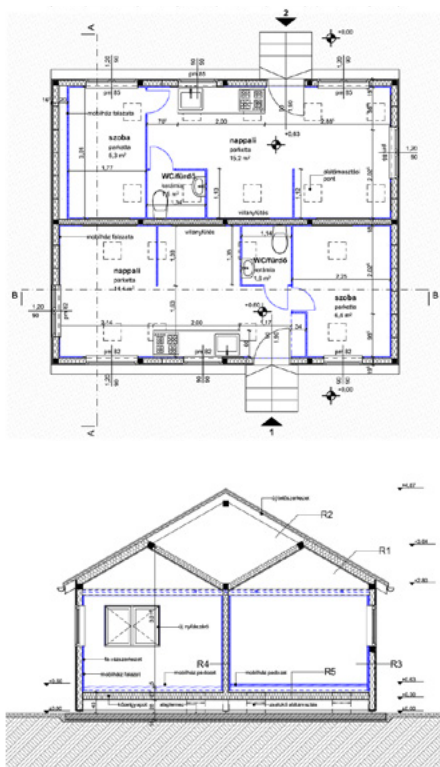
50: A koncepciót Alföldi György DLA építész, várostervező és -fejlesztő segítségével hozta létre az egyesület, aki a mai napig követi az építés alakulását.

Utcáról Lakásba Egyesület: Mobilház – program, Mobilotthonok kialakítása koncepció. Budapest, 2017. 11. 21.

↑40 Mobilház koncepcióterve

51: AMBRUS, Balázs: Kiszúrt Soroksár önkormányzata az Utcából Lakásba Egyesülettel. *Index.hu*, 2020.10.26. (utolsó elérés: 2023.07.20.)

játékosságából következtethetünk az eredeti lakóautókra. Az alaprajzot tekintve egyszerű a képlet, a lakóautó eredeti funkcionális elrendezése végsősoron megmaradt. Az állandó tartózkodásra használt tér nappaliként, étkezőként és konyhaként funkcionál. A bútort ehhez alkalmas, de figyelembe veszik a leendő bérlők vágyait. Ezt több szempontból is a téma kulcskérdésének érzem. Egyrészt nagyon hasznos és fontos a leendő bérlőkkel való interakció, így már a kezdetektől bevonódnak a folyamatba. Másfelől pedig így nem egy uniformizált, típusgyártott belsőt kapnak, hanem egy olyan teret, amelyet könnyedén az otthonukká formálhatnak.

Az engedélyezés és kivitelezés folyamán különböző okokból meghozott kényeszerű változtatások a koncepcióhoz képest nagy eltérést eredményeztek. Az építészeti megjelenés csorbult, bár ennek nem csak az erőforrások hiánya lehet az oka. A sok jogi- és építésügyi szabályozással kapcsolatos ellentmondás, és a kerületek eltérő véleménye és hozzáállása a konténerház-telepítéshez nagyban akadályozták a projekt sikerét. A sok akadály ellenére 2019-ben a két lakás átadásra került. Magyarországon probléma a szociális építészeti szegmens alulreprezentáltsága, hiánya. Ezt példázza, hogy bár a lakókra semmilyen panasz nem érkezett soha, mégis a projekt folytatásaként, egy következő telek vásárlása után (Láng utca), Soroksár változtatási tilalmat rendelt el a területen, ezzel gyakorlatilag ellehetetlenítve a további mobilházak megépítését.⁵¹

↑41 Mobilház megvalósulási tervei

↓42 az elkészült Mobilház a lakókkal

a szükséghelyzetre nem szükségmegoldások kellenek

Ahhoz, hogy érdemi építészeti megoldásokkal segítsük a hazai szociális projekteket, a megrendelői szemléletnek is változnia kell.

Nem elegendőek az eseti szükségmegoldások, a minimumra való törekvéssel nem fér össze a gondolatiság és a minőségi építészet. Nem egyszerűen fizikai lakhatásra van szükség, hanem ennek társulnia kell a szociális, támogató háttérrel - ami maga után vonja az ennek befogadására is képes tereket. Az átgondolt, tervezett megoldások korszerű, tartósabb és gazdaságosabb lakhatást biztosítanak.

II.1. az ember és az épület rehabilitációja

52: SZABÓ, Dávid: Szociális lakásügy. Kortárs magyar szociális alapú lakásépítés. Doktori értekezés. Budapest, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építésmérnöki Kar, Építőművészeti Doktori Iskola, 2019.

53: Györi Péter, a BMSZKI volt szakmai vezetőjének elmondása szerint két olyan szálló van (Dózsa György út, Alföldi utca), amely eredetileg is hajléktalanszállónak épült, de ezek is 100 évvel ezelőtt készültek. Ezeket kívül mindegyik átalakítás útján vált azzá, például volt munkásszállókból, iskolákból, raktárakból, kórházépületekből.

54: POLYÁK, Levente: A reciklált város. Építészfórum.hu, 2014.02.17. (utolsó elérés: 2023.07.20.)

A piramis vizsgálata során kirajzolódik több fontos dolog. A vizsgált hiányszükségleti csoportokban akár már a minimumra törekvő szinteken is lehet szerepe az építésznek. Az átgondolt, tervezett megoldások korszerű, tartósabb és gazdaságosabb lakhatást biztosítanak. A legkisebb tervezési feladattól a komplex rendszerszintű munkákig bezárólag sokféle lépték és minőség létezik. Beszélhetünk újrahaznosításról, új építésről, előregyártott megoldásokról; belátható, hogy a tervezettség, az építész jelenléte pozitívan mozditja előre ezeket a projekteket. Az építész szerepe abban rejlik, hogy az adott téri szituációkon miként tud javítani – akár egy bútor megtervezésével, ami szeparálható tereket hoz létre – vagy hogy tud a különböző igényszinteknek megfelelően egy támogató épített környezetet létrehozni. A piramis csúcsát ebben a szemléletben a sikeres visszaintegrálódással azonosítom. Ezután az egyén ideális esetben nem marad teljesen magára, továbbra is szociális támogatásban részesül. Nemzetközi viszonylatban számos szociális bérlakás épül, itthon ez szintén nagy hiányosság. Összehasonlításként míg például Bécsben a lakosság kétharmada él szociális bérlakásban vagy részesül valamilyen lakhatási támogatásban, addig Budapesten mindössze a lakosság 2%-áról mondható ez el. Ez azonban már egy újabb piramis, egy újabb tanulmány kezdete lehet.⁵²

A szükséglet-hierarchia építészeti szintjei alapján az érdemi építészeti jelenlét hiánya mutatható ki a hazai infrastruktúra kialakításában. Az utóbbi évtizedekben szinte egyáltalán nem épült ilyen céllal semmi. Sem hajléktalanszálló,⁵³ sem pedig bérlakások. A megrendelői szemlélet hiányosságaira utal, hogy **a minimumra való törekvéssel nem fér össze a gondolatiság és a minőségi építészet. Kormányzati koncepció nélkül ezek a projektek nehezen megvalósíthatók, megrendelések nélkül valós tervek sem születnek, így az érdemi építészeti jelenlét is okafogyottá vált az elmúlt idők során.** Ugyanakkor ez az éles határvonal teszi egyértelművé, hogy nem egyszerűen fizikai lakhatásra van szükség, hanem ennek társulnia kell a szociális, támogató háttérrel – ami maga után vonja az ennek befogadására is képes tereket. Nagyon fontos lenne a témáról való diskurzus, akár az egyetemen, akár más fórumokon, mivel a probléma szociális összetettségéből adódóan elkötelezett és érzékeny hozzáállásra van szükség. Az adott igényekre tervezett funkcionális elosztás, a gazdaságos megvalósíthatóság abszolút prioritás ezeknél a projekteknél, hiszen anyagi megtérülés nem várható. Ezeket felül pedig az esztétika szerepe sem elhanyagolható, elősegítheti a társadalom pozitívabb hozzáállását, a re-integrálás lehetőségét. Urbanisztikai kontextusban, és társadalmi kontextusban is fontos egy-egy ilyen épület szervesülése.

Új szállások építése mellett a meglévő szállások revitalizációja, vagy az üresen álló, amortizálódó, de még hasznosítható épületek felhasználása kulcsfontosságú feladat. Erre jó mintaként szolgál az előzőekben már említett VinziRast Mittendrin szálló, amely egy régi épület újrahaznosításával, továbbépítésével jött létre. Magyarországon számos épület vár arra, hogy új funkcióval, használattal töltsék meg.⁵⁴

Manapság az élet minden területén egyre fontosabb fogalommá válik a pazarlás megállítása. Az avulás mértéke a technológia és a gazdaság lendületes fejlődése miatt ugyanakkor jelentősen megnőtt. Minden könnyedén bontható, cserélhető, helyettesíthető. Az új által értéktelenné válik a régi. Ez az épületek kapcsán is felvetendő problémakör: az épületszerkezetek amortizációja mellett nagy szerepe van a gazdasági és társadalmi változások okán bekövetkező funkcionális szerepvesztésnek is.⁵⁵ Az épületek alkalmatlanná válnak az egyre változó igények kielégítésére, nemcsak fizikai értelemben, hanem a térhasználati módok szempontjából is értelmezhető az avulásuk. A magyar hajléktalanszállók nagy része pont ezekkel a problémákkal küzd. Fejlődésük megállt az időben. A téma egyik nemzetközi szakértője, Sherban Cantacuzino román építész szerint **az épületek szerkezeti amortizációja lassabb folyamat, mint a rendeltetésbeli változásuk.** Az ehhez való folyamatos alkalmazkodás az idők során kialakította azt a folytonosságot és állandóságot, amivel az épületek az őket körülvevő fizikai és társadalmi környezetre reflektálnak.⁵⁶ A magyar szállók jelentős többségénél a folytonosság égető hiánya a szembeötlő. Érdekes lehet a hiányszükségleti-piramis vizsgálata ebben az időbeli kontextusban is. Ha egymás mellé állítjuk a 19. század eleji és a mai igényeket, éles különbségeket fedezünk fel. Ami száz éve progresszív és talán saját korát megelőző épület volt, az a fejlődést mellőzve ma már szinte biztosan nem felel meg a kívánalmaknak. **A hajléktalanellátó intézmények esetében az a speciális helyzet alakult ki, hogy bár az épületek használatban vannak, funkcionálisan nem felelnek meg az elvártaknak.** A társadalmi- és gazdasági átalakulások megtörténnek az intézményi háttérben, ugyanakkor az épületek ezen változásokhoz való felzárkózása nem megy, egyre szélesebb hasadék keletkezik egy-egy szálló „funkcionális teljesítménye” és az elvárható színvonal között. Viszont mivel nincsen más alternatíva, így a hajléktalan ellátásban dolgozók tovább használják a valójában rég elavult épületeket. Úgy tűnik, ennek a határát is el lehet érni, hiszen az Alföldi utcában lévő szálló az utóbbi években már nem üzemel teljes létszámmal, miközben ennek oka nyilván nem az, hogy csökkent volna a hajléktalan emberek száma. Sokkal keményebb a valóság: a hajléktalan embereknek olyan körülmények közé kellene beköltözniük, hogy sokan inkább az utcát választják. Ez önmagában nagyon elgondolkodtató. Bár változó, hogy kinek mi jelenti az otthont, de a kialakult helyzet láttán bizonyosnak mondható, hogy egyes szállók minősége olyan alacsony, hogy nem képesek az alapvető emberi szükségletek biztosítására, egy befogadónak érzékelhető környezet megteremtésére. Erre mutat rá a Február Harmadika Munkacsoport 2022. évi felmérése is, miszerint a megkérdezett **hajléktalan emberek nagy százaléka szeretne kevésbé zsúfolt, rendezettebb, tisztább környezetben lakni, ahol van lehetőségük a saját privát élettér kialakítására.**

A jelenlegi helyzeten előbb-utóbb változtatni szükséges. A társadalomból kiilleszkedett emberek rehabilitálása nem lehetséges kitzasztító környezetben. Mit értünk rehabilitáció alatt? Építészeti értelemben alapvetően az épületállomány elveszett fizikai képességének a visszaállítását jelenti, azt a folyamatot, amelynek célja, hogy a sikeres ellátás céljából alkalmatlan tereket újra alkalmassá tegye feladatára. Épületrehabilitációként értelmezhető az a beavatkozás is, ami az adott épület környezeti és használati integrációját segíti. A beavatkozás hatása

55: ABRAMSON, Daniel M.: *Obsolescence. An Architectural History.* Chicago, University of Chicago Press, 2016, 8-1, 114-118.

In: ÓNODI, Bettina: Térstruktúrák interferenciája. Épületek funkcióváltással járó újrahatszósítása.

In: KERÉKGYÁRTÓ, Béla PhD (szerk.) – SZABÓ, Levente DLA (szerk.): *Továbbépítés és újrahatszósítás. A BME Építőművészeti Doktori Iskola tanulmánykötete 2017/2018.* Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építőművészeti Doktori Iskola, 2018, 88-105.

56: CANTACUZINO, Sherban: *Re-Architecture. Old buildings, New Uses.* London, Thames and Hudson, 1989.

In: KÓRÓDY, Anna Nóra: Folytonosság és újítás. Örökségvédelem és kortárs építészet határterületei Spanyolországban. PhD-értekezés. Budapest, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészmérnöki Kar, Csonka Pál Doktori Iskola, 2016, 78.

többszörös: egyrészt fontos a használók számára, hiszen a lakók elemi érdeke, hogy olyan környezetben élhessenek, ami elősegíti a saját rehabilitációjukat. Másrészt a helyzet a társadalom számára is jelentésteli: a környezet leromlása felerősíti a negatív címkézést, a stigmákat. A hajléktalanszállás külső megítélése a közösségre is hatással van, a negatív helyzet a társadalom elfogadását gyengíti, a visszailleszkedés esélyeit rombolja. A környezettel való törődés ténye önmagában is kihatással van a többi emberre: közvetlenül és közvetve is kifejti a hatását. Bizonyított tény, hogy a környezet komplex hatással van a használókra, egyes cselekvéseket meghív magához, míg másokat lefojt. Komoly lehetőségnek tartom, hogy a funkció szempontjából végig gondolt, arra újra alkalmassá tett, **építészeti szempontból megújult épület a rehabilitáció első lépése lehet, ami pozitív hatást gyakorol az emberek társadalomba történő visszailleszkedésére.**

Vitruvius szerint az építészet három meghatározó szempontja a tartósság (firmitas), a használhatóság (utilitas) és a szépség (venustas). Az épületnek stabilan kell állnia, és nem árt, ha sokáig őrzi stabilitását. Funkciójának megfelelően ki kell szolgálnia a használóját. És nem utolsó sorban pedig esztétikai hatást gyakorol a környezetre, a használóira. A szociális építészet hagyományosan a funkcióra koncentrált, ez sokszor a tartósság és esztétika rovására megy. Az építészek bevonásával egyre inkább igényné válik a másik két szempont kielégítése is. Mindemellett a szociális építészetben van egy fontos negyedik szempont, a gazdaságosság. Jelenleg Magyarországon ez egy sokszor a funkcionális működést is felülíró kritérium. Ezt támasztja alá, hogy a karbantartási és az időnként esedékes felújítási feladatokat leginkább tűzoltásszerűen, csak a legszükségesebb esetekben végzik el. Átfogó szemléletű rehabilitálásra, és nem pedig akupunktúra szerű kényszermegoldásokra van szükség.

FIRMITAS
UTILITAS
VENUSTAS

az ember és az épület rehabilitációja

A meglévő infrastruktúra rehabilitálása nagy mértékben befolyásolja az egyén visszailleszkedésre való motivációját.

A humán és az építészeti rehabilitáció a magyarországi helyzetkép alapján szorosan összekapcsolódik. Mivel itthon az elmúlt harminc évben nem épült hajléktalanszálló, és a meglévő épületállomány jelentős többsége is leromlott állapotú, égetően szükség van ezek átfogó szemléletű rehabilitációjára. Ez mind pozitív, mind negatív irányban érvényesül: a rendezett körülményeket az egyén megbecsüli, és ezáltal saját magát is megbecsültnek érzi. Egy elavult, leromlott állapotban lévő szálló nem készíttet változásra, fejlődésre, épp ellenkezőleg. A lakók elemi érdeke, hogy olyan környezetben élhessenek, ami elősegíti a saját rehabilitációjukat.

A környezet komplex hatással van a használókra, egyes cselekvéseket meghív magához, míg másokat lefojt. Egy építészeti szempontból megújult épület a rehabilitáció első lépése lehet, ami pozitív hatást gyakorol az emberek társadalomba történő visszailleszkedésére.

II.2 rehabilitált szállók – nemzetközi kitekintés

Néhány számomra inspiráló nemzetközi példával támasztottam alá azt a feltevésemet, miszerint az emberi és építészeti rehabilitáció összekapcsolódik. Vizsgáltam, hogyan, milyen eszközöket használva érhető el egy támogató környezet létrehozása anélkül, hogy üres papírral indulna a tervezés? Vajon egy ilyen projekt végén mind az épület, mind a lakói tiszta lappal kezdhetnek? A folytonosság megteremtésével, a régi megtartásával van-e lehetőség az aktuális igények kielégítésére? Van-e a környezet által kialakuló társadalmi elfogadásnak hatása arra, ha egy régi, nagymúltú épület rehabilitációjával alakítjuk ki az új szállót? A tanulmány a továbbiakban azt vizsgálta, lehet-e, és ha igen, hogyan lehet ezeket az épületeket a mai igény szintnek megfelelően átalakítani.

↑43 látványterv a bejárat előtti köztérről

57: az építésiroda honlapja
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

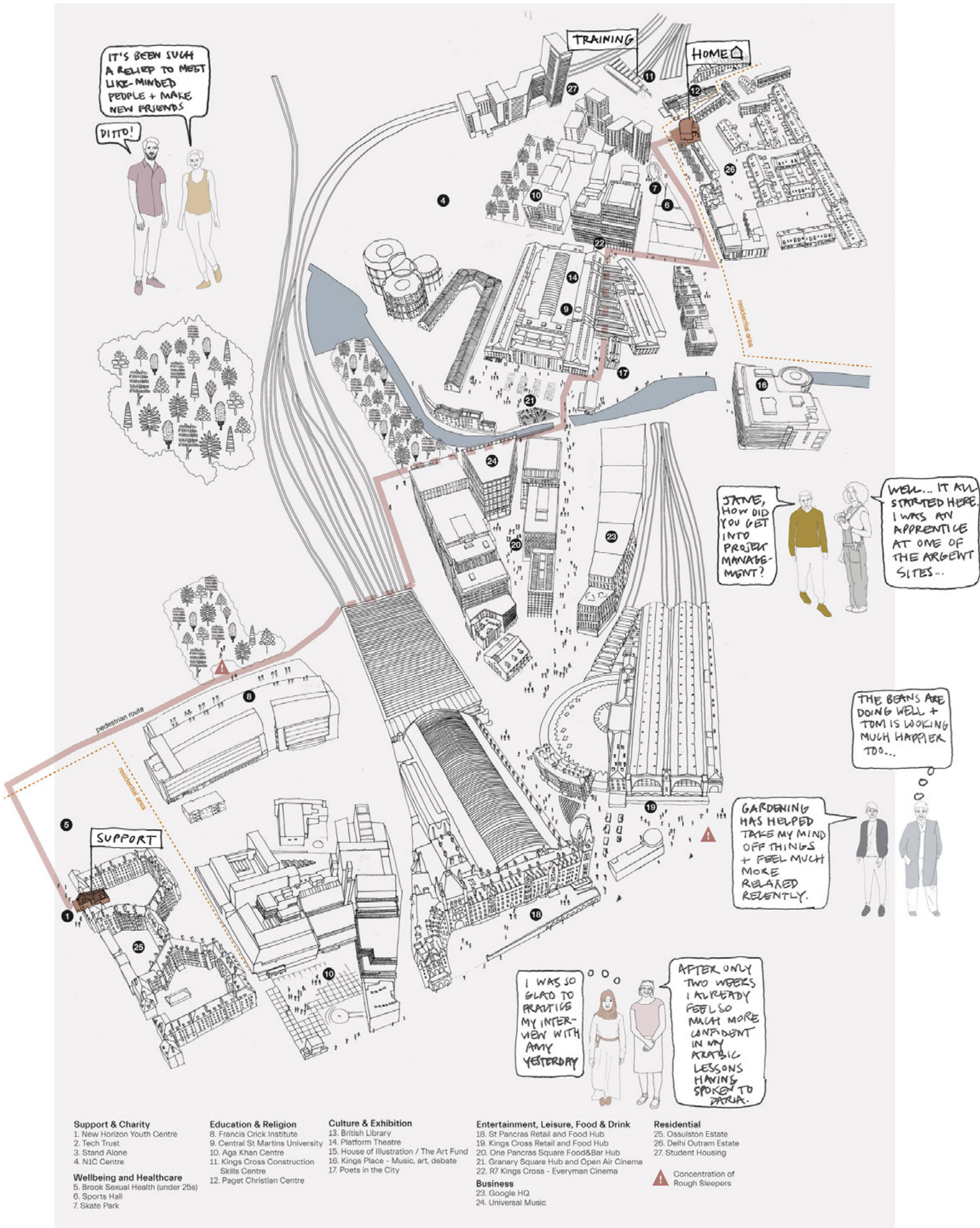
1 – Morris + Company – New Horizon Youth Centre King's Cross, London⁵⁷

A következő példa egy a Londoni Önkormányzat és a New Horizon Youth Centre által közösen kiírt pályázatra készült terv, amely kifejezetten az ún. „láthatatlan” fiatalabb korosztály hajléktalan problémájának kezelésére ad javaslatot. Ahogy Európa sok nagyvárosában, Londonban is küzdenek az egyre növekvő hajléktalan krízissel. Az utcákon alvók száma az utóbbi években megduplázódott. A fiatalabb korosztály talán jobban eltűnik a felmérések elől, hiszen közülük többnyire dolgoznak, barátoknál-ismerősöknél húzzák meg magukat, de gyakran éjszakáznak tömegközlekedésen, vagy az utcán.

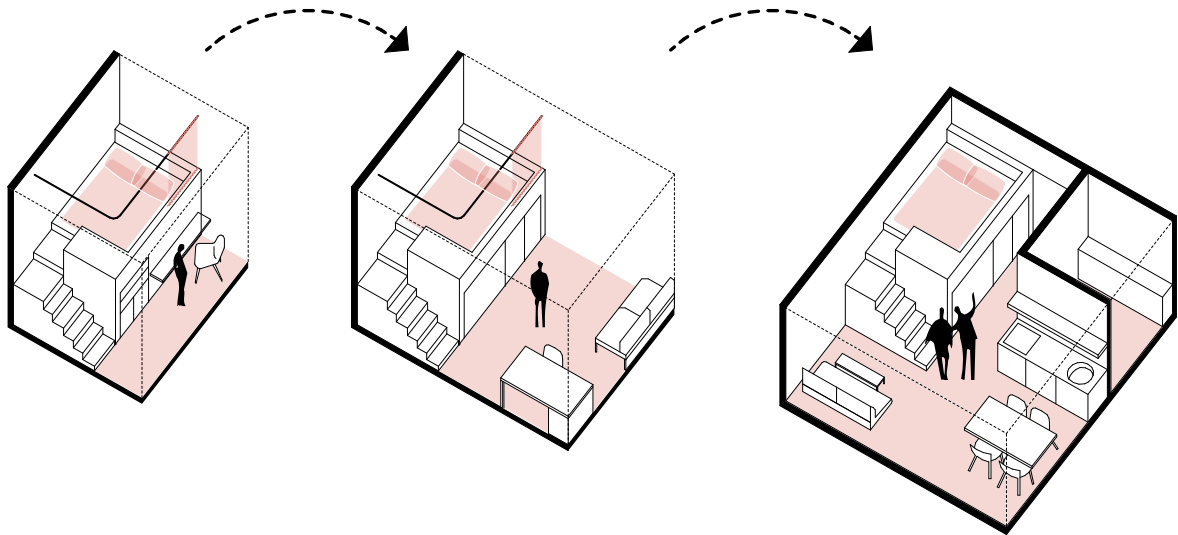
A terv a York Road-i felhagyott metróállomás épületét alakítja át fiatalok számára kialakított átmeneti hajléktalan szállás és co-working iroda funkcióra. A tervben megjelölt tervezési helyszín jól megválasztott, londoni viszonylatban is központi elhelyezkedésű, közlekedési csomópont. Általánosan tekintve a **vasútállomások körüli barnamezős területek rehabilitációja sok városban kívánatos, ugyanakkor ezzel ritkán kezelik együtt a területeken magukat meghúzó hajléktalan emberek rehabilitálását.**

A tervezők a földszinten közösségi tereket és egy jótékonysági üzletet alakítanak ki, ahová nem csak a lakók, hanem bárki betérhet. Szándékuk ezzel egy olyan közösségi csomópont kialakítása volt, ahol könnyebben létrejöhet az integráció és re-integráció. Ez a korcsoport ugyan még nem él évek óta kiszakadva a társadalomból, de a peremen egyensúlyoznak, már hosszabb-rövidebb időket eltöltenek fedél nélkül. Ebben az esetben részben legalábbis még beszélhetünk megelőzésről, nagyon hangsúlyos szerepet kapnak itt is a szociális segítők. Workshopokat, tréningeket, segítő kurzusokat tartanak, ahol az emberek egymással találkozhatnak, kapcsolatokat építhetnek.

A 20-35 éves korosztályt célozva három típusú lakóegységre mutat megoldást a terv, amelyet 560 m²-en helyez el különböző blokkokban. A meglévő metrófeljáró épületéhez egy magasabb tömeget kapcsolnak a tervezők, amelyben az első emeleten helyezik el a rövidebb idejű tartózkodásra kialakított (de nem egy éjszakás) menedékszállást. Itt visszaköszön a Reed Watts Architects: Commonwealth Pods projektjéhez hasonló bútorozási megoldás, amivel igyekeznek megteremteni a minimális privát teret a betérő ember számára. A fentebbi emeleteken

↑44 térbeli koncepcióábra a rehabilitált hajléktalanszállóról és a tágabb környezetébe való illeszkedésről

↑45 axonometrikus ábra a pályázatban elképzelt három lépcsőről:
 - rövid időtartamú tartózkodásra
 - közepes időtartamú tartózkodásra
 - co-living egység

kapnak helyet a közepes időtartamú tartózkodásra kialakított egységek, ahol a lakó saját maga felel egy nagyobb lakóegységért. Az ezután következő lépcsőfok már a közösségi lakás kategóriája, ahol hosszabb időt tölthetnek a bérlők a lakótársaikkal együtt.

58: KISS, Laura: Nyugati Átmeneti Élet-TÉR. *Építészfórum.hu*, 2014.11.25. (utolsó elérés: 2023.07.20.)

A „Stepping Stones” projektnévre is hallgató terv tulajdonképpen a leszakadás megelőzésétől egy három fokú lépcsőn keresztül vezet a visszaintegráció felé a nehéz helyzetben lévő fiatalokat. Az „út” során őket támogató szociális irányú tevékenységekhez pedig megfelelő tereket teremt. A lakó- és közösségi funkciók hasonló arányú elosztása figyelhető meg a tervben. A projekt egyelőre nem valósult meg, de mindenesetre érdekes kísérlet egy nem használt közlekedési épület újragondolására. A magyar vasúti pályaudvarok környékén is körül lehet nézni, bizonyosan talál az ember kihasználatlan, de használható épületet. A Nyugati Pályaudvar környékén lévő barnamezős területre született is diplomaterv, amely más szemszögből ugyan, de szintén ezt a témát boncolgatja.⁵⁸

↓46 látványterv a szálló épületéről

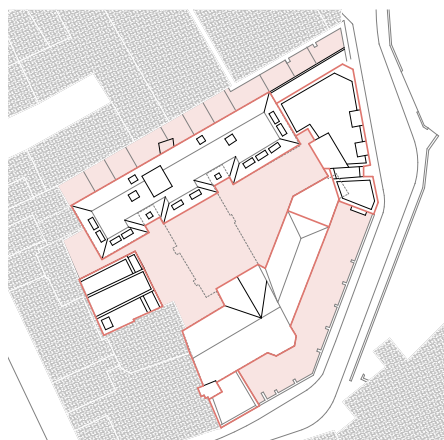
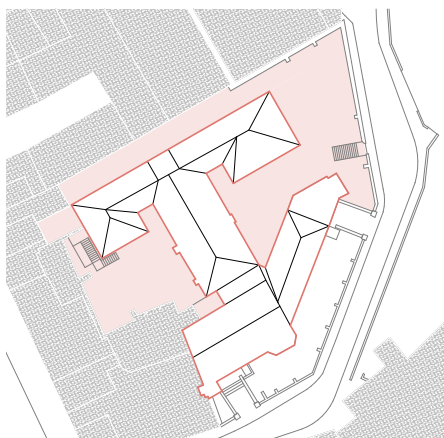

←47 belső udvar

→48 hozzáépítés homlokzati nézete az utca felől

59: az iroda honlapja
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

↑49 eredeti telepítés
↑50 tervezett átalakítás
↑51 földszinti alaprajz

Peter Barber Architects Ltd. – Mount Pleasant, London⁵⁹

A telken eredetileg egy hostel épülete állt, H-alakú beépítéssel. A középső traktus két kisebb, kihasználatlan és használhatatlan belső udvarra osztotta a többi épületrész által közrezárt teret. Mikor Camden önkormányzata megbízta Barber-t a feladattal, hogy alakítsa át az épületgyűttest hajléktalan emberek számára, kérdésként merült fel, hogy megőrizzék-e az épületet, vagy inkább bontsák el és építsenek újat a helyére. Helyi védelem alatt állt az eredeti, de meg lett volna a lehetőség, hogy eltávolítsák és teret nyerjenek inkább az újnak. Barber szerint sem volt egy „remekmű”, de működőképes volt, és külső határolófalai az építész szerint szép szöveget zárva alkották a kellemes utcaképet. Az esztétika mellett persze nagyobb nyomott a latban, hogy egy még használható épület lebontása önmagában kérdéseket vet fel – pazarlás lenne eldobni a régit, csak azért, mert nem új. A megtartás mellett döntöttek, szerencsére, és egy olyan együttest hoztak létre, amiben nincs elrejtve a régi, de az új sem próbál úgy viselkedni, mintha több évtizede állna ott. A korok, a rétegek, a hangulatok őszintén és egyszerűen leolvashatóak.

A beépítés leglényegesebb változása az volt, hogy a középső tömeget egyszerűen eltávolították. Így a két rossz belső térből kialakult egy kellően tágas belső udvar, ami a lakóegyüttes szíveként, a szociális interakciók színtereként működik. A közös kert egyike azoknak a helyeknek, amelyek a legalkalmasabbak a spontán módon kialakuló társas kapcsolódásra. A kertet körbezáró épületsor hiányzó traktusait új épületrészekkel pótolta ki a tervező, így a kert valóban egy egészen privát térré alakult. A meglévő és az új építés kollázsként kapcsolódik össze, harmonikus egységet alkot. A különböző épületrészekben különböző funkciók és szállástípusok kaptak helyet. A kerthez közvetlenül kapcsolódnak a mosodák, közös használatú konyhák, konzultációs termek és természetesen a lakóegységek is. Az épületgyűttest sokszínűsége lehetővé teszi a szálláshelyek változatosságát, ezzel egyszerre több különböző mértékben önálló lakó csoport kiszolgálása válik elérhetővé. Ötvenkét személy részére van szoba saját fürdővel, de aki önállóbb, akár saját apartmant is választhat. Azok számára, akiknek saját maguk ellátása egyedül problémás, elérhetőek több személyt befogadó lakóegységek.

A projekt kezdetétől nagyon fontos szempont volt a fenntarthatóság és a gazdaságosság. Egy meglévő, ám kihasználatlan épület rehabilitálása önmagában ezt a célt szolgálja, hiszen csökkenti az építés közben

keletkező hulladék- és károsanyag kibocsátás mértékét, illetve az építőanyagok egy része akár újrahasznosítható az új építés során. Így történt itt is, az új épületrészeknél felhasználták az előzően elbontott téglákat. A régít igyekeztek a lehető legjobb energetikai megoldásokkal javítani, az újat pedig, mérlegelve a gazdasági és fenntarthatósági szempontokat, a legkorszerűbb megoldásokkal felszerelni. Fontos, hogy **nem mindenáron a legolcsóbb megvalósítás, hanem sokkal inkább az időtálló, jó minőségű építészet** volt a vezérelv már a tervezés kezdetétől.

A komplexitása nyugalmat és békét áraszt, de ad egy bizonyos fajta szabadságot: észrevétlen, szabad mozgást a terek között – írta róla az Architects' Journal.⁶⁰ Ez lehet az az építészet, ami hosszú ideig ki tudja szolgálni a rászoruló különböző csoportjait, és sokszínűségével talán többek számára tudja megteremteni azt az ideiglenes otthont, amely segíti őket a rehabilitációban.

60: "This building thoughtfully addresses the complexity of its immediate context.... there is a sense of peace and calm, but also of freedom to move unhindered between spaces..." - Owen Pritchard, Architects' Journal.

PRITCHARD, Owen: More pleasant: Mount Pleasant Studio by Peter Barber. Architects' Journal Online, 2014.10.18. (utolsó elérés: 2023.07.20.)

←52 meglévő környezetbe illesztés

↓53 Peter Barber rajza a belső udvarról

az újrahasznosított épület és a környezet viszonya

Egy újrahasznosított épület pozitív irányba változtathatja a társadalom szociális hozzáállását. Az állami-társadalmi szerepvállalás minőségét talán leginkább az mutatja, hogy a társadalom mennyire képes a marginális csoportokról gondoskodni.

A régi értékek megtartása, tovább örökítése a közösség szemében követendő attitűdöt képvisel. Egy új épület többnyire erősebb, szélsőségesebb véleményeket vált ki a befogadó környezetből.

Mindamellet, hogy egy helyreállítás jelentős mértékben emeli az épített környezet színvonalát, a meglévő épületek rehabilitációja fontos fenntarthatósági és gazdaságossági szempontoknak is eleget tesz.

III.1 az alföldi utcai átmeneti hajléktalanszálló újragondolása egy hallgatói pályázat keretében

Az állami-társadalmi szerepvállalás minőségét talán leginkább az mutatja, hogy a társadalom mennyire képes a marginális csoportokról gondoskodni. A társadalmi háló akkor erős, ha minél kevesebb egyént enged leszakadni, de legalábbis igyekszik minél hamarabb visszaemelni a társadalmi margón túlról. Sajnos a jelenlegi helyzet Magyarországon drasztikus képet mutat. Itthon az elmúlt harminc évben nem épült hajléktalanszálló, holott szükség lenne rá. A jelenleg működő átmeneti szállások jelentős többsége elavult és leromlott állapotú. Átfogó szemléletű rehabilitációjuk egyre égetőbb. Dr. Győri Péterrel az itthoni hajléktalan ellátás helyzetéről⁶¹ folytatott beszélgetéseim során az derült ki, hogy az építésznek szerepe és felelőssége van a hajléktalanszállók kialakításában. Pontosabban fogalmazva lehetne, bár ez jelenleg aligha egyértelmű a hazai platformon.

Ahogy látható a nemzetközi minták esetében, akár a minimum szükségleteket kielégítő szinteken is jelen lehet az átfogó szemléletű tervezés. A külföldi példák vizsgálatával párhuzamosan tudatosan kerestem a Magyarországon is alkalmazható építészeti eszközrendszer elemeit. Az inspiratív példák többsége és a magyar rögválóság látszólag két, egymástól igazán távol eső pontot jelöl a gondoskodó építészet egyenesén. Ugyanakkor az előbbiek és az utóbbiak vizsgálatából egyaránt tanulhatunk. Remélhetőleg az elmélet helyébe pedig minél hamarabb aktív tettek léphetnek.

Ugyanakkor az építész szerepe a terek megalkotásán túlmutat. A hallgatók, az új generáció bevonása, az empátia felébresztése ugyanilyen fontos feladat.

Ennek tulajdonképpen egyik első formájaként született a Reload pályázat ötlete, amelyet Győri Péterrel és a Lakóépülettervezési Tanszékkel közösen alakítottunk. A nehézség a kezdő lépés kitalálása volt, hiszen az építész a feladatot valakitől kapja, megrendelő nélkül nincs munka, és általában nincs építészeti terv. Ugyanakkor a hajléktalan ellátásban dolgozó szervezetek bár pályázhatnak támogatásokra, de addigra általában konkrét fejlesztési ötlettel kell rendelkezniük. Mivel a piramis felső szintjeit megütő színvonalú átmeneti szállás nincs a hazai porondon, egy hallgatói ötletpályázat keretein belül – a résztvevő hallgatókkal közösen – tudatosan kerestük a beavatkozás lehetséges eszközeit.⁶² A pályázat jó lehetőséget kínált az építészeti diskurzus megnyitására.

A vizsgálat tárgyává az Alföldi utcai átmeneti szállót tettük. Amikor először jártam az intézményben, letaglózott, ami ott fogadott. Az állapota pontosan megérteti az emberrel azt, miért nem akar valaki ott élni még akkor sem, ha más lehetősége nincs. Ez a szálló egyike a legrosszabb állapotban lévőknek Budapesten. Pedig azon kevesek közé tartozik,

61: ÖCSI, Gabriella: A hajléktalanszállások építészete – Öcsi Gabriella interjúja Dr. Győri Péterrel. *Építészfórum.hu*, 2020.04.27. (utolsó elérés: 2023.07.20.)

62: Ezúton is köszönöm a hozzáértő segítségét dr. Győri Péternek, Sugár Péter DLA-nak, témavezetőmnek, Vincze László DLA-nak és Dankó Zsófia DLA-nak.

Reload pályázat honlapja (utolsó elérés: 2023.07.20.)

↓54 a hallgatói ötletpályázat plakátja

amelyek eredetileg is erre a funkcióra lettek tervezve. Ma már nehéz ezt az akkori szándékot tetten érni a falak között. Ahogy azt már a korábbi fejezetben is taglaltam, a problémák végtelenek. Így igazán érdekes kihívásnak bizonyult a megújítására való törekvés, amelyben – még ha nem is egy valódi projekt keretein belül, de – össze lehetett kapcsolni az építészeket és a szociális szakembereket.

→55 Alföldi utcai átmeneti hajléktalanszálló helyszíni bejárása a hallgatókkal

III.2 a térbeliség hármassága

63: BERKI, Márton: A térbeliség trialektikája. *Tér és Társadalom*, 29. évf., 2. szám, 2015. (utolsó elérés: 2023.07.20.)

64: LEFEVBRE, Henri: *The Production of Space*. Ford.: NICHOLSON-SMITH, Donald. Malden: Blackwell Publishing, 1991.

In: BERKI, i.m.
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

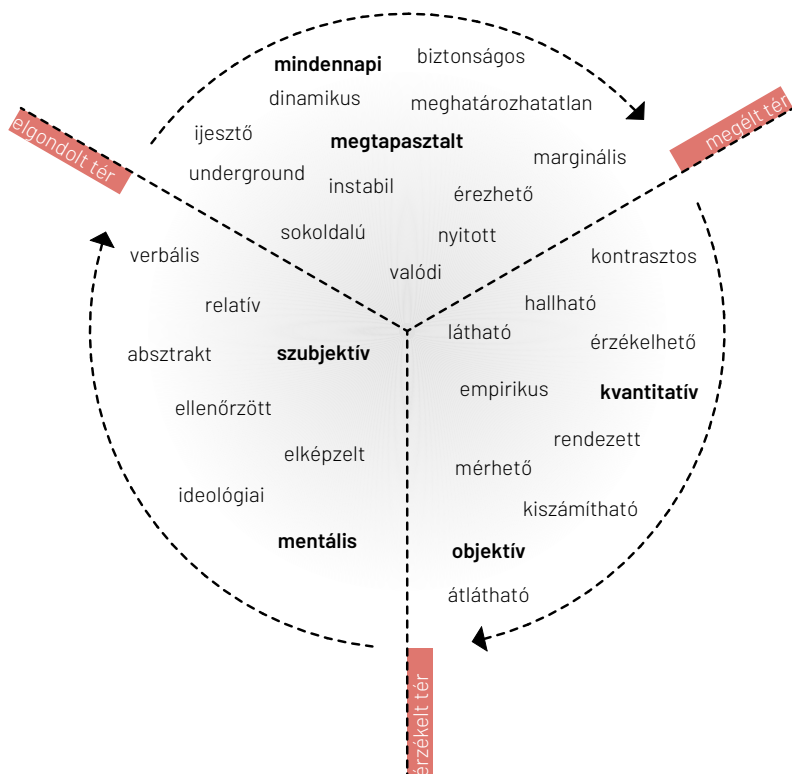
65: SOJA, Edward W.: *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places*. Oxford: Blackwell, 1996.

In: BERKI, i.m.

A pályázat sikeressége és a nagy érdeklődés kulcsa a téma aktualitásából eredeztethető. A beérkezett pályaműveken túl számomra a legértékesebb momentumok a zsűrizés folyamatában rejlettek. A bizottság összetétele szerencsésen heterogén volt, az építészeti szempontokon kívül a kerület, a szociológia és a környezetpszichológia szempontjai is érvényesültek. A zsűrizés folyamata tulajdonképpen lemodellezte, hogy milyen lenne egy hajléktalanszálló projekt ideális alakulása. **A kutatásom, és közvetve a pályázat célja egy olyan építészeti-rehabilitációs eszközrendszer megállapítása, amely segíthet a hazai átmeneti hajléktalanszállók meglévő épületállományának megfelelő helyreállításában.** A pályázatra beérkezett anyagok bírálásánál észlelhető volt egyfajta (térbeli) hármasság, amely talán a különböző szakmák közötti hangsúlyi eltolódásokból adódott. Tulajdonképpen ez a hármas térszemléleti rendszer magyarázta számomra leginkább a probléma komplexitását, vagyis, hogy miért nem „egyszerűen” egy építészeti kérdéssel állunk szemben.

A térbeliség hármasságának értelmezésére kiterjedt szakirodalom található, noha ezek nemzetközi szinten többnyire társadalom-földrajzi tudományos koncepciókat mutatnak be. A magyar tudományos szcénából Berki Márton geográfus összefoglaló, ismertető tanulmányát vettem alapul az elmélet értelmezésében.⁶³ Az írás kifejti, hogy a térbeliség három szemléleti módja, vagyis a térbeliség trialektikája legfőképp a társadalomtudományokban az 1970-es években elterjedt szociálkonstruktivista megközelítésekben, illetve a posztmodern szellemi irányzatokra jellemző trialektikus gondolkodásból eredeztethető. Berki a francia neomarxista filozófus-szociológus Henri Lefevbre⁶⁴, és az amerikai geográfus Edward Soja⁶⁵ munkássága nyomán mutatja be a térbeliség trialektikáját. Lefevbre koncepciója szerint a tér nem eleve adott, hanem egyfajta társadalmi konstrukció, amit az emberi tevékenység állít elő és folyamatosan formál tovább. Soja ennek bizonyos

elemeit felhasználva, kibővítve és átértelmezve alkotta meg saját szemléleti módját. Nem párhuzamosként, egymásra rétegként értelmezi a tereket, hanem három eltérő aspektusból vizsgálja őket: **érezkelt térként, elgondolt térként és megélt térként.** Az érezkelt tér a térbeli formák konkrét, materiális megjelenése, amit empirikus úton észlelünk. Az építészet nyelvén tervekkel leírható tér. Az elgondolt tér tulajdonképpen ennek az objektív térnek a szubjektív ellenpólusa, ami a koncepcióban ragadható meg. A „hatalom”, a társadalom által definiált tér, a programozott mindennapiság terei. A két pólus közötti kapcsolatot a megélt tér eszméje teremti meg, ami a mindennapi élet használati módjait helyezi a középpontba. Az épített környezetet eltérő módokon használjuk, a terek egyénenként, társadalmi csoportonként eltérő szociális-kulturális jelentéseket hordozhatnak.

←56 az érezkelt-, az elgondolt- és a megélt tér kapcsolatrendszere

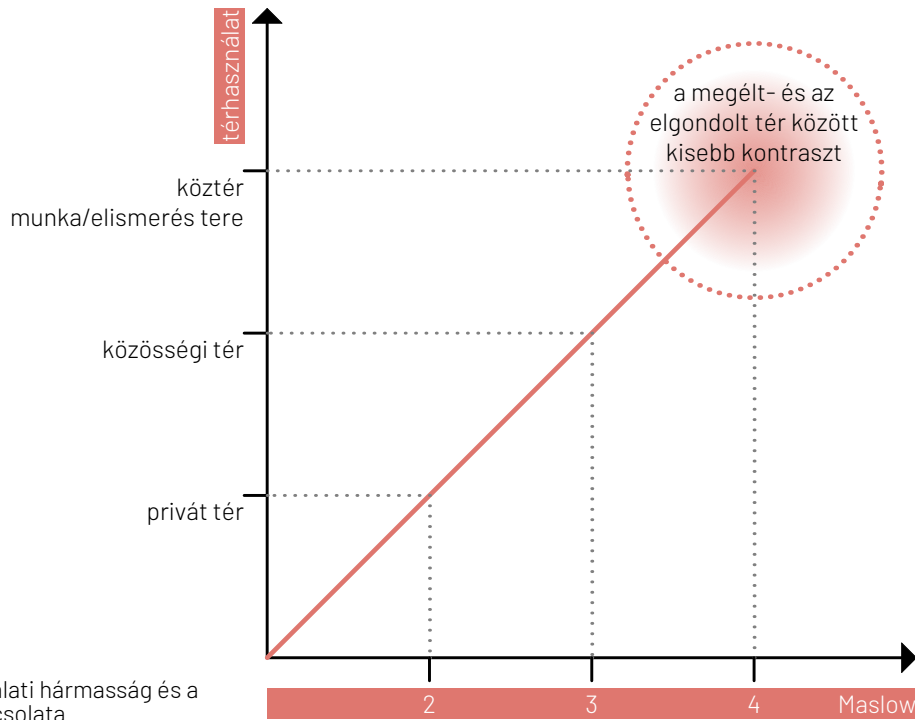
III.3 az építészeti eszközök⁶⁶

Kiemelten fontosnak tartom egy szociális irányú tervezési folyamat során annak elemzését, miként viszonyul egymáshoz az érezkelt, az elgondolt és a megélt tér hármassága. Egyik a másiktól nem elválasztható, egyik a másikra erős hatással van. A hajléktalan emberek esetén ez a viszony speciális. Az elgondolt és a megélt, tapasztalt tér között feszültség van. Ez a feszültség egyrészt adódik a társadalom, a hatalom által generált helyzetből – vegyük példaként a korlátozásokat, a támogatásokat, a szociális háló hiányosságait. A marginalizált állapot megélése, tapasztalata pedig szintén extrémnek mondható. Az általuk megélt tér egy alárendelt perspektívából vizsgálható. **A társadalmi elfogadottság (az elgondolt tér) hatással van a megélt tér élményére. A kettő közötti feszültség feloldásában pedig az építész szerepe nagyon fontossá válik – a fizikai terek létrehozásával párbeszédet alakíthatunk ki a társadalommal, ez pedig hatással van a hajléktalanságban rekedt egyénre is.**

66: ÖCSI, Gabriella: A hazai átmeneti hajléktalanszállók építészeti-rehabilitációs eszközrendszerének feltérképezése. *Építészfórum.hu*, 2022.10.11. (utolsó elérés: 2023.07.20.)

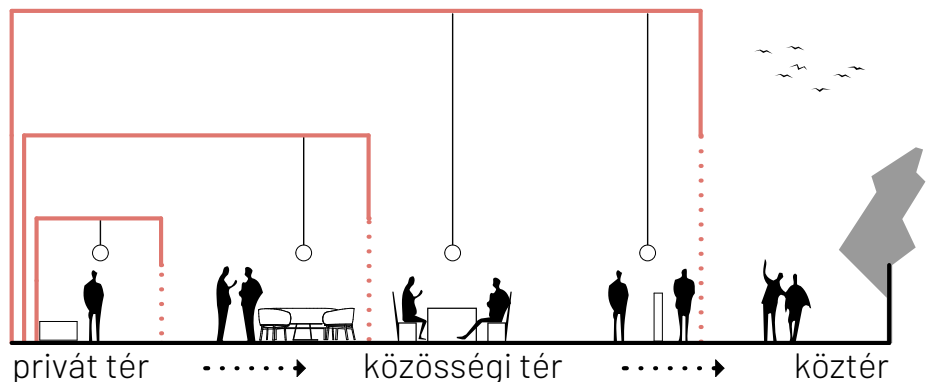
Tehát az ideális eszköztár sem lehet egy objektívnek nevezhető építészeti készlet, amit bármikor bevethetünk egy-egy hajléktalanoknak szánt projektnél. Mégis vannak olyan motívumok, amik a saját pályázati Petri-csészénkben is megjelentek, csakúgy, mint a követendőnek ítélt nemzetközi példáknál, és ezek nagymértékben meghatározzák egy-egy ilyen projekt működőképességét.

A térhasználati hármasság, a privát- a közös terek és a köztér fogalma a Maslow-piramis szintjein feljebb lépve egyre lényegesebb szerepet töltenek be. A köz-, a közös- és a privát terek viszonyai, cizelláltsága, arányainak megfelelő kialakítása megkönnyíti a beilleszkedést, a bent maradást és a visszaintegrálódást.

→57 a térhasználati hármasság és a Maslow-piramis kapcsolata

Ezt az utat a térbeli trialektika logikai rétegzettségé mentén, a megélt tér alapján érdemes bemutatni, az egyéni (privát) tapasztalásokból kiindulva egyenesen a köztéri fogadtatásig. **A két pólus közötti kötőanyag az építészeti tervezés, amelynek lehetséges eszközeit vettem górcső alá a disszertációm harmadik szakaszában.** Minél feljebb lépdelünk a Maslow-piramis szintjein, annál sikeresebb a marginalizált személy és a társadalom közötti kapcsolat, annál kevésbé domináns a (hatalom által) elgondolt és a (hajléktalan személy által) megélt tér kontrasztja.

→58 rétegek

1 _ a lépték biztonsága /Maslow 2-3-4/

Alapvető evolúciós ösztön, hogy olyan teret, tereket keres az ember, amelyek védelmet nyújtanak. Innen megfigyelhetőek az események, ugyanakkor a használó biztonságban érzi magát. Az ember fizikai kiterjedéséből adódóan nem szerencsés a túldimenzionált lépték használata. A funkció az emberi, könnyen átlátható, ésszerű és befogadható terek kialakítását kívánja. **A lépték kérdése az egyén, az intézmény, és a befogadó környezet szintjén is igen fontos szempont.**

privát tér

Az egyén szintjén elsődleges feltétel a tömegszállás jelleg felszámolása. A megvizsgált példák mindegyike rávilágított arra, hogy a privát szféra megfelelő biztosítása elkerülhetetlen. Az egy-, vagy maximum két fős szobák tudják ezt a színvonalat hozni. A saját szobába integrált vizesblokkos elrendezés szintén erősíti a „saját lakás” tudatot. Láthattuk, hogy már a Maslow-piramis legalsó szintjeit kielégítő példáknál is prioritást élvez ennek biztosítása. Jellemzően ez a teret használó egyén, vagyis a lakó saját tapasztalását mozditja pozitív irányba. A Maslow-piramis 2. szintjének megfeleltethető eszköz.

közösségi tér

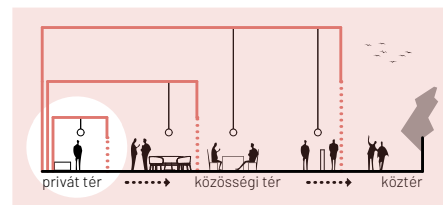
Az intézményi közösségi terek tervezésénél is kulcsfontosságú a lépték. A túldimenzionált terek szorongást, félelmet, bizalmatlanságot kelthetnek, emellett a jól megválasztott méretű, akár az aktuális használat szerint alakítható termek katalizálni képesek az interakciók kialakulását, a társas kapcsolatok újra kötését. Az építész a tervezés révén befolyásolni tudja, hogy a használók miképpen fogják a teret megélni. Ez az eszköz a Maslow-piramis 3. szintjének elérésére alkalmas, a társas kapcsolatok megteremtését segíti.

köztér

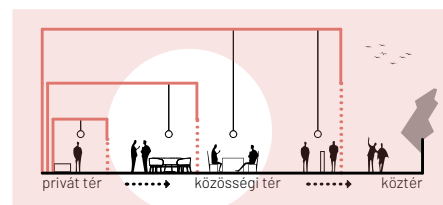
A befogadó környezet, vagyis az utca és szomszédok aspektusából vizsgálva a kisebb, emberközelibb lépték nem tűnik fenyegetőnek. Annak ellenére, hogy ez leginkább az intézmény városi pozíciójától, a környező beépítés szövetétől függ, az Alföldi pályázat példája is jól mutatja, hogy egy jól választott megnyitással, a városi térbe való kapcsolódással feloldható egy magasabb beépítés nehézsége is. Az itt megválasztott jó lépték tudja leginkább befolyásolni, hogy a társadalom hogyan viszonyul egy új beruházáshoz, elfogadja-e azt, befogadja-e a használóit. Ennek segítségével a Maslow-piramis csúcsa válik megközelíthetővé, mondhatjuk, hogy a megélt és elgondolt tér közötti konfliktus csökkentésében játszik fontos szerepet.

2 _ sokszínű térszövetek /Maslow 3/

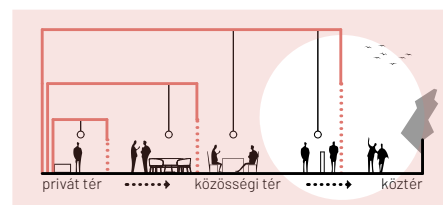
A lakófunkció fellazítása elengedhetetlen. A lakók spontán találkozásait támogató térrendezés az interakció katalizátora. Az elemzett példáknál megfigyelhető, hogy a hagyományos értelemben vett közlekedőket a tervezés során minimalizálni igyekeznek, ellenben létrehoznak több, különböző méretű és funkciójú félprivát, kisközösségi vagy nagyközösség számára is jól használható teret. **A sokszínű térszervezés a Maslow-elmélet harmadik, a társas kapcsolatok szintjének kielégítésének elengedhetetlen eszköze.** A közösség kialakulásának elősegítése az egyik legfontosabb feladat, az erre alkalmas terek létrehozása döntő hatással bír. Alapvető

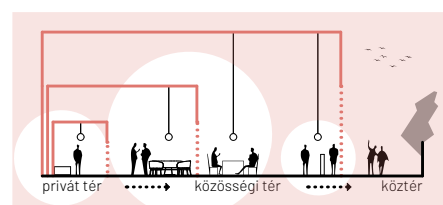
↑59 legkisebb egység - privát tér

↑60 közösségi terek a lakók számára

↑61 kapcsolat a köztérrel

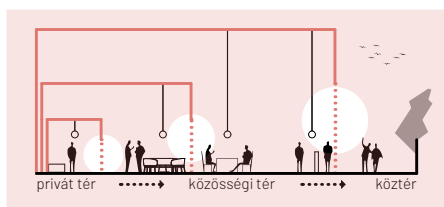
↑62 mindenki számára alkalmas, változatos terek és ezek kapcsolatai

fontosságú, hogy minden térnek legyen rendeltetése, haszna, mert a definiálatlan terek elbizonytalanítanak. Azonban, ha az egyén a védelmező térből is megfigyelheti a történéseket, és megbizonyosodik arról, hogy nincs veszélyben, később nagyobb eséllyel fog csatlakozni az interakcióhoz. Ez a szempont át is vezet a következőhöz.

3 _ óvatos transzparencia az egyértelmű határvonalak mentén /Maslow 4/

Hogy a térhasználók hajlandóak legyenek a különböző minőségű tereket felfedezni, nagyon fontos az átlátható térszervezés, a rend, az állandóság, amely elősegíti a könnyű tájékozódást. Az alaprajzi szerkesztettségén túl lehetséges az anyaghasználatban, színezésben funkcióként visszatérő elemeket alkalmazni, amivel az egyes helyeket ki lehet jelölni, meg lehet különböztetni. Fontos az akadálymentesség biztosítása. Főként **érdeemes azokat a helyiségcsoportokat kiemelni, amelyek a lakók szociális-, mentális- vagy akár fizikai segítségére szolgálnak.** A személyzet helyének, helyiségeinek kijelölése tudatos tervezési folyamat eredményeként kell, hogy létrejöjjön – nem pedig a jelenlegi állapotok szerinti esetlegesen kialakult, „ahol hely maradt” elven. Talán az egyik legkomplexebb feladat, hiszen egyrészt védett teret kell biztosítani, másrészt nyitottságot, bizalmat sugározni; tudatva, hogy bármikor bármilyen helyzetben kérhetnek segítséget a lakók.

A transzparenciát, kellő óvatossággal, az érdeklődés felkeltésére alkalmazzák. Itt nem a szó szoros értelmében vett átlátást, vagy belátást értem. A privát, félprivát szféra óvása továbbra is elsőrendű. Azonban a csoportos tevékenységekbe, a közösségi terekbe való betekintés, és az egyértelmű téri viszonyok elősegíthetik az interakciót. Mindemellett **a transzparencia talán a leginkább fontos szerepet a város és az intézmény kapcsolatában tölti be.** Amit nem rejtegetnek előlünk, ahová betekinthezünk, amit ismerünk, attól értelemszerűen kevésbé tartunk. A tabusítást elsődlegesen itt kellene felszámolni. El tudom képzelni, hogy egy invitáló bejárati tér, vagy félpublikus udvar felkelti a járókelő kíváncsiságát, és nem csak a lehető leggyorsabb tempóban, szemlesütve, elfordított fejjel, (esetleg) szomorú melankóliával az ott lakókra gondolva lehetne elhaladni.

↑63 átlátások

→64 Reprezentatív megérkezés
Jakabos Júlia, Kopacz Hanna, Pszota Dalma, Rudolf Vince István, Tóth Zsombor Zoltán (MOME) 2. díjas terve Reload pályázat 2020.

4 _ inspiráló közeg, a munka tere /Maslow 4/

Az eddigi szempontokat összegezve érthető, hogy a privát- és publikus terek sokszínűsége és egyensúlya képes a biztonságos közeg megteremtésére. Az ezek közötti kapcsolati rendszer elősegíti az emberi kapcsolatok (egyén-egyén, egyén-intézmény és intézmény-környezet közötti) újrakötését, kialakulását. Ahogy az már a nemzetközi példák esetén láthatóvá vált, azok az átmeneti szállók, amelyek valamilyen módon inspirálni képesek a lakóikat, illetve akár a szállásjellegen kívül egy konkrét funkcióval igyekeznek őket aktívan visszacsatlakoztatni a társadalomba, a hasznosság és a pozitív énkép megélését katalizálják.

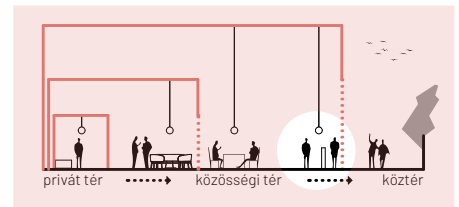
Itt megkülönböztetnék két lehetőséget. A különbség a kettő között, hogy az egyik befelé működik, és csak az épület lakói érhetik el; míg a másik befelé és az utca felé, jellemzően kapcsolatteremtő jelleggel üzemel. A két opció egymást nem kizáró lehetőség, sőt úgy gondolom, nagyon is működhetnek párhuzamosan, akár egymástól független módon, akár egy koncepcióra felfűzve, együttműködésben. Számos hallgatói pályázatban meg is jelent ez a kettős motívum – gyakori példa volt a belső kert, amelyet a lakók gondoznak. Ezzel párban működhet kisbolt, esetleg piac, ahol értékesíthetik a megtermelt zöldségeket; vagy kávézó, reggeliző, ahol a helyben termelt alapanyagokat (is) felhasználva készíthetnek ételt a betérő vendégek számára. Lehet ez **bármilyen kiegészítő funkció, ami foglalkoztatja a lakókat, amiért felelősséget vállalnak, és amiért természetesen elismerést kapnak egymástól, az intézménytől és az őket körülvevő környezettől.**

És hogy hol van ebben az építészetnek szerepe? **A súlypontok fellelése elsődleges feladat.** A funkció megfelelő pozíciójának megkeresése és a téri kapcsolatok kialakítása nélkül a koncepció nem működik. Ugyanígy fontos szerepet tölt be a lépték és a transzparencia. Lényegében az előzőekben részletezett három építészeti eszközzel probléma nélkül megvalósítható ez a fajta elgondolt tér, vagyis koncepció.

+1 _ mértéktartás

Az építészeti tervezés során – legyen szó bármilyen rendeltetésről – egyre fontosabb szerepet kellene, hogy betöltsön a mértékletesség, a fokozatosság, a fenntarthatóság. Ahogy az értekezés korábbi fejezetében kifejtettem, a jelenlegi hajléktalan ellátó intézmények építészeti infrastruktúrája égető módon rehabilitálásra szorul. Érdemes lehet tehát ezzel kezdeni. Egy leromlott állapotú épület helyrehozása önmagában erős szimbolikájú. A saját, szubjektív meglátásom szerint egy rehabilitált szociális intézmény ezt a szimbolikát még inkább tudja fokozni.

Egy átmeneti hajléktalanszálló rehabilitálása során a mértékletesség nem csupán az anyagi korlátosság miatt igazán fontos. **A hangsúly a használókon, tehát az embereken van, nem csak a reprezentáción vagy az esztétikán.** Az egyszerű formák, a kellemes, de nem hatásvadász színek és geometriák, a tartós és időtálló anyagok használata előtérbe helyeződik. A karbantarthatóság, és az intenzív igénybevételre való tervezés az elsődleges.

↑65 a munka, a motiváció és az elismerés tere,

↑66 összetett funkciók
Könczöl Emese Mária, Pályf Viktória, Winkler Márk (BME) 3. díjas terve
Reload pályázat, 2020.

↓67 ésszerű beavatkozás, időtálló anyagok használata
Hernádi Zsombor, Szakács Domonkos, Tóth Bence (BME) megvételt nyert terve
Reload pályázat, 2020.

a térbeli trialektika és a Maslow-piramis közötti kapcsolat

A társadalmi elfogadottság (az elgondolt tér) hatással van a megélt tér élményére. A kettő közötti feszültség feloldásában pedig az építész szerepe nagyon fontossá válik – a fizikai terek létrehozásával párbeszédet alakíthatunk ki a társadalommal, ez pedig hatással van a hajléktalanságban rekedt egyénre is.

Az elemzett példák és a pályázati tapasztalatok megerősítették azt a feltételezésemet, hogy az átmeneti hajléktalanszállók problémáinak komplexitása túlmutat az építészetten, mégis a legtöbb esetben **az építészet konkrét eszközeivel hozzájárulhatunk a koncepció szerint megélt terek létrehozásához, amely elősegítheti az elgondolt- és a megélt tér közötti konfliktus lebontását.**

A Maslow-piramis lépcsőin felfelé lépdelve a hajléktalan ember és a társadalom közötti kapocs erősödik.

utószó

A változás folyamatának előbb utóbb el kell indulnia. Nem megengedhető, hogy az emberek fedél nélkül éljenek. Szabó Dávid építész doktori értekezésében⁶⁷ úgy fogalmazza meg a jelenlegi hazai szociális hozzáállást, hogy míg a legtöbb nyugat-európai országban a szolidaritás, a szociális tolerancia a társadalom alapértékévé vált, leginkább kiterjedt és önálló rendszerként működik; addig itthon ennek felülről szabályozott struktúrája van. **A jól működő társadalom mércéje az, hogyan segíti a marginalizált csoportok rehabilitálását, milyen módszerekkel próbálja megelőzni a leszakadást.** Itthon hiányzik a szervezett társadalmi szerepvállalás, a szociális ügyek támogatása, a megalapozott, szakmai döntéshozás. Mindez kiemelkedően rossz hatással van a hajléktalanellátó intézmények fejlődési lehetőségeire. Ennek ellenére, szerencsére, a változtatásra való társadalmi igény és a szolidárisan cselekedni vágyók száma itthon is biztatóan növekszik. Azonban most kell lépni, mert a társadalmi probléma léptéke és a megoldására rendelkezésre álló fizikai infrastruktúra nincsen arányban.

A téma komplexitását és érzékenységét kihangsúlyozva, szeretném ismét kiemelni, hogy a kutatásom az építész szerepkörére koncentrált. Belátható, hogy a jelenlegi magyarországi állami szociális szerepvállalás nem elégséges ahhoz, hogy átgondolt, sokrétűen megalapozott koncepciók mentén épüljenek átmeneti hajléktalanszállók. A disszertáció igyekezett rámutatni azokra a különbségekre, amelyek az építészeti átgondoltság meglétéből vagy éppen hiányából eredeztethetőek. Érzékelhető, hogy már **a minimum kritériumok kielégítésére való törekvésben is jelentős szerepet játszhat az építészeti tervezés.** Ezt a feltételezésemet, mind a mintaként vizsgált példák, mind az itthon szakemberekkel lefolytatott beszélgetések határozottan alá tudták támasztani.

Az itthoni helyzetképet elemezve arra a megállapításra jutottam, hogy a meglévő infrastruktúra rehabilitálása látszik a reális célkitűzésnek. Arra való tekintettel, hogy a magyar tervezési gyakorlatban nem ismerni ilyen projektet, született a Reload hallgatói ötletpályázat, amelynek keretében számos kiváló terv készült a budapesti Alföldi utcai hajléktalanszálló újragondolására. Abszolút pozitív és előremutató tapasztalat volt a fiatal építészgeneráció empátiája és lelkesedése a téma iránt. A pályázat és a téma utóélete azóta is aktív a BME Lakóépülettervezési Tanszékén. Több komplex- és diplomaterv született a témában. Kiváltképp örömteli, hogy ez nem csak a BME falain belül hagyott nyomot, hanem mind a Debreceni Egyetemen, mind a METU-n további féléves munkáknak adta az alapját. Véleményem szerint a társadalom aktív tagjaként mind felelősek vagyunk a változásban, és az erről való diskurzust nem lehet elég korán elkezdni.

Már a kutatás elején egyértelmű volt, hogy a vizsgálat nem kifejezetten építészeti problémát jár körül. Ezt a komplexitást, összetettséget értelmeztem a Maslow-piramis rendszerében, fogalmaztam meg a térbeli trialektika rendszerén keresztül átszűrt építészeti eszköztárban.

67: SZABÓ, Dávid: Szociális lakásügy. Kortárs magyar szociális alapú lakásépítés. Doktori értekezés. Budapest, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építésztechnológiai Kar, Építőművészeti Doktori Iskola, 2019. (utolsó elérés: 2023.07.20.)

68: LEVENDEL, László: *A hajléktalan ember*. Budapest: OAI, 1993.

In: ALBERT, Fruzsina - DÁVID, Beáta: *Ha elszakad a háló*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2001, 35.

Kiemelten fontosnak tartom egy szociális irányú tervezési folyamat során annak elemzését, miként viszonyul egymáshoz az érzékelt, az elgondolt és a megélt tér hármassága, hogyan segíti a párbeszédet az építészet, a tervezés.

Remélem, hogy a hozott nemzetközi példákból kitűnő és a magyar állapot közötti szakadék idővel csökkenni tud. Bízom abban, hogy az építészeti gyakorlatban is megjelennek majd itthon ezek a felvetések, és komplex szemlélettel felvértezve, a szociális és pszichológiai szakmák képviselőivel szoros együttműködésben valósulhatnak meg a társadalmi szerepvállalást támogató terek. **Ne feledjük, egy társadalom működésének a fokmérője az, hogyan segíti a társadalmi margón túl lévöket. A hajléktalanság nem az érintett ember magánügye, hanem a társadalom működési elégtelenségének tünete.**⁶⁸

hazai jövőkép-vágy

Magyarországon a meglévő infrastruktúra rehabilitálása látszik a reális célkitűzésnek.

A megoldás a koncepciózus átalakításokban lehet, amelyek kellő átgondoltság mellett újra értelmezik a régi térhasználatot. Ebben a vonatkozásban az emberi és építészeti rehabilitáció összekapcsolható és inspirálóan hathat a megújuló intézmény lakóira, illetve a befogadó környezet számára.

irodalomjegyzék

felhasznált irodalom

ABRAMSON, Daniel M.: *Obsolescence. An Architectural History*. Chicago, University of Chicago Press, 2016, 8-1, 114-118.

In: ÓNODI, Bettina: Térstruktúrák interferenciája. Épületek funkcióváltással járó újrahaznosítása.

In: KERÉKGYÁRTÓ, Béla PhD (szerk.) – SZABÓ, Levente DLA (szerk.): *Továbbépítés és újrahaznosítás. A BME Építőművészeti Doktori Iskola tanulmánykötete 2017/2018*.

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építőművészeti Doktori Iskola, 2018, 88-105.

ALBERT, Fruzsina – DÁVID, Beáta: *Ha elszakad a háló: a hajléktalanság kapcsolathálózati megközelítésben*. Budapest: Új Mandátum Kiadó, 2001.

BORGES, Sofia – MITCHELL, R. Scott (szerk.): *Give me shelter. Architecture Takes on the Homeless Crisis*. ORO Editions, 2018.

Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei prospektus

CANTACUZINO, Sherban: *Re-Architecture. Old buildings, New Uses*.

London, Thames and Hudson, 1989.

In: KÓRÓDY, Anna Nóra: Folytonosság és újítás. Örökségvédelem és kortárs építészet határterületei Spanyolországban. PhD-értekezés. Budapest, 2016, 78.

CASTEL, Robert: A nélkülözéstől a kivetettséig – A „kiilleszkedés” pokoljárása.

In: *Harmadik part teljességügyi értesítő*, Budapest.

CASTEL, Robert: *Lés métamorphoses de la question sociale. Előszó*. Paris: Fayard, 1995.

In: *Esély*, 2005/4, 3-15.

CASTEL, Robert: A társadalmi biztonság elvesztése. *Esély*, 2005/4, 42-65.

DAVIS, Sam: *Designing for the Homeless. Architecture that works*.

Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press, 2004.

DÚLL, Andrea: *Helyek, tárgyak, viselkedés – Környezetpszichológiai tanulmányok*.

Budapest: L'Harmattan, 2009, 96-98.

DÚLL, Andrea – KÁNTOR, Árpád: A hajléktalanság láthatatlan arca: A lelki otthon és a lelki otthontalanság. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2018, 73. 4/5. 643-667.

GYŐRI, Péter – TATÁR, Babett (szerk.): *Otthontalanul...Tégy az emberért! Népszálló*.

Budapest: Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei, Menhely Alapítvány, 2003.

GYŐRI, Péter – TATÁR, Babett (szerk.): *Otthontalanul...Tégy az emberért!* Budapest:

Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei, Menhely Alapítvány, 2003.

HABITAT FOR HUMANITY: Éves jelentés a lakhatási szegénységről. Magyarország, 2018.

HEGEDÜS, József: Lakásrezsimek rendszerváltás előtt és után a poszt szocialista államokban.

In: BOZÓKI, András – FÜZÉR, Katalin (szerk.): *Lépték és irónia. Szociológiai kalandozások*. Budapest: L'Harmattan, 2018, 73-116.

HEGEDÜS, József – SOMOGYI, Eszter – TELLER, Nóra: Lakáspiac és lakásindikátorok.

In: *Társadalmi riport*, 15. évf. 1. sz., 2018, 309-327.

LEVENDEL, László: *A hajléktalan ember*. Budapest: OAI, 1993.

In: ALBERT, Fruzsina – DÁVID, Beáta: *Ha elszakad a háló*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2001, 35.

NAGY, Terézia: Átmenet a szocializmus rejtett hajléktalan világából a kvázi jóléti szociális védőhálóba. *Tér és Társadalom*, XXIII. évf. 2009/3, 79-96.

ORVOS-TÓTH, Noémi: *Szabad Akarat*. Budapest: Jelenkor Kiadó, 2021, 216.

PITTINI, Alice – GHEKIERE, Laurent – DIJOL, Julien – KISS, Igor: *The state of housing in the EU. Housing Europe, the European Federation for Public Cooperative and Social Housing*, 2015.

POGGIO, Teresio – WHITEHEAD, Christine: *Social housing in Europe: legacies, new trends and the crisis. Critical Housing Analysis*, 4. évf. 1. sz., 2017.

SVENSSON, Katarina: *Preparing for life after homelessness: Transitional housing for the homeless. Diploma értekezés, Faculty of the Graduate School of the University of Maryland, College Park*, 2015.

UTCÁRÓL LAKÁSBA EGYESÜLET: *Mobilház – program, Mobilotthonok kialakítása koncepció*. Budapest, 2017. 11. 21.

WISEMAN, J.: *Stations of the Lost: The treatment of skid row alcoholics*. Chicago: University of Chicago Press, 1970, 223.

Idézi: ALBERT, Fruzsina – DÁVID, Beáta: *Ha elszakad a háló*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2001, 20.

WONG, Liliane: *Adaptive Reuse. Extending the Lives of Buildings*. Germany, Birkhauser, 2016, 8-29.

internetes források

AMBRUS, Balázs: *Kiszúrt Soroksár önkormányzata az Utcából Lakásba Egyesülettel*. *Index.hu*, 2020.10.26.

https://index.hu/belfold/2020/10/26/csunyan_kiszurt_soroksar_onkormanyzata_az_utcabol_lakasba_egyesulettel/ (utolsó elérés: 2023.07.20.)

BERKI, Márton: *A térbeliség trialektikája. Tér és Társadalom*, 2015, 29(2), o. 3-18.

<https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/2658/4798> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

BREITNER, Péter: *A hajléktalanná válás lépcsőfokai*.

<http://www.refomix.hu/cikkek/lepcso.pdf> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

BUDAPESTI MÓDSZERTANI SZOCIÁLIS KÖZPONT ÉS INTÉZMÉNYEI.

<https://www.bmszki.hu/hu> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

CZINKÓCZI, Sándor: *A tavalyi szigorítás óta a rendőrök 351 esetben figyelmeztettek hajléktalanokat, tíz embert állítottak bíróság elé*. *444.hu*, 2019.04.16.

<https://444.hu/2019/04/16/a-tavalyi-szigoritas-ota-a-rendorok-351-esetben-figyelmeztettek-hajlektalanokat-tiz-embert-allitottak-birosag-ele> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

FEANTSA honlapja.

<https://www.feantsa.org/en> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

FEBRUÁR HARMADIKÁ MUNKACSOPORT: *Jelentés a 2022. évi hajléktalan-adatfelvételtől*

<http://www.menhely.hu/> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

GYŐRI, Péter: *Kevesebb hajléktalan? Hogyan?* *Népszava.hu*, 2019.07.17.

https://nepszava.hu/3043426_kevesebb-hajlektalan-hogyan (utolsó elérés: 2023.07.20.)

GYURIS, Tamás: *Hajléktalanság nálunk és az Unió országában*.

Kapocs, 2013/2. évf./V., 2013, 1-2.

http://epa.oszk.hu/02900/02943/00008/pdf/EPA02943_kapocs_2003_5_05.pdf (utolsó elérés: 2023.07.20.)

KISS, Laura: *Nyugati Átmeneti Élet-TÉR. Építészforum.hu*, 2014.11.25.

<https://epiteszforum.hu/nyugati-atmeneti-elet-ter> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

KUND, Iván Patrik: *Szálló, hajléktalan urak számára. Építészforum.hu*, 2007. október 26.

<http://epiteszforum.hu/szallo-hajlektalan-urak-szamara> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

LEFEBVRE, Henri: *The Production of Space*. Ford.: NICHOLSON-SMITH, Donald. Malden: Blackwell Publishing, 1991.

https://monoskop.org/images/7/75/Lefebvre_Henri_The_Production_of_Space.pdf
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

PLEACE, Nicholas: Elsőként Lakhatás Útmutató – Európa.
Fordította: BAKOS, Péter, szakmailag lektorálta: FEHÉR, Boróka és TELLER, Nóra
<https://housingfirsteurope.eu/assets/files/2017/04/Housing-first-guide-Hungarian.pdf>
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

POLYÁK, Levente: A reiklált város. *Építészfórum.hu*, 2014.02.17.
<https://epiteszforum.hu/a-reciklalt-varos>
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

POLYÁK, Levente - ORAVECZ, Júlia: *Lakatlan! - Adaptív város: Az üres ingatlanok problémái és lehetőségei*. KÉK - Hungarian Contemporary Architecture Centre, 2014.
https://issuu.com/kekfoundation/docs/av_2014_small?utm_medium=referral&utm_source=lakatlan.kek.org.hu (utolsó elérés: 2023.07.20.)

PRITCHARD, Owen: More pleasant: Mount Pleasant Studio by Peter Barber.
Architects' Journal Online, 2014.10.18.
<https://www.architectsjournal.co.uk/buildings/more-pleasant-mount-pleasant-studio-by-peter-barber/8671175.article> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

RELOAD pályázat honlapja
<https://reloadpalyazat.wordpress.com/> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

DR. ROÓZ, József – DR. HEIDRICH, Balázs: *Vállalati gazdaságtan és menedzsment alapjai*.
Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola, 2010.
https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_c1_1054_1055_1057_vallalati-gazdagan_scorm/4_2_1_abraham_maslow_szukseglethierarchia_elmelete_XVIxSjTG3FzX-fuFY.html (utolsó elérés: 2023.07.20.)

SOJA, Edward W.: *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places*.
Oxford: Blackwell, 1996.
https://kupdf.net/download/edward-w-soja-thirdspace-journeys-to-los-angeles-and-other-realandimagined-places-1pdf_5a99624ee2b6f5d6013a0912_pdf
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

STADT WIEN - BOHMANN VERLAG: VinziRast-mittendrin: die andere WG. *Stadt Wien*,
2016.
<https://www.wien.gv.at/video/1030/VinziRast-mittendrin-die-andere-WG>
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

SZABÓ, Dávid: Szociális lakásügy. Kortárs magyar szociális alapú lakásépítés. Doktori értekezés.
Budapest, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építézmérnöki Kar, Építőművészeti Doktori Iskola, 2019.
http://dla.epitesz.bme.hu/appendfiles/1697-szabo_d_2019_e.pdf
(utolsó elérés: 2023.07.20.)

TÖRÖKNÉ HORVÁTH, Éva: Recycling építőanyagok, avagy újrahasznosítás az építőipar fenntartható jövőjéért. Építésügyi Minőségellenőrző Innovációs Nonprofit Kft. 2013.11.13.
[http://www.emi.hu/EMI/web.nsf/Pub/65W06E/\\$FILE/02-Recycling-TorokneE-EMI-szakmai-nap-2013.pdf](http://www.emi.hu/EMI/web.nsf/Pub/65W06E/$FILE/02-Recycling-TorokneE-EMI-szakmai-nap-2013.pdf) (utolsó elérés: 2023.07.20.)

Utcáról Lakásba! Egyesület Mobilház programja.
<https://utcarollakasba.hu/mobilhaz/> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

építészirodák anyagai

GAUPENRAUB+/- építésziroda honlapja.
<http://gaupenraub.net/> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

MORRIS+COMPANY építésziroda honlapja.
<https://morrisandcompany/> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

PETER BARBER ARCHITECTS LTD. építésziroda honlapja.
<http://www.peterbarberarchitects.com/> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

REEDWATTS építésziroda honlapja.
<https://www.reedwatts.com/> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

ROGERS STIRK HARBOUR & PARTNERS építésziroda honlapja.
<https://www.rsh-p.com/> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

kapcsolódó saját publikációk

ÖCSI, Gabriella: „Az emberek kezdjenek beszélni a problémáról” – Interjú Peter Barber építésszel. *Octogon.hu*, 2019.02.18.
<https://www.octogon.hu/epiteszet/az-emberek-kezdenek-beszelni-a-problemarol-interju-peter-barber-epitesszel/> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

ÖCSI, Gabriella: A hajléktalanszállások építészete – Öcsi Gabriella interjúja Dr. Győri Péterrel. *Építészfórum.hu*, 2020.04.27.
<https://epiteszforum.hu/a-hajlektalanszallasok-epiteszete-ocsi-gabriella-interju-ja-dr-gyori-peterrel> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

ÖCSI, Gabriella: Tető a fejük fölött? – Öcsi Gabriella a hajléktalanszállók építészetéről. *Építészfórum.hu*, 2020.06.24.
<https://epiteszforum.hu/teto-a-fejuk-folott-ocsi-gabriella-a-hajlektalanszallok-epiteszeterol> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

ÖCSI, Gabriella: A hazai átmeneti hajléktalanszállók építészeti-rehabilitációs eszközrendszerének feltérképezése. *Építészfórum.hu*, 2022.10.11.
<https://epiteszforum.hu/a-hazai-atmeneti-hajlektalanszallok-epiteszeti-rehabilitacios-eszkozrendszerenek-felterkepezese> (utolsó elérés: 2023.07.20.)

képek jegyzéke

értekezés

11: 01	© Öcsi Gabriella, 2023
11: 02	© Öcsi Gabriella, 2023
12: 03	© Öcsi Gabriella, 2023
13: 04	© Öcsi Gabriella, 2023
13: 05	© Öcsi Gabriella, 2023
14: 06	© Öcsi Gabriella, 2023
16: 07	© Öcsi Gabriella, 2023
16: 08	© Öcsi Gabriella, 2023
16: 09	© Öcsi Gabriella, 2010
17: 10	© Öcsi Gabriella, 2023
17: 11	© Öcsi Gabriella, 2023
17: 12	© Öcsi Gabriella, 2023
17: 13	© Öcsi Gabriella, 2023
19: 14	© Reed Watts Architects, 2017
20: 15	© Öcsi Gabriella, 2023
20: 16	© Cameron Maynard, Reed Watts Architects, 2018
21: 17	© Jenny Stephens, Rogers Stirk Harbour + Partners, 2016
21: 18	© Öcsi Gabriella, 2023
21: 19	© Rogers Stirk Harbour + Partners, 2015
22: 20	© Sebastian Schubert, gaupenlaub +/-, 2013
22: 21	© Sebastian Schubert, gaupenlaub +/-, 2013
22: 22	© Kurt Kuball, gaupenlaub +/-, 2013
22: 23	© Öcsi Gabriella, 2023
23: 24	© Simon Jappel, gaupenlaub +/-, 2013
24: 25	© Morley von Sternberg, Peter Barber Architects Ltd., 2019
24: 26	© Peter Barber Architects Ltd., 2016
24: 27	© Öcsi Gabriella, 2023
25: 28	© Peter Barber Architects Ltd., 2016
25: 29	© Morley von Sternberg, Peter Barber Architects Ltd., 2019
25: 30	© Peter Barber Architects Ltd., 2016
27: 31	© Öcsi Gabriella, 2019
28: 32	© Öcsi Gabriella, 2019
28: 33	© Öcsi Gabriella, 2023
29: 34	© Öcsi Gabriella, 2019
29: 35	© Öcsi Gabriella, 2023
30: 36	© Öcsi Gabriella, 2019
30: 37	© Öcsi Gabriella, 2019
30: 38	© Öcsi Gabriella, 2019
32: 39	© Öcsi Gabriella, 2018
32: 40	© Alföldi György, ULE, 2017
33: 41	© Alföldi György, ULE, 2018
33: 42	© ULE, 2019
39: 43	© Morris + Company, 2019
40: 44	© Morris + Company, 2019
41: 45	© Öcsi Gabriella, 2023
41: 46	© Morris + Company, 2019
42: 47	© Morley von Sternberg, Peter Barber Architects Ltd., 2014
43: 48	© Morley von Sternberg, Peter Barber Architects Ltd., 2014
43: 49	© Öcsi Gabriella, 2023
43: 50	© Öcsi Gabriella, 2023
43: 51	© Öcsi Gabriella, 2023
44: 52	© Morley von Sternberg, Peter Barber Architects Ltd., 2014
44: 53	© Peter Barber Architects Ltd., 2014
46: 54	© Máthé Dóra, Reload pályázat, 2020
47: 55	© Dankó Zsófia, 2020
48: 56	© Öcsi Gabriella, 2023
49: 57	© Öcsi Gabriella, 2023
49: 58	© Öcsi Gabriella, 2023
50: 59	© Öcsi Gabriella, 2023
50: 60	© Öcsi Gabriella, 2023
50: 61	© Öcsi Gabriella, 2023
50: 62	© Öcsi Gabriella, 2023

51: 63	© Öcsi Gabriella, 2023
51: 64	© Jakabos Júlia, Kopacz Hanna, Pszota Dalma, Rudolf Vince István, Tóth Zsombor Zoltán, 2020
52: 65	© Öcsi Gabriella, 2023
52: 66	© Könczöl Emese Mária, Pálffy Viktória, Winkler Márk, 2020
52: 67	© Hernádi Zsombor, Szakács Domonkos, Tóth Bence, 2020

mestermunka

64: 68	© Bujnovszky Tamás, Közti Zrt., 2018
67: 69	© Bujnovszky Tamás, Közti Zrt., 2018
68: 70	© Bujnovszky Tamás, Közti Zrt., 2018
68: 71	© Közti Zrt., 2016
69: 72	© Bujnovszky Tamás, Közti Zrt., 2018
70: 73	© Bujnovszky Tamás, Közti Zrt., 2018
70: 74	© Közti Zrt., 2016
70: 75	© Közti Zrt., 2016
70: 76	© Közti Zrt., 2016
70: 77	© Közti Zrt., 2016
71: 78	© Bujnovszky Tamás, Közti Zrt., 2018

mestermunka

White House Irodaépület részeként elkészült meglévő, helyi védetség alatt álló épület rekonstrukciója

Budapest XIII., Váci út 47.

2018

Építető: GTC Magyarország Ingatlanfejlesztő Zrt.
Generáltervező: Tima Stúdió, KÖZTI Zrt.
Építész: Tima Zoltán
Öcsi Gabriella

Társszerzői nyilatkozat

a mestermunkára jelölt munka tervezésében való részvételről

Alulírott Tima Zoltán, mint a **GTC – White House irodaház részeként elkészült meglévő, helyi védetség alatt álló épület rekonstrukciójának** vezető tervezője igazolom, hogy a nevezett terv 2/3 részben Öcsi Csilla Gabriella munkája.

Hozzájárulok ahhoz, hogy Öcsi Csilla Gabriella a DLA fokozatszerzési eljárás megindítása iránti kérelméhez a nevezett munkát, mint mestermunkát jelölje meg.

A szerzőség megoszlása a következő:

Tima Zoltán – 1/3 rész

Öcsi Csilla Gabriella – 2/3 rész

Budapest, 2023.06.20.

Tima Zoltán

építész, tervezési igazgató
KÖZTI Zrt.

teljes projekt stáblista

Építész:	Tima Zoltán
Projektvezető építész:	Márk Péter
Építész:	Öcsi Gabriella Szabó Máté Tölgyesi Kaplony Boda István Gál Borbála Molnár J. Tibor Gönczöl Zsófia
Épületszerkezetek:	Horváth Sándor (Pataky és Horváth Kft.) Schreiber Gábor (Pataky és Horváth Kft.)
Belsőépítész:	Molnár Beáta Kiss-Gál Zsuzsanna (atelierarchitects)
Grafika:	Auth Attila (Stég Kft.)
Tűzvédelmi tervező:	Mészáros János (MÉ-BART Kft.)
Szerkezettervező:	Gurubi Imre Becker Ádám
Épületgépész:	Makáry Csaba (AGOREX Kft.) Csöppenszky Gábor (AGOREX Kft.)
Épületvillamosság:	Máramarosi András Ritzl András Kapitor György (Zona-Plan Kft.) Szuhamella Roland (Zona-Plan Kft.)
Kert és tájépítész:	Mohácsi Sándor (S73 Kft.) Polareczki Dóra (S73 Kft.)
Sprinkler:	Orova János (Agis Kft.)
Épületautomatika:	Csarankó István
Épületakusztika:	Dr. Reis Frigyes László
Forgalomtechnika:	Szegő János (Közlekedés Kft.) Balogh Balázs (Közlekedés Kft.)
Külső közmű:	Bíró Attila (Kész Tervező Kft.) Hanczár Gábor (Kész Tervező Kft.)

saját nézőpontom

Napjaink egyik igazán aktuális témája az újrahaznosítás. Az építőipar fenntarthatóbbá tételének egyik alappillére az, hogy a meglévő épületállományunkról gondoskodjunk. A gyorsan változó világban a funkcionális kiüresedés, a még használható műszaki állapotban lévő épületek felhagyása sajnos gyakori jelenség. A szakmánk egyik fontos céljaként fogalmazható meg, hogy ezeket az épületeket az amortizációtól megmentsük, új funkcióval ruházzuk fel - és egy második életútra bocsássuk őket.

Építészeti praxisom során több ízben volt lehetőségem épületrehabilitációval kapcsolatos projektekben részt venni. Ezek közül az alábbi, számomra fontos épületet emeltem ki és jelöltem meg mestermunkámként. A projekt során kifejezetten a védettség alatt álló épület újragondolásával, tervezésével volt szerencsém foglalkozni. Bár az épület funkciója szorosan nem kapcsolódik a kutatásom témájához, úgy érzem, rengeteget tanultam és tapasztaltam a több éves tervezési folyamat részeseként. A jövőre nézve számomra mindig követendő példa lesz ez a fajta építészeti hozzáállás.

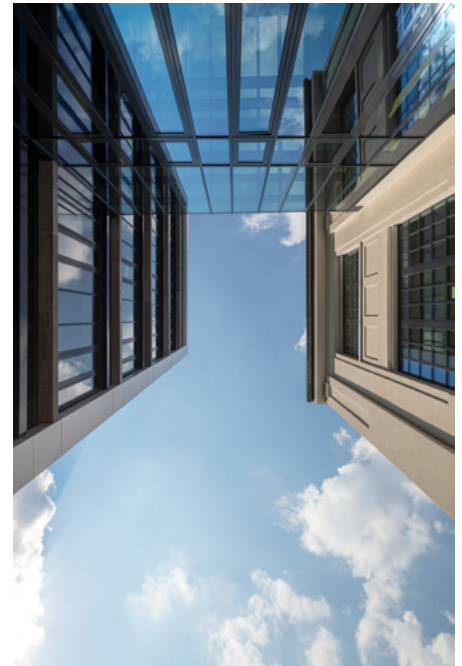
a projekt rövid bemutatása

Az épület Budapest egyik fontos közlekedési fővonalán, a Váci úton található. A 27833/3 helyrajzi számú telek a Váci út, Dunyov István utca, Angyalföldi út által határolt. A telken elhelyezkedő épület egykor a Schlick Ignác féle vasöntöde- és gépgyár székhelyeként működött. Az öntöde munkái között volt a Deákmauzózeum szobra (Kerepesi temető), az Országház szobrai és díszítései, gerendaszerkezetek, nyílászárók. A belváros számos lakóépületének díszes öntöttvas tartószerkezetei kerültek ki a Schlick-gyárból. Az épület későbbiekben felvonógyárként, majd bútoráruházként működött. 2005 óta az épület használaton kívül állt, udvara burkolt parkolóként üzemelt.

A Váci úti volt liftgyár épületének fővárosi védelmét a XIII. kerületi Önkormányzat kezdeményezte 2005-ben.

A mintegy 18.000 m² irodaterületet magában foglaló új épületrész mellett a fejlesztés fontos eleme a XIX. századi épület felújítása. A régi, ipari épület tartószerkezete és homlokzat architektúrája megmaradt, a felújított és új közlekedő maggal, illetve vizes blokkokkal kiegészített belső térben közel 2000 m² irodaterület került kialakításra. Az új beépítési koncepció a védett épület Váci út felőli részének teljes megtartásával számolt a meglévő 4 szintes, átriumos elrendezéssel együtt. Az egykori gyár megmaradó terei külön bejárattal (de az új épületrészhez is kapcsolódóan), önálló loft irodaként újultak meg.

Az új beépítés a jóval alacsonyabb meglévő épülettől megfelelő távolságot tartva, semleges homlokzati háttérrel együtt mintegy keretbe foglalja a védett épületrészt. A gyárépület közvetlen közelében elhelyezkedő homlokzatok függönyfalas kialakításúak, míg a többi homlokzati felület lyukarchitektúrája egyenletes nyílászárús rendet követ. A védett kubus mellett induló 8 m széles földszinti gyalogos passzázs a beépítés súlypontjában kialakított központi lobby téren, illetve a mögötte elhelyezkedő üvegtetővel fedett belső udvarán keresztül vezet ki az

↑70 régi és új épület kapcsolata

↑71 Schlick-gyár leromlott állapotának dokumentálása

→72 fotó a passzázs felől

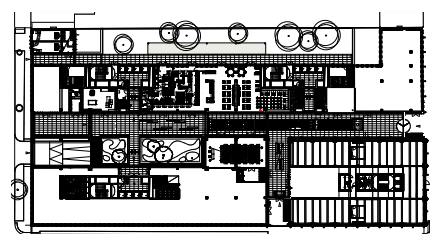
Angyalföldi útra. A keretes beépítés miatt keletkezett udvar fedett átriummá alakítása nem csak egy kellemes, védett kert kialakulását eredményezi, hanem az épület energiafogyasztásának csökkentésében is fontos szerepet játszik.

A régi épület hátsó traktusainak elbontásával az épület merevítését meg kellett oldani, ennek érdekében vasbeton keretszerkezet és acélszerkezetű függőfal épült az utolsó megmaradó traktus szélén. Az épület belső téralakítása megőrizte az ipusziális-loft jelleget, a meglévő acélszerkezeteket nem takarják térelhatároló falak; a tisztítást, helyenkénti felújítást és festést követően sikertelenül azokat teljes mértékben az eredeti formájában megőrizni. A belső gépészeti és elektromos vezetékek nyomvonalai a szerkezeti elemekhez lettek igazítva, sok helyütt látszó szereléssel. A működéshez szükséges közlekedő mag, vizes blokkok és üzemeltetési helyiségek az átriumba tervezett, sziget szerűen elhelyezett vasbeton tömbben kaptak helyet. A súlyponti helyzetű új épületrész szintenként 4 acélszerkezetű híddal kapcsolódik a meglévő födém szerkezetekhez, ezáltal az irodaterületek belső közlekedési rendszere átlátható, egyértelmű, a kiszolgáló-helyiségek gyorsan elérhetőek.

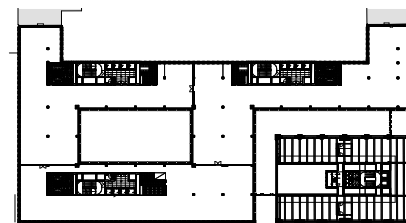
Az irodaterületek a meglévő épületszerkezetekhez igazodva három szinten, földszint, 1. és 2. emeleten helyezkednek el. Álmennyezet az irodaterületekben nem készült, a 2,50 m magasságig függesztett lámpák és a feketére festett látszó gépészeti csövek, légtechnikai vezetékek a feketére festett mennyezetre lettek szerelve. Ez, és a homogén színre festett, de felületében nyerstégla falazat megjelenése is az ipari, loft jellegű belső világot erősíti. Minden olyan hozzáadott funkció, pl. teakonyha a nagyterű irodaterűen belül önálló elemként, könnyű-szerkezetes „dobozként” került elhelyezésre.

A régi épületrész homlokzatképző tagozatai vissza lettek állítva az eredeti állapotuk szerint. Valamennyi homlokzati nyílászáró korszerű, hőszigetelő üvegezésű, acél tok szerkezetű ablakra lett cserélve, melyek megjelenésükben őrzik a meglévő ablakok osztás rendszerét, a választott karcsú profilok illeszkednek a meglévő épület ipari, műemléki hangulatához.

↑73 passzázs üvegtető felett

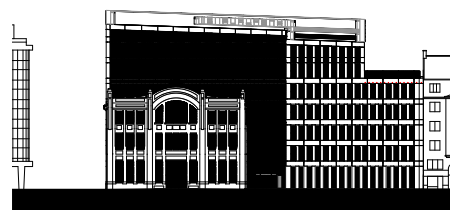
↑74 földszinti alaprajz

↑75 általános emeleti alaprajz

↑76 keresztmetszet a régi épületen keresztül

↑77 helyreállított főhomlokzat

→78 régi épület belső tere

© Öcsi Gabriella | ocsi.gabriella@gmail.com

A társadalmi margón túl
Az átmeneti hajléktalanszállók építészeti-rehabilitációs lehetőségeinek
vizsgálata

Nyomda: Digitalpress

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Építésmérnöki Kar
Építőművészeti Doktori Iskola

Budapest 2023

